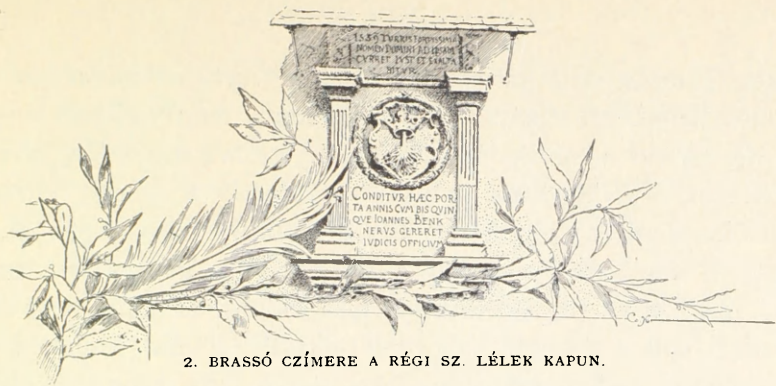

WEISS MIHÁLY

1569—1612

IRTA

MIKA SÁNDOR.

2. BRASSÓ CZÍMERE A RÉGI SZ. LÉLEK KAPUN.

BEVEZETÉS.

A XVII. SZÁZAD szomorú előjelek között köszöntött be hazánkra. A három részre szakadt ország kínosan vergődött a török zsarnokság és az osztrák absolutismus járma alatt s egy nehéz század súlyos csapásai után a nemzeti függetlenség eszméjéről mintegy lemondva: török és német befolyás alatt török pártra és német pártra szakadt. Csaknem egy század folyt le a mohácsi szerencsétlen nap után, több mint egy félszázad a török állandó befészkelődése után; de a nagy küzdelem a török félhold és az császári kétfejű sas között, a nagy küzdelem, melynek tárgyát Magyarország képezte, még korántsem volt befejezve. Mindkét hatalom a xvi. század első felében áll hatalma magaslatán; a xvi. század második felében mindkettő hanyatlik, de igényeit egyik sem adja fel és a xvi. század végső éveiben újra kitört küzdelem, a tizenöt éves török háború, kimutatta, hogy képesek egymást ellensúlyozni, de egyik sem képes a másikra döntő csapást mérni. E tizenöt éves török háború kétségen kívül helyezte a török hatalom, a török katonai erő rohamos hanyatlását a nagy Szolimán halála után; de azt is, hogy az

osztrák monarchia karjait bilincsekbe verte ez udvar szerencsétlen belpolitikája: az absolutismus és az ellenreformatio. A két hatalom lábai alatt lenyügözve tartja Magyarországot, foly közöttük a tusa a szétdarabolt ország teljes birtokáért; de a dolgok természetes rendje hozta magával, hogy a két hatalom közül a vita tárgyát képező ország rokonszenvével egyik sem dicsekedhetett. A mily visszariasztó volt a magyar nemzetre a török hódító fenhéjazó kevélysége és kegyetlen zsarolása, ép oly visszariasztó volt a bécsi vagy prágai udvar alkotmányt és vallásszabadságot megsemmisíteni törekvő politikája; és a szükségből törvényt csinálva, az önfentartás ösztöne által vezéreltetve, felhasználta az egyik hatalmat a másik ellensúlyozására. Az eredmény igazolta ezen, a körülmények által előírt politika helyességét. A két hatalom versengésének felhasználásával a széttépett ország fentartotta jobb időkre politikai és vallási szabadságát.

Ez az általános, Magyarország későbbi történelmére végtelenül fontos eredmény, de ez az éremnek csak egyik oldala. Elődeink a XVI. és XVII. századok viharos átalakulásai között, midőn a szomszéd nyugoti államokban a középkorból fenmaradt politikai szabadságnak még árnyáka is megsemmisült, fentartották számunkra, igaz ugyan, hogy sok tekintetben hiányos, de az absolutismusnál mégis csak végtelenül jobb középkori alkotmányunkat. De minő áron! Hazánk nagy része a török uralom alatt vadonná változott; a többi részben a csaknem szünetlenül dúló háború minden anyagi fejlődést lehetetlenné tett. Míveltségünk úgy szellemi, mint anyagi tekintetben egy pár századra visszavettedett. Alig volt hazánk területének egy csücske, melyet a török csapatok dúlásai e szomorú korszakban nem sújtottak volna, alig egy még a töröknek be nem hódolt vidék, mely át nem szenvedte volna a bécsi udvar idegen és fájdalom, elég gyakran hazai zsoldosainak garázdálkodá-

sait. Az állapot, melyben ekkor hazánkat találjuk, emlékeztet főbb vonásaiban a hűbériség szerencsétlen korszakára, Nyugot-Európa végtelen nyomorára a x. és xi. században; emlékeztet a hűbériség által előidézett állami és társadalmi rendetlenségre, minden központi hatalom csaknem teljes megsemmisülésére. Az eredmény legalább itt és ott ugyanaz: az óriási rendetlenségben az általános érdekek háttérbe szorúlnak a speciális érdekek mellett, az összhasa eszméje fedésbe merül, helyébe lép egy szűkebb haza eszméje, a nagy nemzeti érdekek helyét rendi és vallási érdekek foglalják el, s mint a hűbériség idejében Nyugot-Európáról, úgy hazánkról is elmondhatjuk e szerencsétlen korszakban, hogy «minden helyivé, minden egyénivé vált».

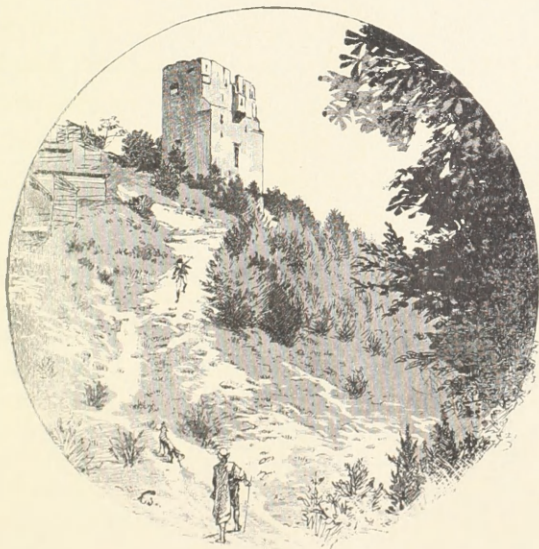
Mindaz, mit itten elmondottunk, kiválóan áll Erdélyre, a három nemzet hazájára, az anyaországtól Buda török kézre jutása után elvált, de teljességgel nem független fejedelemségre.

A török hódítás iránya, melyet délről nyugot felé természetszerűen a Duna völgye, a népvándorlások e régi útja jelölt ki, mintegy oldalt hagyta Erdélyt, megkimélte az alföld szerencsétlen sorsától, a behódoltatástól s ennek művelődési, néprajzi és nemzetgazdasági tekintetben egyiránt végzetes következményeitől; de másfelől a bérczes kis ország fontos földrajzi fekvése, uralkodó helyzete a Duna nagy medenczéi, a magyar alföld és a havasalföldi síkság fölött, korán megragadták a török politika intézőinek figyelmét. Nem hódoltatták be politikai eszélyességéből, de befolyásukat minden körülmények között erőlesen fentartották. Mem avatkoztak belügyeibe, de azért magyarországi uralmuk megszűnéséig, következetesen török tartománynak tekintették.

Török kard adott létet ez országnak, fejedelmei a török szultán vazallusai, Konstantinápolyból kapják a fejedelemség jelvényeit s számukra a török felfogás sze-

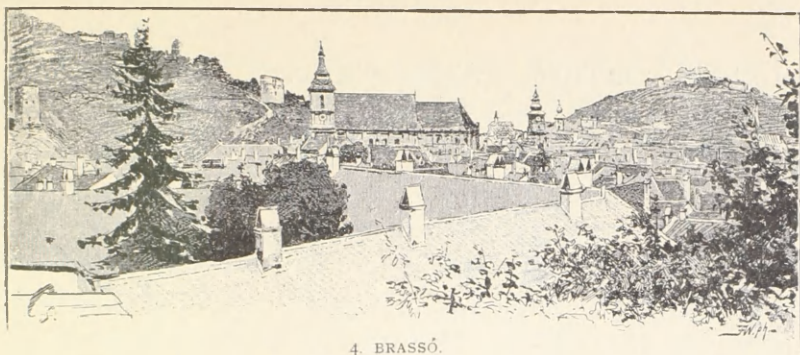
rint a szultán akarata a legfelsőbb parancs. De csak a török felfogás szerint. Szolimán hódító karja nem törhette szét azon kapcsokat, melyek ez országot századokon át az anyaországhoz kötötték, s mint a magyar királyok nem szűnnek meg hangoztatni igényeiket Szent-István koronájának ezen tartományára, úgy az erdélyi fejedelmek és az ország rendei tényleg vagy legalább elméletileg elismerik ezen igények jogosultságát, s nem szűnnek meg a Habsburg uralkodók alatt álló Magyarországot testvérhazának tekinteni. Mint Magyarországon a tényleges birtokért, úgy foly itt a küzdelem a döntő befolyásért a két hatalom között, és e küzdelem eredményei itt is éppen olyanok, mint az anyaországban. A viszonyok kényszerűsége itt is török és német pártot teremtett, de a török-tatár hordák rettenetes dúlásai s Basta vallonjainak és hajdúinak kegyetlen zsarolásai éppen oly gyűlöltté tették mindkét hatalom uralmát, mint az anyaországban. A tizenöt éves török háború nyomorai Erdélyt még kegyetlenebbül sújtják, mint az anyaországot és a gyorsan egymásra következő erőszakos kormányváltozások megrendítik a bizalmat a központi hatalomban, s a particularismust, mire Erdély három nemzetével és négy bevett vallásával amúgy is igen hajlandó volt, még élesebbé teszik. A tizenöt éves török háború Erdélyben nemcsak a két nagyhatalom küzdelme az ország birtokaért, hanem kegyetlen testvérháború a haza fiai között, melynek folyamában a közös erdélyi haza eszméje a particularis érdekek előtt mindinkább háttérbe szorul. A nemesség kevés kivétellel fentartja még ez eszmét, s Erdély csataterein vérével adózik érte, de a székelyek és a szászok helyi érdekeik sánczai mögé zárkózva, nem ismerik és nem látják a közös haza érdekeit s készek particularis érdekeikért a külellenséggel fogni kezét. A schellenbergi és brassói ütközetek két nemzeti fejedelem bukásával és halálával elszomorító tünetei e kóros állapotnak.

E viszonyokat kell szem előtt tartanunk, midőn e kor eseményeit és egyéneit tanulmányozva, fölöttök ítéletet akarunk mondani s nem tartottam fölöslegesnek e köz-tudomású dolgok ismétlését azon pillanatban, midőn oly férfiú életét szándékozom ismertetni, ki teljesen e kornak gyermeke. Weiss Mihály, a híres brassói bíró, ki egy ideig Erdély ügyeire oly mélyreható befolyást gyakorolt, e kor államférfiaiól elütően a polgári rendhez tartozott s nem országos ügyek, hanem egy város ügyeinek vezetésében növekedett nagyra, melynek kebelében — részben e város különös viszonyainál fogva — a particularismusra hajló politika a legélesebben nyilvánult.

3 A FEHÉR TORONY BRASSÓBAN

ELSŐ KÖNYV.

I.

A XVI. SZÁZAD végén és a XVII. század elején Brassó a szász földnek ha nem is politikai központja, de leggazdagabb, legvirágzóbb városa s egész Erdélynek ipari és kereskedelmi, hadi és politikai tekintetben egyik legfontosabb helye volt. Földrajzi fekvése Erdély délkeleti részeinek kulcsává, a kelettel folytatott kereskedelem főhelyévé s a Barcaság szép síkságának természetes központjává emelte. E síkság déli csücskében, a székelyföld tőszomszédságában, a Moldva és Havasalföldre vezető törcsvári, tömösi és bodzai szorosok torkolatánál Brassó birtoka az ország délkeleti részeinek, a Moldva és Havasalföldre vezető hadi és kereskedelmi utaknak birtokát jelentette és ez magyarázza meg a város gyors felvirágzását már a középkorban, valamint feltűnő önállóságát a fejedelmek korszakában.

A középkor általános politikai és társadalmi viszonyai, melyek nálunk még az újkorba is mélyen benyulnak, idézték elő, hogy mint hazai német városaink mindenike, úgy Brassó is a legrégibb korszaktól kezdve megerősített védelmi pontot képezett. Fekvése a 360 méter magas Czenk és az ezzel szemben emelkedő, de már nem oly magas Raupenberg között, a Köszörű-patak szűk völgyében meg-

erősítését rendkívül megkönnyítette. E völgy északra a Barcza síkja felé szélesedik és ez egyetlen megközelíthető oldalon az északról és keletről Brassóba vezető két főúton uralkodik a város északi részén magánosan emelkedő várhegy, mely a xv. század közepétől fogva a város erősítéseinek központját alkotta. Egészen a xv. század közepéig a Czenken állott királyi vár uralkodott a városon és a Barczaságon, de 1454-ben Hunyadi János kormányzó engedélyével Brassó polgárai e várat lerombolták s a város védelmezésére hadtanilag sokkal fontosabb várhegyet erősítették meg. Épen egy századdal később I. Ferdinánd brassói csapatainak parancsnoka, Acra gróf, e várat az akkori hadi tudomány elveinek megfelelően kezdette átalakítani; de a német katonaságnak egy pár évvel később történt elvonulásával a munkálatok félbeszakadtak, s csak a xvii. század első tizedében fejeztettek be teljesen. Az első ágyúkat, számszerint hatot, Báthory Gábor ajándékozta, melyek a városbírák által a xvii. század folyamán ajándékozott ágyúkkal együtt még a xviii. század végén is a sánczokon voltak elhelyezve.*

A Kösörűpatak keskeny völgyében szabálytalan négyszögalakban épült belváros már e korban falakkal és sánczokkal volt megerősítve. A falakon harminczkét torony és hét bástya emelkedett: nyolcz torony a Czenk felé, nyolcz a felső külváros, a magyarul úgynevezett Bolgárszeg felé, nyolcz a várhegyre néző oldalon és végre szintén nyolcz a Raupenberg felé. A hét bástya a hét leg-erősebb czéh őrizetére volt bízva és e czéhekről nevezték el takács-, kötélverő, posztós-, tímár-, ötvös-, szijgyártó- és szabó-bástyának. A xvi. század végén a tornyok és bástyák a sánczczal együtt már fennállottak, csupán a várhegy felé néző oldalon a klastromkapu és nagy-utcza ka-

* HERMANN: Das alte u. neue Kronstadt. I. k. 21 l. Kézirat a brassói ág. ev. gymnasiumi könyvtárában

puja között nem volt a körfal teljesen kiépítve. Hiányzott itt még e korban az ötvös-bástya is, melynek építését csak 1639-ben kezdték meg és 1641-ben fejezték be. Ez oldalon a várost még ekkor csak a sánczok és pallisadok védelmezték.*

Kedvező földrajzi fekvésénél fogva Brassó a középkor folyamán a keleti kereskedelem egyik átmeneti pontja volt, s értelmes és szorgalmas polgárai a városuk kedvező földrajzi fekvésével járó előnyöket jól ki tudták zsákmányolni. Ipar és kereskedelem által meggazdagodva, már a mohácsi vést megelőző korszakban fontos jogokat, kiváltságokat és birtokokat szereztek, a xvi. század viharos éveiben pedig városukat kis köztársasággá emelték. Brassó közjogi állása e korban egy német birodalmi városéval, vagy talán még helyesebben egy kanton élén álló svájci városéval hasonlítható össze. Nagy önállósága, mint amazoknál a körülmények kényszerítő hatalmának, a központi hatalom gyöngeségének volt természetes eredménye. Tagja volt az erdélyi fejedelemségnek, elismerte az erdélyi fejedelmet kegyelmes urának, de oly korlátok között, melyek a fejedelem hatalma és méltóságára árnyékot vetettek. Erőditéseit beleegyezése nélkül fejedelmi hadsereg meg nem szállhatta, s maga a fejedelem is csak akkora kísérettel vonúlhatott a városba, mekkorát a tanács beereszteni jónak látott. Mióta a töröcsvári uradalmat megszerezte, kezében tartotta Töröcsvárral a Havasalföldre vezető, akkor legfontosabb szorosnak kulcsát s fenhatóságát kiterjesztette az egész Barcaságon kívül Fogaras vidék egy részére is. Ez egész területen Brassó zászlója lengett; nem állott ott fejedelmi vár, nem volt rajta fejedelmi őrség.

Mint Erdély harmadik nemzetének, a szász nemzetnek, jelentékeny tagja, Brassó is hűséget esküdött a rendek

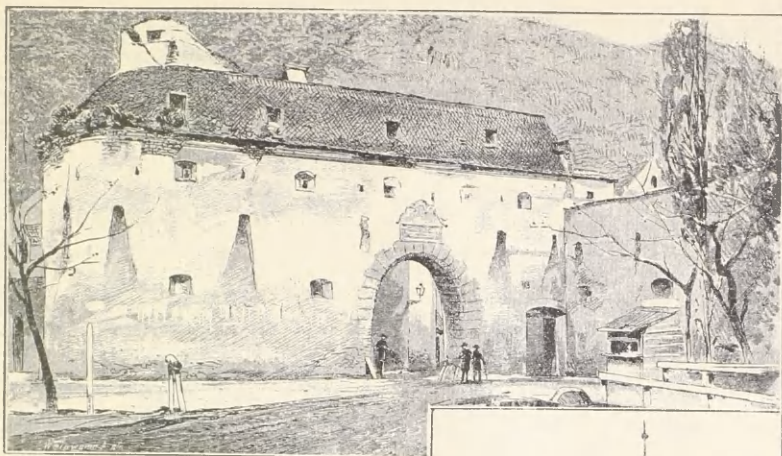
* HERMANN: i. m. 22. l. TARTLER-TRAUSCH: Collectanea zur Geschichte der Stadt Kronstadt, i. k. 35. l. Kézirat a Brassó városi levéltárban.

által megválasztott fejedelemnek s hordozta a rá eső részt azon kötelezettségből, mely az unioból kifolyólag a szász nemzetre háramlott. Adót fizetett és katonát állított oly arányban, mint azt a szász nemzeti gyűlésen — hol természetesen követői épúgy jelen voltak, mint az országgyűlésen — kiszabták, és oly pontossággal, minőre a központi hatalom többé vagy kevésbbé szilárd volta, a város körültekintő tanácsát intette. Ezzel szemben valódi felségjogokat bírt a pénzverés és katonatartás jogában s a közigazgatást és a bíraskodást a Barczaság határain belül csaknem teljes függetlenséggel gyakorolta.

A város belszervezetét tekintve, az már e korban aristokratikus alapokon nyugodott. Még nincsenek oly patricius családok, melyek a főbb városi hivatalokat örökségképen bírják, de az alsó néposztálynak befolyása a város ügyeire már ekkor szűk korlátok közé van szorítva. A város élén áll s képviseli azt kifelé a városbíró (Stadtrichter), mint neve is mutatja első sorban a városi lakosok pereiben az igazságszolgáltató hatalom birtokosa. Gyakorolja e mellett a város minden ügyében a főfelügyeletet, intézkedik önhatalmulag mindenben, mi a város érdekeit kifelé illeti, s e célra a városi pénztár rendelkezésére áll.* Erélyes ember kezében e hivatal — miután hatásköre nem volt szabatosan körülírva — rendkívül nagy hatalmat adott. A városbíró mellett áll a városgazda (Stadthann) az igazságszolgáltatásban a bíró segédje és a város pénzügyeinek kezelője, ki ez utóbbi minőségben a város minden bevételéről és kiadásáról pontos számadási könyvet tartozott vezetni. E két fő hivatalnok a tizenhat senatorral együtt alkotta a városi tanácsot.

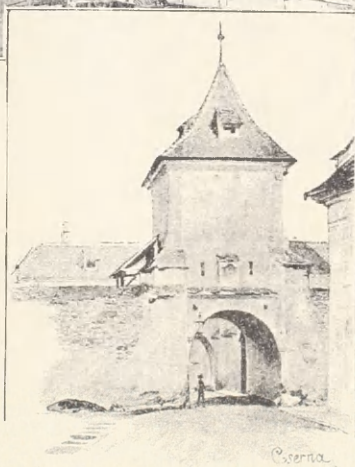
A városi közönség a város ügyeinek intézésére a com-

* Stadthannenrechnungen 1591—1613. évekből. A kiadások rovatában világosan meg van különböztetve «auff befel des H. Richters» és «auff befel eines ehrsamten Ratts». (Városi levéltár.)

5. A REGI FEKETE KAPU BRASSOBAN.

munitas, azaz a százak tanácsa által gyakorolt befolyást, mely testület azonban korántsem az összes polgárság választása alapján állítottatott össze. A városbíró és a városgazda válogatták ki a tekintélyesebb polgárok sorából a százak tanácsának tagjait, olyformán, hogy minden városnegyedre huszonöt kommunális tag esett. E testület élén

BELSO RÉSZLET

az orator állott, kit minden évben újra választottak, s ki bizonyos tekintetben, mint a régi római tribunus plebis, a városi közönség érdekeinek a tanácscsal szemben védője volt. A communitas választotta a senatorokat és a senatus élén álló két fő hivatalnokot, a bírót és a gazdát, régi szokás szerint karácsony második ünnepén. A legrégibb erre vonatkozó szabályrendelet az 1555-ik évből az előljárók választásánál a következő fokozatot állapította meg: bíró csak az lehet, ki már gazda volt, gazda csak a senatorok kö-

zúl, senator csak a százak tanácsából választható.¹ A választást megelőző nap a *communitas* tagjai összegyűltek a városházán és a városgazda megjelenvén közöttök, maga, a bíró és az egész *senatus* nevében beadta a lemondást. Későbbi időben a tanács lemondását a nagy templomban a reggeli isteni tisztelet után nyújtotta be. A lemondást megelőzőleg az előjáróság mindenik tagja előterjesztette számadását a *senatus*ban. Legnagyobb fontossággal bírt a városgazda számadása, miután a város összes bevételei és kiadásai az ő kezén mentek keresztül s azért számadási könyveinek átvizsgálására egy külön bizottság küldetett ki, melynek tagjai voltak a senatorokon kívül a *communitas* nyolcz tagja: kettő, kettő mindenik városnegyedből.² A vizsgáló bizottság jelentésétől függött, hogy a gazda a következő évre is hivatalában maradjon. Ha számadását helyesnek találták ismét választhatónak tekintették, s ezen esetben fel volt hatalmazva, hogy az nap estve a város költségén a vizsgáló bizottság, t. i. a senatorok és a nyolcz *communitas*i tag, részére lakomát rendezzen. Mint a gazdai számadási könyvek mutatják, a költséget ily alkalommal épen nem kimélték s az ételek és italok bősége és finomsága tekintetében a városi urak a nemességgel a versenyt bátran kiállották. Az 1604-dik év számadási lakomájának költségei például 84 forint 30 denárt tettek.³ Magas összeg oly időben, midőn egy senatornak, magának a bírónak napi díja is csak 25 denárt tett, s midőn egy font húst 3 denáron, egy ökröt 6—7 forinton lehetett venni.⁴

¹ E szabályrendelet eredetije elveszett, másolata 1722-ből megvan TARTLER-TRAUSCHNÁL: *Collectanea*. II. k. 41. l. Kézirat i. h.

² *Acta et decreta centum virorum*. 51. l. Az 1602-iki statutumok VIII. pontja. Városi levéltár. A *communitas* határozatai ezen időből közölve vannak KOLOZSVÁRI-ÖVÁRI: Magyar törvényhatóságok

jogszabályainak gyűjteménye I. kötetében; de szerfölött hiányosan, így pl. teljesen kihagytak az 1612 és 1614-ben hozott fontos statutumok.

³ *Stadthannenrechnungen*. 1604. decz, 21.-ről. Városi levéltár.

⁴ *Stadthannenrechnungen*. 1604. és 1605. évekről. Városi levéltár.

Ugyanezen és a következő napon, azaz karácsony első és második ünnepén, történt az előljáróság választása. A *communitas* tagjai a városházán összegyűlve, első ünnepen az oratort választották meg, a második ünnepen a két fő előljárót, a bírót és a gazdát. A választás e két utóbbira vonatkozólag nagyon szűk körre volt szorítva. A bíró csak a két legidősebb senator közül volt választható, a gazda a két ezek után következő senator közül. Közönségesen tehát csak két jelölt volt mindenik hivatalra. A városbíróságra a volt bíró és a volt gazda, a gazdai állásra a volt gazda és a legidősebb senator. Régi szokás volt ez, de rendes szabályá csak 1612-ben lett.* A XVII. század első éveiben megtörtént, hogy nem nézték a szolgálati éveket és fiatal senatorokat emeltek a városbírói székre, különösen, midőn a fenyegető körülmények e polczra érlyes embert kívántak.

Újév napján vecsernye után a nagy templomban a pap kihirdette a megválasztott előljárók neveit s a vízkereszt után következő első hétfőn az új bíró és az új gazda ünnepélyes beiktatása következett. E napon a városházán összegyűltek a tanács és a *communitas* tagjai s az új bíró felolvasta az új gazdának az esküformát, mit ez utánna mondott s megtartását kézfogással erősítette meg. Ezután a bíró és az összes senatorok letették a gazda kezébe az esküt, természetesen ezek is, mint előbb a gazda, a *communitas* tagjainak jelenlétében. Most átadták a hivatalba lépett bírónak méltósága jelvényeit: egy kardot, egy kis szekrényt a város pecsétjével és a vörös selyembe kötött jegyzőkönyvet. E jelvények trombitaharsogás között vitettek a bíró lakására és a napot, melyet az előljárók esküjéről «*geschworne Montag*»-nak neveztek a senatorok, az alsóbb rendű városi hivatalnokok és a *communitas* idő-

* Acta et decreta centum virorum. 53. l. 1612. i. k. I. h.

sebb tagjainak tiszteletére rendezett lakoma fejezte be. A communitas többi tagjait másnap a senatorok vendégelték meg.*

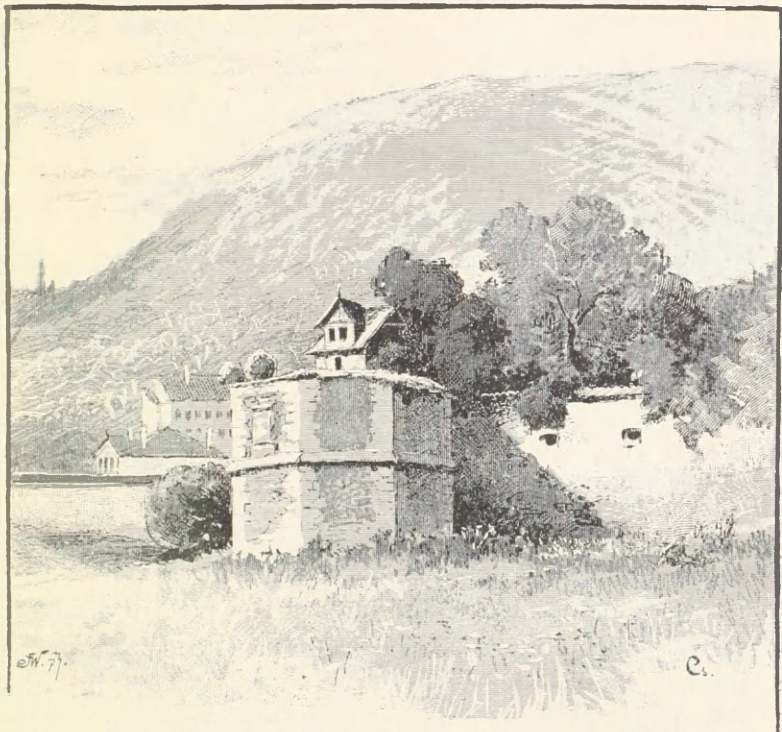
A senatorokat szintén a communitas választotta és pedig szintén karácsony másod napján a gazda és a bíró előtt. A hivatalába először belépő senator a communitasnak bemutatott s letette az esküt. Későbbi időben szokássá lett, hogy a senatorokat élethossziglan választották, de még ekkor a senatorok minden év végén beadták lemondásukat, minden évben újra választattak s az új bíróval és gazdával együtt újra letették az esküt. Megtörtént akárhányszor az is, hogy régi senatorok mellőzésével új emberek választattak be a tanácsba; habár ez mégis csak kivétel volt, s általában a már egyszer megválasztott senator minden következő alkalommal újra beválasztott. Képesítést a senatori állásra, valamint a bírói és gazdai hivatalra nem kívántak. Szabók, csizmadiák, tímárok, posztó-készítők, ötvösök szerepelnek a senatorok névsorában; ellenben megkívánták, hogy a megválasztandó senator házbirtokos legyen, s hogy a tanácsban már benn levő senatorok valamelyikével közel rokonságban ne álljon. Testvérek, sógorok és unokatestvérek a tanácsban egyszerre nem ülhettek.**

A senatorok működése sok oldalú volt, a város kül- és belviszonyainak megfelelően. A bíró és a gazda felügyelete alatt s ezekkel együtt intézkedtek minden felforgó ügyben, akár kebli érdekű volt ez, akár a város viszonyát érintette, a szász nemzethez, az országgyűléshez, a fejedelemhez, vagy a szomszéd havasalföldi és moldvai vajdákhoz. Úgy látszik, hogy a rangban legfiatalabb senatorok már ekkor a legkevesebb képzettséget igénylő és

* E szertartásokat leírja HERMANN i. m. I. k. kéziratban levő kötetében az ő korában még fennállott szokás szerint.

** Acta et decreta. 4. l. 1602. statutumok 2., 5. pontja.

legkevesebb haszonnal járó városi gazdasági ügyeket végezték. Templom- és iskolaépületek, általában a városi középületek, erődítések, falak és bástyák fentartása; továbbá a bor-, sör- és pálinka-gazdaság kezelése; felügyelet a kútakra; felügyelet a város birtokát képező erdőkre, rétekre és legelőkre, azok kiosztása minden évben a se-

6. AZ ÖTVÖS BÁSTYA BRASSÓBAN.

natorok között, s a haszonbér kezelése; felügyelet a városi malmokra; a tized beszedése a szász községekből és annak elhelyezése a város raktárában. A rangban legidősebb senatorok a bíróval és volt bíróval, valamint a volt gazdával együtt a város külbirtokainak több jövedelemmel járó igazgatását végezték. Melléjük segítségül s némileg ellenőrzésül a communitas is kirendelt a maga kebeléből

egynehány tagot. A bíró igazgatása alatt állott a város legnagyobb birtoka, Hétfalu, a volt bíró alatt Törösvár, Krizba és Apácza, a volt gazda alatt Zernyest; a legidősebb senator alatt Tohány, a rangban következő négy senator alatt Sárkány, Vledény, Persány, Gritt és Holbach.* A városgazda vezette a városi egyetemes pénztár ügyeit egy senator segítségével, míg a fejedelemtől ez időben bérben tartott harminczad ügyeit szintén két idősebb senator végezte. A legképzettebb senatoroknak, — kik e mellett azonban egyéb teendőkkal lehettek és voltak is a legtöbb esetben megbízva — jutott azon feladat, hogy a város érdekeit a szász universitáson és az országgyűléseken képviseljék, s hogy részben a fejedelem és a rendek, részben a város különös megbízásából a moldvai és havasalföldi vajdák udvaránál, vagy a portánál és a bécsi udvarnál diplomaciai küldetést teljesítsenek. A városbírón és a városgazdán kívül két, legfőlebb négy senatort találunk e korszakban kiküldetésekre alkalmazva. Hogy egyszerű polgár vagy community tag bízott volna meg ilyen feladattal, a legritkább esetek közé tartozott.**

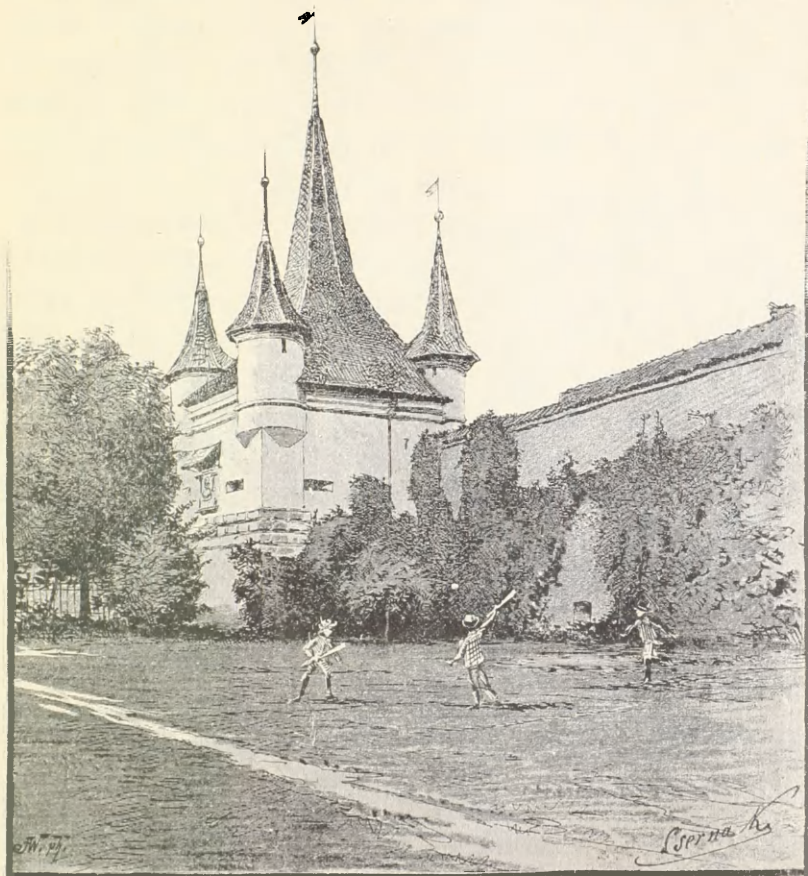
A város akkori viszonyai, nevezetesen a hivatalnoki, patriciusi családok hiánya hozta magával, hogy a városi hivatalnokok — bíró, gazda és senatorok — fizetése aránylag nagyon csekély volt. Bíró, gazda és senatorok e korban csaknem kivétel nélkül iparosok és kereskedők, kik üzletek jövedelméből élnek, hivatalukat kitüntetésnek tartják s az abból folyó hasznot csak mellékjövedelemnek tekintik. Készpénzfizetésről még ekkor nincs szó, hanem csak a hivatallal járó bizonyos kiváltságokról és jövedelmekről. A tanács tagjai ki voltak véve minden adó alól, s a város

* A XVII. század elején a birtokkezelésnek itt felsorolt felosztása már érvényes volt, habár eltéréseket is találunk. Pl. Weiss naplójában. Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens.

Neue Folge. 136. l. Hegyes naplójában u. o. 327. l.

** Stadthannenrechnungen 1590—1613. I. h.

tulajdonát képező réteket és legelőket olcsó áron, élethossziglan bérbe vehették. Hivataluk tartama alatt a városi rétekből bizonyos részt kaptak: a bíró egy dülöt (eine Gewande), a volt bíró 40 holdat, a gazda és a volt

7. A RÉGI SZ. LÉLEK KAPU BRASSÓBAN.

gazda éppen annyit, a senatorok egyenként 12 holdat. Ezenkívül ajándékban részesültek: a vámból kaptak újévi ajándékot fűszerekben és déli gyümölcsökben.* A barczasági

* 1617-ben kapott mindenik senator 1 font borsot, $\frac{1}{4}$ font sáfránt, $\frac{1}{4}$ font szerecsendióvirágot, 3 font malozsát és 1 font fűgét. Hegyes naplója i. h. 328. l.

szász községektől a számadások átvizsgálásáért borraivalót, s azon senatorok, kik a város alá vetett faluk ügyeit intézték az illető faluktól 50—60 frtig terjedő pénzajándékot. Tekintve a senatorok soknemű elfoglaltatását, a senatorság a XVII. század elején terhes és anyagi tekintetben nem igen hálás hivatal volt. «Szép tisztesség, — mondja e korból egy brassói senator — de üresen maradt az erszén a mellett.»¹ Épen ezért nem is mulasztották el a senator urak a város pénztárát minden lehető alkalommal ünnepélyek, vendégeskedések rendezésére igénybe venni. Az előljárásság leköszönése, az új pap beiktatása a város költségén rendezett lakomákkal volt összekötve, s ily alkalmakkor a senator urakat a tanulók szindarabok előadásával szokták mulattatni.² Később a senatorok javadalmazásában nagy változás állott be. Már a XVII. század végén a készpénzfizetés mellett a város tulajdonát képező falukban a sör-, bor- és pálinka-elárúsítási jogból befolyó jövedelmet, továbbá a bírságpénzeket ők élvezték, valamint e faluk robotmunkáját is az illető falut igazgató senator használta fel.³

A kiküldetésben járó senatorok a város éléstárából kijáró élelmi szerekén kívül a szükséges ellátási költségeket kapták és napi díjat húztak. Mai pénzügyi viszonyaink szerint a napi díj magas nem volt: naponként 25 denárt számítottak úgy a bírónak, mint a senatoroknak,⁴ de miután a város a kiküldetésben járó senatorok kiadásait az utolsó denárig megtérítette⁵ és a kiküldetés gyakran egy hónál is tovább

¹ Hegyes i. h. 318. l.

² Stadthannenrechnungen 1605 febr. 21-ről: «Gab auf befel den Studenten, dass sie meinen Herrn Comedia spielten 5 fl.» Hogy a papi beiktatások alkalmával sem kímélték a költséget, mutatja az, hogy pl. 1606-ban az új pap, Fuchs Márkus, tiszteletére a város által rendezett ebéd költségei 224 fr. 19 denárt tettek.

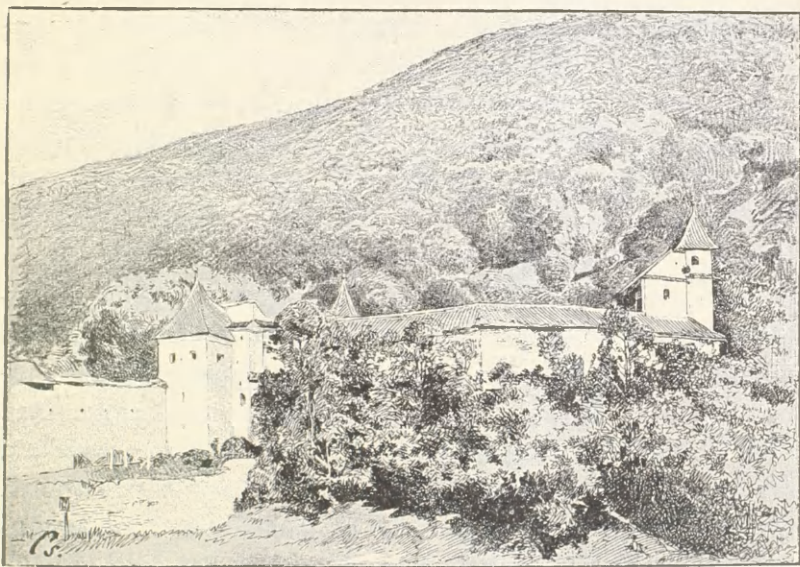
Stadthannenrechnungen 1606 december 13-ról. I. h.

³ HERMANN: i. m. I. k. 362, 363. l. Kézirat i. h.

⁴ Stadthannenrechnungen 1603—1612. évekről. I. h.

⁵ A követek elindulásuk napján a gazdától a város éléstárából kapták a legszükségesebb élelmi cikkeket: húst, ha-

terjedt, a napi díjak a folyton utazó senatoroknál jelentékeny jövedelmi forrást képeztek. A követek választására a polgárság képviselőinek, a communitas tagjainak semmi befolyása sem volt, a tanács e tekintetben teljhatalommal rendelkezett. Általában a város ügyeinek rendezése az universitással, a fejedelemmel és a szomszéd oláh vajdákkal és esetleg a portával szemben is a tanács, illetőleg a bíró és a kiküldetésekben szereplő idősebb senatorok kezé-

8. TAKÁCS-BÁSTYA BRASSÓBAN.

ben nyugodott és akárhányszor megtörtént, hogy valamelyik senator a tanács utasítása nélkül a város nevében szerződést kötött, kötelezettséget vállalt el stb. Az innen támadható veszélyek bírták a százak tanácsát 1614-ben azon határozatra, hogy jövőre minden senatornak a legszigorúbban megtiltassék a tanács tudta nélkül a császárral, feje-

lat, bort, szalonnát, olajat stb. Fuvar és egyéb költségeikről a számlát visszaérkezésük után adták be a gazdának. Stadthannenrechnungen az 1603–1612. évekről. I. h.

delemmel vagy bárki mással politikai tárgyalásba bocsátkozni.*

A senatus és a *communitas* hatásköre ez időben még nincs egész élesen elkülönítve. Az ezen időből fenmaradt *communitas*i határozatok azt mutatják, hogy a *communitas* magát a városi lakosság képviselőjének, a város törvényhozó hatalmának tekinti, a tanácsot pedig csak a végrehajtó hatalom birtokosának, s fentartja elvben azt a jogot, hogy minden fontos változás, minden a közügyet érintő tárgy az ő véleményének meghallgatásával döntsék el. De a dolgok természetes rendje hozta magával, hogy ezen elv ténynyé nem válhatott. A *communitas* tagjainak kevés képzettsége és szűk politikai látköre, tényleg az általános politikai kérdésekben, melyek a város külviszonyaira vonatkoztak, a tanács kezébe juttatta a hatalmat és a *communitas* befolyása csak a város belviszonyait érintő ügyekben érvényesülhetett. Pénzügyekben, nevezetesen az adókimutatásra, a fejedelem és a fejedelmi követek ellátására vonatkozó kérdésekben a *communitas* ad a tanácsnak utasításokat s a tanács pénzkezelését is ellenőrzi. Utasításai azonban igen gyakran írott malaszt maradtak, s már ekkor mutatkozik a senatorok részéről oly irányú törekvés, hogy a pénzügyek is kizárólagosan a tanács kezében tárgyalassanak.** Még ekkor azonban sikertelenül. A tanács és a *communitas* tagjai nem váltak még két külön társadalmi osztályra. A *communitas* háttérbe szorítása, hatalmának csaknem teljes megsemmisítése csak akkor vált lehetségessé, midőn körülbelül egy századdal később, egy hivatalnoki *patricius*-osztály kifejlődésével a legfőbb hivatalokat néhány család vette birtokába, melyeknek magánérdekei nem mindig egyeztek a városi polgárság zömének, s így a *communitas*nak érdekeivel.

* Acta et decreta. 17. l. 1614. évről. I. h.

** Weiss naplója i. h. 139. 140. l.

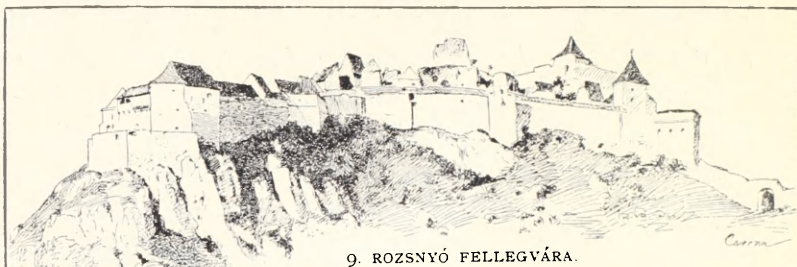
A tanács és a communitas alatt állott a város polgársága, tekintélyes testületeket, azaz czéheket alkotva. Czéhekben tömörült a város lakossága, mely csaknem kizárólagosan iparosok és kereskedőkből állott s ezért a czéhek a polgárjoggal bíró lakosság összességét képezték. Hogy ez volt az általános felfogás, mutatja azon körülmény is, hogy a fejedelem trónraléptekor a polgárok czéhenként tették le a hűségesküet az e célra kirendelt senatorok kezébe.¹ Minden czéh egy szorosan elzárt testületet képezett, élén a két czéhmesterrel és a czéh beléletét szabályozó, a fejedelem, vagy a szász universitas, vagy a tanács által megerősített statutumokkal. Már a város bástyáinak elnevezései feltűntetik, hogy mely czéhek voltak e korban a legszámosabb taggal rendelkezők, s éppen azért a legtekintélyesebbek. Ezek voltak a takács, kötélverő, posztós, timár, ötvös, szíjgyártó és szabó czéhek, de mellettök még számos czéhvel találkozunk. Czéheket alkottak a már felsoroltakon kívül a következő iparosok: borbélyok, keztyűsök, bognárok, mészárosok, kovácsok, bádogosok, rézművesek, szűcsök, kőművesek, lakatosok, csizmadiák, asztalosok, fazekasok, posztónyírók, kalaposok, kerekések és ólomöntők.² Hogy mennyi tagja volt minden egyes czéhnek, arról ma már számot adni alig lehet, de hogy Brassónak e korban számos iparosa volt, következtethetjük abból az adatból is, hogy az éppen nem erős kalapos czéhnek 1613-ban 222 tagja volt.³

¹ Hegyes naplója i. h. 300. l.

² Az 1689 ápril 21-kén Brassóban kiűtött tűzvész alkalmával, midőn a város legnagyobb része elhamvadt, igen sok czéhnek az iratai is megsemmisültek. Ez az oka, hogy számos czéh legrégebbi irata csak 1690-ig megy vissza. Én csak azon czéheket soroltam fel, melyeknek fennállása e korban oklevelekkel kimutatható, de valószínű, hogy más czéhek

is állottak fenn már a nagy tűzvész előtt. A brassói czéhek oklevelei összegyűjtve mai napig sincsenek. Egy részök a városi levéltárban, más részök az ágost. gymnasium könyvtárában van elhelyezve, de a legnagyobb rész, még mindig magánosok kezén van. Lásd: Verzeichniss der Kronstädter Zunft-Urkunden. Kronstadt. 1886.

³ Hegyes naplója i. h. 300. l.

9. ROZSNYÓ FELLEGVÁRA.

II.

BRASSÓ uralma a Barcaságon a xvi. század végén már bevégzett tény volt; de a város hatalma nem egyformán nyilvánult a területén fekvő községek fölött. Míg a szász községek fölött csak hegemoniát gyakorolt, addig Zernyest, Tohány, Vledény, Gritt, Sárkány és Holbach valóságos alattvalói voltak, minden e korban szokásos jobbágyi kötelezettséggel. Mintegy középállást foglaltak el a szabad szász községek és a jobbágy oláh falvak között a Töröcsvárhoz tartozó magyar faluk, nevezetesen: Hosszúfalva, Csernátfalva, Türkös, Bácsfalva, Zajzon, Pürkerecz, Tatrang, Krizba és Apácza.

A szász községek számszerint tizennégyen szabad községeknek neveztettek, s tényleg Brassó mintájára az önkormányzat bizonyos nemével dicsekedhettek. Mint Brassó, úgy ők is egy bíró, egy gazda (Richter und Hann) és az esküdtek tanácsa alatt állottak, s ezen előjáróikat a pappal együtt szabadon választották.* A bíró és a gazda az

* Zsigmond oklevele 1428-ból. «... quod Communitates tam Civitatis Brasso-viensis, quam etiam liberarum Villarum Provinciae Barcensis, habeant plenam et omnimodam facultatem eligendi sibi Plebanos Villicos et Consules...» Városi levéltár.

esküdekkel együtt, illetőleg azok jelenlétében ítéletet mondtak a község lakosai között felmerült peres ügyekben; intézkedtek a község nevében minden fenforgó ügyben, s kezelték a község vagyonát. A tizennégy község közül Rozsnyó és Földvár igazságszolgáltatási tekintetben a többiekénél nagyobb hatalommal voltak felruházva, a mennyiben ezek a körülöttök fekvő kisebb szász községek részére másodfokú bíróságot képeztek. Rozsnyó és Földvár valamint Feketehalom és Prázsmár bírtak pallosjoggal is, azon megszorítással, hogy a halálos ítéletet két brassói senator jelenlétében és szavazatával mondták ki és azután megerősítés végett a brassói tanácshoz terjesztették be. Felebbezési törvényszék gyanánt mindenik községre a brassói tanács szerepelt.*

Mint igazságszolgáltatási tekintetben, úgy a közigazgatási ügyekben és a pénzügyekben is Brassó felügyeletet gyakorolt a szabad szász községek fölött. Joga volt az előljárók választását ellenőrizni és e célra, ha szükségesnek találta, biztosokat küldeni ki; joga volt a községek vagyonának kezelésére felügyelni; a bevételekről és kiadásokról szóló számadási könyveket biztosai által megvizsgáltatni. E célból minden év végén e szász községek bírói, gazdái és esküdtei a brassói tanácshoz terjesztették be számadásaikat.**

Az országos adó tekintetében szintén Brassó alá voltak e községek rendelve. A brassói tanács vetette ki rájuk az adót; azaz felosztotta a Brassó és vidékére eső adót a város és a többi szász községek között és kirotta az egyes községek képviselőinek jelenlétében a mindenik községre eső illetéket, melyet aztán a községi előljárók a városi közös pénztárba szolgáltatnak be. Hogy minő arányban

* HERMANN: Verhältniss der Stadt gegen die umliegenden Dörfer. Siebenbürg. Quartalschrift. VII. Jahrg. 297. l.

** Hegyes naplója i. h. 313. l.

járuljon a város és a vidék az országos adóhoz, a fölött a brassói *communitas* határozott. A XVII. század elején irányadó elv gyanánt állítatott fel, hogy a rendek által a szászokra kivetett összegből a szász *universitas* gyűlésén Barczaságra kivetett adóilleték kétharmadát a vidéki községek, egyharmadát a város hordozza.¹ Az adókezelésért, s általában a felügyeletért a szász községek tartoztak később bizonyos meghatározott összeggel járulni a városi tanácsosok fizetéséhez.² Még ekkor ez azonban nem volt rendszerezítve, hanem mindenik község a városgazdának a pénzkezelésért évenként 20—60 frtig terjedő ajándékkal kedveskedett.³

Zernyest, Tohány és a többi, már említett oláh községeket földesúri jogokkal szerezte meg, és mint földesúr bírta a város; de annál határozatlanabb volt jogilag a kilencz magyar falu helyzete. Mint Töröcsvárhoz tartozó várkatonák kerültek e községek lakosai a várral együtt zálogképen Brassó hatalma alá 1498-ban, oly feltétellel, hogy a megyei hatóság alól kivételve, a szászokkal együtt tartoznak katonáskodni és adót fizetni.⁴ Később azonban, mint általánosan tudva van, Brassó e községek lakosait valóságos jobbágyokká tette; nevezetesen a várispánnak azelőtt is fizetett adón kívül robot-munkára kényszerítette őket. Az átmenet a szabad állapotból a jobbágy állapotba lassanként, fokozatosan történt, s még e korban — mennyire a fennmaradt adatokból itélni lehet — az átmenet processussa nem volt befejezve, habár már a XVII. század elején a város a várat hozzátartozandóságaival együtt oly kétségbevonhatatlan birtoknak tekintette, melyhez a kétségnek semmi árnyéka nem fér.⁵ II. Ulászló azon oklevele szerint,

¹ Acta et decreta. 1614. évi statutumok 4. pontja. I. h. 50. l.

² HERMANN: i. m. 296. l. Kézirat i. h.

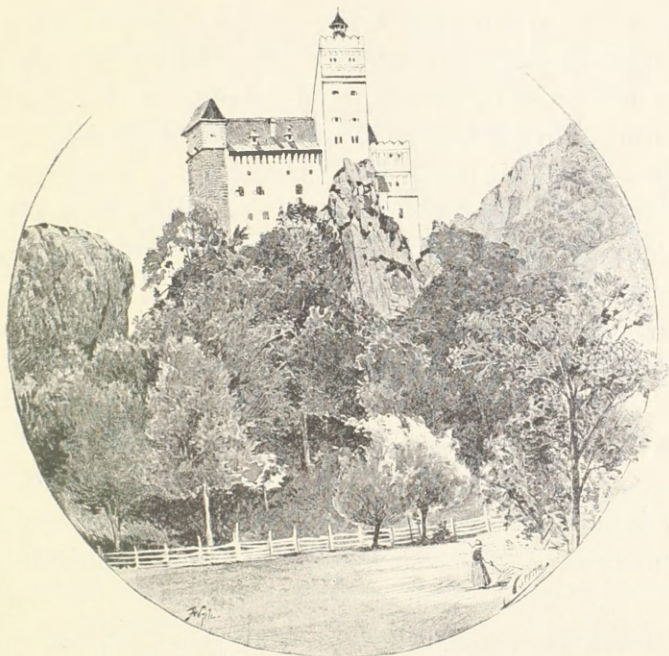
³ Stadthannenrechnungen 1604—1607. Schonkabonk Márkus quæstor följegyzé-

sei számadási könyveinek első lapjain a kapott ajándékokról. I. h.

⁴ II. Ulászló oklevele. Városi levéltár. 257. sz. a.

⁵ Hegyes naplója, i. h. 331. l.

melyben azokat elzálogosította, a szász községekkel egyenrangúak lettek volna,* de erről az egyenrangúságról már a xvi. század végén nem lehetett szó. Szó sem volt nálok oly önkormányzatról, minőt a szász községeknél láttunk. A törcsvári várnagyok (Castellani), azaz a két legidősebb brassói senator (egyik rendesen a városbíró) alatt állottak s előljáróik csak egyszerű végrehajtói voltak a várnagyok

IO. TÖRCSVÁR

rendeleteinek. E várnagyok szedték tőlök a tizedet, ezek hajtották be a rendes, a szász községek taksájától eltérően censushoz nevezett adót, s adójuk nem a barczasági közös

* «... decernentes, ut ipsi deinceps, et in antea, tam in solvenda contributione sive taxa nostra regia, quam etiam in exercituando in medium Saxonum nostrorum connumerari et cum ipsis Sa-

xonibus nostris etiam exercituare et omnia ea facere debeant, quæ alii Saxones nostri facere tenentur» mondja II. Ulászlónak ez ügyben kelt oklevele 1500-ból Városi levéltár 261. sz. a.

pénztárba, hanem a város külön pénztárába folyt be.¹ Összehasonlítva a szász községek és a város polgárai által fizetett adóval, pénzben fizetett adójuk a xvi. században súlyosnak épen nem nevezhető;² úgy látszik, inkább a katonáskodás terhe nehezedett rájuk,³ mely alól a szászok úgy akkor, mint később szerették magokat kivonni. A xvi. század végén azonban adójuk is tetemesen emelkedett, dacára annak, hogy katonakötelezettségek fenmaradt s ők állították ki továbbra is a vár őrségét s a város számára az állandó katonaságot, az úgynevezett darabontokat. 1606-ban teljes béke idején a kilencz falu adója 741 frt 65 denárt tett, több mint kétszeresét annak, mit a megelőző század közepén e faluk fizettek és e mellett most a város a bor-, sör- és pálinkamérés jogát is kezébe ragadta s ebből is jövedelmet húzott tőlük, miről a xvi. század első felében a számadási könyvekben nincs említés téve.⁴ A legnagyobb baj azonban kétségkívül abban rejlett, hogy az évi adó mennyisége megszabva nem volt, s teljesen a város önkényétől függött, mennyit akar követelni. Békés időben az egyenes adó sokra nem ment, de a zavaros időket, midőn a városnak nagy kiadásai voltak, a kilencz falu lakosai is megérezték s évi adójuk ilyenkor a kétszeres, sőt háromszoros összegre emelkedett.⁵ Robot munkát azon-

¹ Adójukról nem a gazda, hanem a várnagyok számoltak be a tanácsnak. E számadási könyvek a városi levéltárban vannak elhelyezve Törzburger Castellanrechnungen cím alatt.

² Az 1532-ik évben Brassó város négy negyede fizetett összesen 4662 frt 28 asp. taxát; a szász községek fizettek ugyan-ezen évben 5594 frtot; míg a kilencz magyar falu fizetett tizedben 29 frt 39 asp., Szt. György napi censusban 104 frt 7 asp. és Szt. Márton napi censusban 182 frt 41 asp. azaz összesen 313 frt 87 aspert. Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt. II. k. 247., 287., 476., 1.

³ Az országos hadakhoz Brassó részéről közülök kiállított katonaságon kívül, rájuk volt bízva Brassó ostroma idején a klastromkapú és a nagyutca kapuja közötti sánczok védelme, a leggyöngébb pont Brassó erődítésében. TARTLER-TRAUSCH, Collectanea, I. k. 35. l. Kézirat i. h.

⁴ Törzburger Castellan-Rechnungen 1606. Városi levéltár, a xvi. század első feléről kiadva: Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt, II. pass.

⁵ Törzburger Cast.-Rechnung. 1590—1614. Városi levéltár.

ban még ekkor nem teljesítettek, hacsak azt nem számítjuk annak, hogy tartoztak Töröcsvárra az őrség számára a város raktárából gabonát és más élelmi szereket szállítani, mely alkalommal a töröcsvári porkolábok őket régi szokás szerint sörrel és étellel vendégelték meg.¹ Később azonban ez is megváltozott. Miután Bethlen Gábor 1618-ban a vár és a kilencz falu birtokát örökösen a városra ruházta, a *communitas* már 1630-ban azon határozatot hozta, hogy mindenik falu az igazgatással megbízott bírónak vagy senatornak bizonyos terjedelmű földet bevetni, learatni és behordani, s azonkívül az illető senatort tűzifával ellátni tartozik.²

A város alá vetett községek adójából és tizedéből befolyt jövedelmen kívül Brassónak már e korban tekintélyes jövedelme volt. Még épen és sértetlenül áll ekkor a város közbirtoka a Barczaság síkján szántóföldekben, nagyobb részben azonban rétekben és legelőekben, mely utóbbiakat egy századdal később a senator-családok a városi közönség rovására nagy részben magán birtokká tettek.³ Roppant nagy volt a város vagyona erdőkben, melyek ma is Brassó birtokainak legszebb részét képezik. A Dél-Kárpátokat borító őserdők a Barczaság déli határán Havasalföld felé, természetesen ekkor még nem bírtak mai értékükkel, de mint a töröcsvári várnagyok számadásai mutatják, már ekkor is jövedelmeztek. A szénából, a makkoltatásból és legeltetésből befolyó díjak e számadásokban rendes rovatot képeznek.⁴ Épen úgy bírta a város a malomjogot a Barczaság vizein, s nem csak az alávetett faluk, hanem a szabad szász községek is malmaikról részben pénzben, részben természetben, igaz ugyan, hogy

¹ Törzburger Cast.-Rechnung. 1590—1614. Városi levtár.

² Acta et decreta. 46. l. Városi levtár.

³ HERMANN: Das alte u. neue Kronstadt. I. k. 357., 389. stb.

⁴ Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt. II. k. 475. l.

nem magas, de mégis jelentékeny vámot fizettek.¹ Magában a városban övé volt a bor-, sör- és pálinka-elárútatási jog,² továbbá díjat szedett a czéhektől az elárútatási helyekről, valamint a kereskedőktől a nagy városi mérleg használatáért.³

Tekintélyes volt a város jövedelme a harminczad után, melyet az Erdélyből Havasalföldre vitt és viszont onnan hozott árukról a határoknál szedtek. A harminczad-szedés természetesen fejedelmi jog volt, de akkori szokás szerint bérbe adatott, s Brassó élénk összeköttetése a keleti és déli tartományokkal nagyon is kívánatosá tette a város részére, hogy a bérletet a Törcsvárnál, mint legfontosabb mert legjárhatóbb, szorosnál szedett vámról maga a város vegye kezébe. Meg is szerezte azt még Mátyás király idejében s azóta állandóan bírta, még pedig nagyon mérsékelt összegért. A xvi. század első felében csak 2477 frtot a második felében pedig csak 2000 frt haszonbért fizetett.⁴ A xvii. század első tizedeiben szintén Brassó bírja a törcsvári harminczadot, hogy minő haszonbérért, biztosan nem tudjuk. 1617-ben még csak 2000 frtot fizetett,⁵ de ezen összeg valószínűleg már néhány évvel később magasabbra emelkedett, mert midőn a város 1639-ben a haszonbéri szerződést I. Rákóczy György fejedelemmel megújítja, a törcsvári vámért évenként 10,500 frt fizetésére kötelezte magát.⁶ A vám fizetése részben készpénzben történt, részben posztóban és a harminczadban kapott fűszerekben és déli gyümölcsökben. Így küld a város 1605 október 9-én Rákóczy Zsigmond gubernatornak Fejérvárra a vámból 15 font borsot, 12 font gyömbért, 2 font sáfrányt 26 frt

¹ U. o. 469. l.

² A haszon e jogból tetemes volt. Csupán a sör után kapott a város 1612—1614-ig 5272 frtot. HEGYES i. h. 317. l.

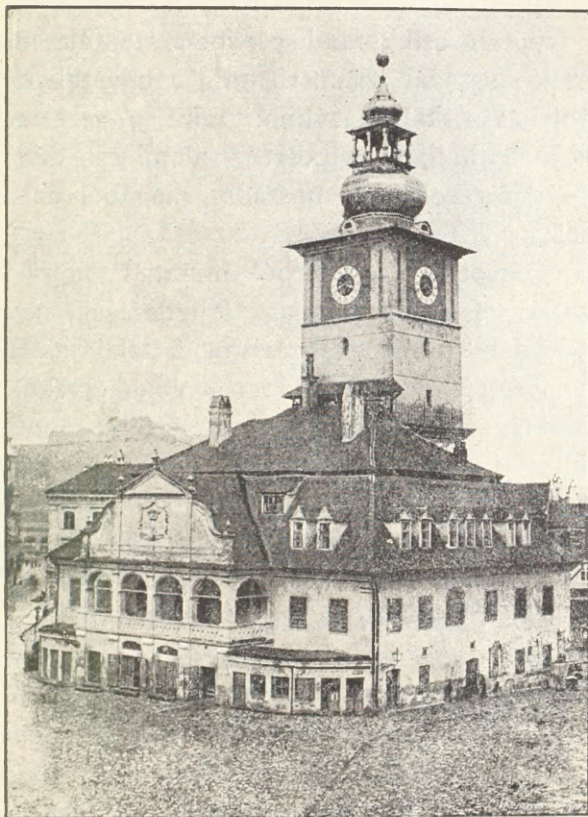
³ HERMANN i. m. 1. k. 349. l. Kézirat i. h.

⁴ A tizenhatodik századbeli vámszerződések a városi levéltárban 487., 498., 558., 592. sz. a.

⁵ Hegyes naplója, i. h. 328. l.

⁶ KEMÉNY. Dipl. Trans. viii. k. 195—197. l.

25 denár értékben s ugyancsak ezen évben november 11-én a tanács a gubernator portai követének ad a vám fejében $8\frac{1}{2}$ rőf gránát posztót és egy rókabőrrel bélelt subát.* A készpénz-bevétel a vámból a xvii. század elején úgy látszik nem volt jelentékeny: az 1604-dik évi gazdai

II. TANÁCSHÁZ BRASSÓBAN.

számadások bevételt készpénzben a vámból csak 451 frt 61 denárt tüntetnek fel;*** de annál nagyobb volt a be-

* Stadthannenrechnungen. 1605. okt. 9 és nov. 11. Városi levéltár.

** Stadthannenrechnungen 1605 a bevételek rovatában. Meglehet azonban, hogy a kimutatás nem helyes, miután a

megelőző században 1530 a vámjövédlem készpénzben magasabb összegre, 841 frtra rúgott. Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt. II. k. 233. l.

vétel árúczikkekben, nevezetesen keleti iparczikkekben, továbbá déli gyümölcsökben és fűszerekben, oláhországi, de leginkább malvasiai borban; mik a város raktárában elhelyezve, részben a fejedelmi udvarba küldettek, részben pedig a város követeinek és előkelő vendégeinek ellátására és megajándékozására használtattak fel.¹ A vámot, úgy látszik a kiviteli czikkekből pénzben szedték, még pedig a becsérték huszadát számítva, míg a bevételi czikkeknél a drágább és ritkább árúkból, mint a selyemszövetek, bíborposztó és hollandiai posztó, valamint a déli gyümölcsökből és fűszerekből a huszadot magából az árúczikk-ből vették.²

A vámszámadások e korból mutatják, hogy — habár a xv. század végén történt nagy felfedezések, nevezetesen a Kelet-Indiába vezető tengeri út feltalálása, Brassót is érzékenyen sújtotta, a mennyiben a világkereskedelem útjából kiejtette — az összeköttetés kelettel e ponton mégis még mindig igen élénk és Erdély szükségleteit gyarmatarúkból és keleti czikkekben, sőt részben a nyugoti iparczikkekben is nem nyugotról a Duna völgyén, hanem keletről Törökországon és Havasalföldön át kapja. Beviteli czikkek gyanánt szerepelnek e számadásokban: a déli fűszerek, gyümölcsök és borok, nevezetesen safrány, bors, tömjén, szerecsendió, gyömbér, fahéj, rizs, mazsola, citrom és a malvasiai bor, továbbá a keleti iparczikkek, damaszt, bíbor- és nehéz selyemszövetek, azután a brügge-i, hollandiai és zwickau-i posztók. Legnagyobb mérvű azonban a forgalom állatokban és nyers termékekben. A főbb tételek: juh, ökör, tehén, sertés, különböző dunai és tengeri halak, gyapjú és bőrök.³

Érdekes volna tudni a kivitel tárgyát képező czikkeket,

¹ Stadthannenrechnungen. 1604—1607.

² Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt. II. k. 217. l.

³ Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt. II. k. 217. l.

de ezekről a vámszámadások nem adnak felvilágosítást, nem nevezik meg a kiviteli czikkeket csak az értékét és a beszedett vámot sorolják fel. Több mint valószínű azonban, hogy mint a behozatali czikkek nagy részben nyers termékek, úgy a kiviteliek iparczikkék és pedig első sorban brassói iparczikkék voltak. Ugyanazok, melyekkel a város ezen korban a moldvai és havasalföldi vajdáknak és bojároknak, török és tatár vezéreknek kedveskedni szokott. Ezüst serlegek, poharak, tálak és medenczék; kocsik, ezüsttel diszitett nyergek és hámok, fegyverek, kardok és ágyúk, első sorban pedig a brassói posztó, s annak e korban leghíresebb és legdrágább neme, a gránátvörös brassói posztó.*

Szemben állnak e bevételekkel a város kiadásai, melyek e korban magas összeget képviselnek, különösen zavaros időkben, milyenek a xvi. század végső és a xvii. század első évei voltak, midőn barát és ellenség, vallon, német, török és tatár egyiránt sarczolták e szerencsétlen országot. Ez évek Brassót is nagy erőfeszítésekre kényszerítették. A magyar királyoknak fizetett egyedüli régi adó a Szent-Márton napi adó (Martinszins) nevét és jelentőségét már ekkor elveszítette volt; Erdély különválása után összeolvadt a rendes és rendkívüli országos adóval, melynek fizetésére a szászok magokat 1542-ben a tordai országgyűlésen a más két renddel együtt kötelezték. Hogy az országos adó nagysága évenként a kül- és belviszonyok alakulása szerint változott, nagyon természetes, s ezzel együtt változott azon adóilleték nagysága is, melyet a szász universitas a szász nemzetre eső részből Brassóra és vidékére rótt. Átlag a rendes országos adó, mely a Barcaságra esett, 2300—2500 forintra tehető,** s ehhez háborús időben a rendkívüli adók járultak, melyek a rendes

* Stadthannenrechnungen. 1590—1612. Városi levéltár.

** Középszám az 1603—1607. évekből. Stadthannenrechnungen.

adók magasságát tetemesen felülhaladták. Az adófizetés nem mindig történt készpénzben, mint a harminczad-bérlet fejében, úgy itt is készpénz helyett gyakran élelmiszereket szállított a város a fejedelmi udvarba,¹ vagy pedig posztóval látta el az udvari katonaságot.² Az adó beszolgáltatásának módja sem volt, úgy látszik, meghatározva; némelykor a fejedelem megbízottja egyenesen a várostól vette fel a Barczaságra eső illetéket, máskor a tanács Szebenbe küldötte azt és a többi szász városok adójával együtt szolgáltatatta be a maga illetékét a fejedelemnek.³

A rendes és a rendkívüli adón kívül az unio értelmében Brassó is, mint a szász nemzet tagja, kötelezve volt a honvédelemre; azaz tartozott katonákat, szekereket, sátrakat, golyót és lőport a hadsereg számára szolgáltatni. Ezenkívül moldvai vagy havasalföldi táborozás esetén a határán átvonuló hadsereget élelmiszerekkel látta el. A város részéről az országos hadsereghez állított katonaság száma nem volt állandó — úgy látszik nem is volt biztosan megszabva; a XVII. század elején e szám 100 és 200 között ingadozott.⁴ E darabontoknak nevezett városi katonák — kivétel nélkül hétfalusi magyarok — egy kapitány, egy alkapitány és a közlegények számának megfelelő számú tizedesek alatt állottak, s csapatjukat egy zászlótartó, egy dobos, egy sebész és a szekeresz szolgálk egészítették ki. Egyenruhájok fehér vagy kék abaposztóból készült vörös gallérral a nyakon és a karon; zászlójuk kék és vörös szí-

¹ 1605-ben a város a következő cikkeket szállíttatja Fejérvárra Rákóczy Zsigmond kormányzó számára: 2 darab szalonna 15 frt; 14 font faolaj fontja 60 den., összesen 8 frt 20 den.; 14 kupa vaj, kupája 50 den., összesen 7 frt; 9 font habarnicza 5 frt 20 den.; 4 köből borsó 8 frt; 3 őszi sajt 3 frt 37 den.; 50 font lenolaj fontja 20 den., összesen 10 frt. Altalában ezen évben a város a

rendes adóból készpénzben csak 1265 frt 2 denárt fizetett, a többit természetnyekben adta. Stadthannenrechnungen. 1605 okt. 9-ről.

² Hegyes naplója i. h. 321. l.

³ Stadthannenrechnungen. 1604—1612. Városi levéltár.

⁴ Stadthannenrechnungen. 1604—1612. és Weiss naplója i. h. 158. l.

neken a fejedelem családi czímerét viselte. A zászlók színe és diszítése azonban, mint egyebütt, úgy e korban még itt sem állandó, sőt gyakran változó. A goroszlói ütközetből pl. két brassói zászlót ismerünk s elég érdekesen mindkettő a mai nemzeti színekből van összeállítva. Az elsőn fehér alapon Brassó czímere látható a korona a gyökérrel, körülfonva zöld koszorúval és piros szalaggal; a másodikon vörös alapon szintén a város czímere, körülfonva zöld koszorúval és fehér szalaggal.¹ A katonák zsoldját természetesen a város fizette még akkor is, ha az országos hadakkal táboroztak, valamint az látta el őket ruhával és fegyverekkel is.² Tartozott ezenkívül a város a birtokában levő Töröcsvárban állandó, rendes őrséget tartani és a Moldvába meg Havasalföldre vezető szorosok mindenikét őriztetni. Ez őrizet a szorosoknál azonban csak előőrsi szolgálatra szorítkozott, mert még a fekvésénél fogva oly fontos Töröcsvár őrsége is béke idején a két porkolábon kívül tíz darabantból állott.³ Bizonytalan időben, midőn a központi hatalom ingadozása miatt a város saját erejére volt utalva, vagy 1611—1613-ig, midőn nyílt felkelésben állott a fejedelemmel szemben, a katonaság száma, s ezzel együtt természetesen a város kiadása is tetemes emelkedést mutat. 1612-ben pl. a 188 városi darabanton kívül 1452 idegen zsoldost találunk a város szolgálatában, kiknek zsoldja havonként a városnak 2000—3000 frtba került.⁴ Ez azonban csak kivételes eset volt, rendes körülmények között a vá-

¹ Stadthannenrechnungen. 1607 és 1612-ből.

² A kapitány havi zsoldja táborozás idején 20 frt, az alkapitányé 10 frt, a tizedeseké, a zászlótartóé, dobosé és sebeszé egyenként 6 frt, a közlegényeké 5 frt volt. Stadthannenrechnungen 1605-ről. Béke idején azonban egy közlegény egész évi zsoldja csak 12 frtot tett. Törzburger Castellanrechnungen 1611-ről. Vá-

rosi levéltár. A goroszlói ütközetből említett két brassói zászlót azon codexből ismerjük, melyben 110 erdélyi, a goroszlói ütközetben elfoglalt s diadaljelvényekül Prágába küldött zászló van lefestve. E codex a drezdai kir. könyvtárban őrizte-tik G. 81. sz. alatt.

³ Törzburger Castellanrechnungen. 1611-ről.

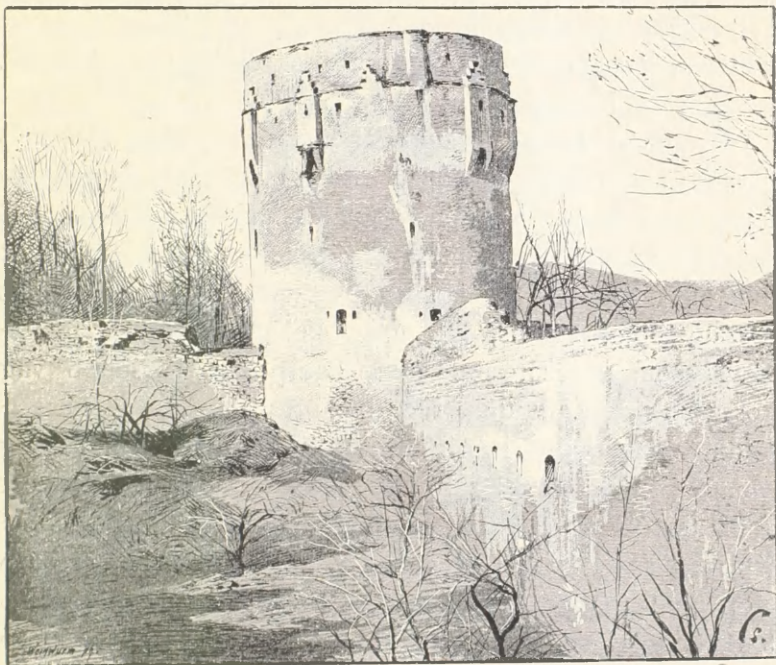
⁴ Stadthannenrechnungen 1612-ből.

rosi katonaság száma 150 főnél magasabbra nem emelkedett.

A postaszolgálat, továbbá a fejedelem, a fejedelmi és idegen követek, valamint más előkelő utasok elszállásolása és ételmezése, mivel a szász városok általában tartoztak, Brassóra földrajzi fekvésénél fogva súlyos kötelezettségnek nevezhető. Azon viszony következményeképpen, melyben Erdély a török portához állott, a fejedelmi udvar összeköttetése a portával, valamint a szomszéd moldvai és havasalföldi vajdákkal szerfölött élénk volt. Az út Fejérvárról Konstantinápolyba, Tergovistba és Szucsavába Brassón vezetett keresztül, s e város kötelessége volt az összeköttetést a keleti államokkal közvetíteni. A város számadási könyvei e korból jó részben erre vonatkozó tételekből állanak és a város jövedelmének igen tekintélyes részét az átutazó követségekre kiadott költségek emésztették fel. Futárjai és kalauzai* folyamatosan útban vannak Szeben, Fogaras, Fejérvár, Kolozsvár, Konstantinápoly és Tergovist felé; darabontjai, mint követségi kísérők, állandóan járnak Tergovist és Fogaras között. A moldvai és havasalföldi vajdáktól érkezett kisebb fontosságú leveleket a város emberei szállították tovább Fogaras és Szeben felé, szintűgy ezek vitték be Brassóból az erdélyi fejedelem leveleit a szomszéd tartományokba. Az átutazó követeknek Brassó rendes pihenő hely volt, hol több napig időztek, s ezen idő alatt tartozott a város őket, valamint gyakran 30—40 főre menő kíséretöket minden szükséges dologgal, lakás, élelem, fa és világítással ellátni. Egy ily átutazó nagyobb követség a városnak naponként átlag húsz forintjába került; tetemes kiadás, ha tekintetbe vesszük, hogy alig mult el két hét egy követség átutazása nélkül, és hogy a követek, különösen a havasalföldiek négy, öt

* Mint neveik: Kiss, Bonyhay, Talpas, Magyarosi, Csukás stb. mutatják, magyar emberek, valószínűleg a csángó falukból.

nap előtt a várost nem igen hagyták el. 1602-ben fel is szólalt a communitas, mely a költségeket megsokalta, e teher ellen, és utasította a tanácsot, hogy jövőre a követek iránt kevésbbé vendégszerető legyen,* a nélkül azonban, hogy az utasításnak foganata lett volna. A török követekkel és a portára vagy Tergovistba utazó és onnan vissza-

12. TIMÁR-BÁSTYA BRASSÓBAN.

térő fejedelmi követekkel szemben, kik csekélyebb személyezettel, vagy éppen kíséret nélkül utaztak, a városnak még más kötelezettsége is volt. A török követ elé a határig kíséretet küldött, 12—20 darabantot, ha a követ előkelő ember volt, egy vagy két senator vezetése alatt; viszont a portára utazó erdélyi követeket Tergovistig kísérettel

* Acta et decreta. 4. l. 1602-ki statutumok 9. pontja.

s a követség személyzetét lovakkal látta el. Igen gyakran a szomszéd havasalföldi viszonyokkal ismerős senator kísértette a követséget Tergovistig, esetleg a fejedelem vagy a rendek megbízásából egészen Konstantinápolyig. A Konstantinápolyból jövő török követet brassói futár vezette Fejérvárra s visszafelé Tergovistig, némelykor egészen a Dunáig.¹ Ugyancsak igen gyakran Brassó látta el költséggel, pénzzel és ruhával a fejedelem portai követét, természetesen nyugta mellett. Ezen kiadás előlegnek tekintett a város adójából.²

Kevesebb költséget okozott, mert ritkábban történt, a városban vendégképen időző előkelő uraknak vagy épen a fejedelemnek és kíséretének ellátása. E tekintetben a város vendégszeretete nemcsak az erdélyi urakra terjedt ki, hanem, a mi még gyakoribb eset volt, a szomszéd oláhországi bojárookra is, kik ezen korban szívesen időztek Erdélyben, nevezetesen pedig Brassóban, rövidebb vagy hosszabb ideig. Midőn 1604-ben Serban Radul havasalföldi vajda anyja Brassón keresztül utazott, a tanács egy senatort küldött üdvözlétére Rozsnyóig, s brassói nyolcz napi tartózkodása alatt fejedelmi asszonyt megillető ellátásban részesítette.³ Megtörtént azonban az is akárhányszor, hogy a város kénytelen volt vendégszeretetét kelletlen vendégekre terjeszteni ki: pl. 1604 januárban, midőn öt jezsuita látogatta meg a szigorúan lutheranus várost s

¹ Stadthannenrechnungen. 1603—1611. évekből.

² 1606 május 6-ról a következő érdekes tételt találjuk a városgazdai számadási könyvben:

Gab ich auff Befelg F. G. und meiner Herren dem Köresi Istvan laut seiner quittunk auf Zerunk dasz er ein Jahr zu Constantinopoli Geisel sein soll und dasz er das Landes Haus daselbst bauen soll lassen 400 Tukaten und 100 ganze Taler. Zusammen 930 fl

Lis im ein lang Tamaschker Dolman machen 30 fl. 12¹/₂ d.

Ein Schorlach Zikszay Mentő 39 fl.

Gab im 6 ross laut seiner quittunk 168 fl.

Hiezu gab im einen Zadel mit gelben schaia überzogen und 2 schlechtere Zadel sambt allen zugehör 18 fl.

³ Stadthannenrechnungen. 1604 január 16.

élvezte Basta hatalmas parancsából, annak nem épen szíves vendégszeretetét.¹ Époly kevésbé örvendett a városi polgárság a különben nem gyakori fejedelmi vagy kormányzói látogatásoknak, melyek főképen a kíséret nagy számánál fogva a városnak rendkívüli költségeket okoztak. Nem csoda, ha a communitas e teher miatt is több ízben feljajdult s utasította a tanácsot, hogy jövőre az ily kiadásokban nagyobb takarékossgot fejtsen ki.²

Nem az utolsó helyet foglalják el e korban a város kiadásai között az ajándékok. E zivataros korszakban, midőn alig telt el év, melyben török, tatár, oláh vagy moldvai csapatok nem törtek át elég gyakran ismételten is a határon, a város, hogy területét a teljes kifosztástól megmentse, és a pusztító vihart más vidékre terelje, rendszeren ajándékkal kereste fel az ellenséges, vagy gyakran szövetséges vezér táborát. Épen úgy mentek az ajándékok a fejedelmi udvarba, hol a város a fejedelem kegyét és a tanácsurak jóakarátát, birtokszerzési és megtartási ügyeiben, vagy vámbérletnél s más pénzügyekben minduntalan igénybe vette. De a legtöbb ajándék — bármily különösen hangzik is — Havasalföldre vándorolt. Brassó összeköttetése e korban a szomszéd oláh vajdákkal rendkívül élénk volt; kereskedelmi és politikai tekintetek egyiránt ösztönözték a várost, hogy a moldvai és a havasalföldi vajdákkal jó viszonyban álljon. Brassó iparának, mint a közelmúltban, úgy e korban is Oláhország volt a főpiacza; ide szállította jó részben iparcikkeit, viszont innen kapta az iparához szükséges nyestertermékeket,³ s ezen országon keresztül vezetett kereskedelmi útja Törökország felé, honnan a belfölddel folytatott kereskedelmének főbb cikkeit

¹ Stadthannenrechnungen. 1604 jan.

² Acta et decreta. 41. l. 1612. évi statutumok.

³ Főképen a gyapjút és bőrt; de a

szarvasmarha, gabona és bor behozatal is jelentékeny volt. Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt. II. k. 215. s köv. l.

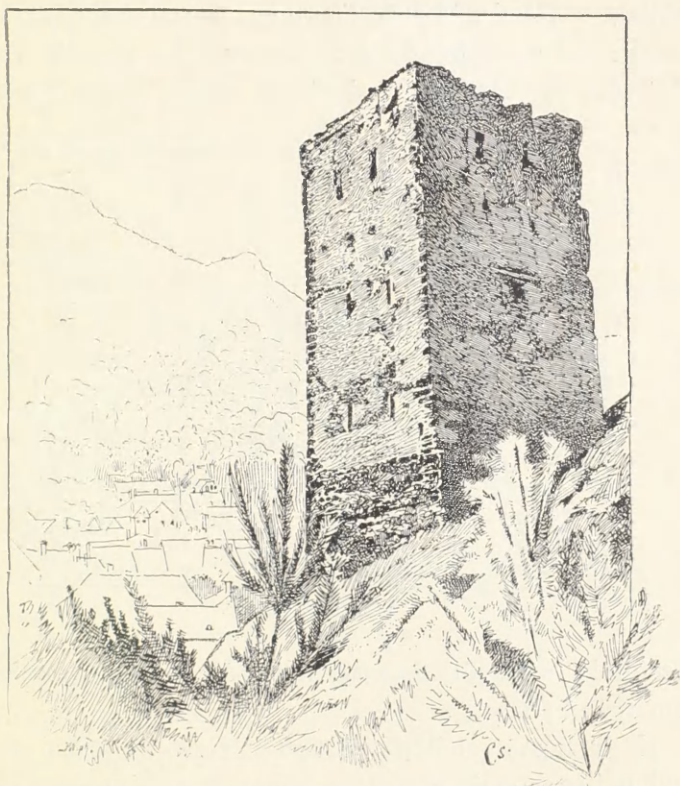
szerezte. Politikai okok is befolytak arra, hogy a város a havasalföldi vajda és a befolyásosabb bojárok jóakarátát keresse. Mióta a bécsi udvar az erdélyi nemzeti és török párttal szemben a havasalföldi vajdák szövetségében keresett támaszt, az oláh és moldvai hadak minduntalan Brassó falai alatt állottak. Ezen, akár mint barát, akár mint ellenség, megjelenő, egyformán pusztító, egyformán veszedelmes csapatok eltávolítására, vagy legalább fékentartására a vajdák jóakarata a város iránt fölötté kíváncsú volt. Még hasznosabbnak bizonyult a jó szomszédi viszony, midőn a város Báthory Gáborral szemben kitűzte a felkelés zászlóját. A Havasalföldről nyíltan vagy kéz alatt kapott segítség nélkül Brassó Szeben sorsát aligha elkerülhette volna. Innen az a figyelem és kitüntető udvariasság, melyet a város az oláh vajdák és a főbb bojárok iránt még békés időben is tanúsított. A XVII. század első tizedében nem múlt el év, melyben Radul vajdát követséggel és ajándékokkal ne tisztelte volna meg, s mint a portánál, úgy Tergovistban is volt mindig embere, kit a város érdekeinek hathatós védelmezéseért nem mulasztott el időnként megajándékozni. Az ajándékok sorából nem tartom érdektelennek kiemelni a menyekzői ajándékokat. A senatorok fiai és leányai menyekzőjére adott ajándékok mellett* a tanács figyelme természetesen a város gondosan ápolat érdekében, messzire kiterjedt s a város ügyeire befolyást gyakoroló egyének ily családi ünnepélyeiről mindig megemlékezett. 1609-ben pl. Petky János leányának, Margitnak menyekzőjére küldött ezüst edényeket, 1605-ben pedig egy Leka nevű bojár menyekzőjére külön követséget indított útnak Tergovistba, ezüst tálakból álló gazdag ajándékokkal.**

Habár a város kiadásaiból csak a főbb tételeket em-

* Ezüst poharak és szőnyegek. Stadt-hannenrechnungen. 1603—1612.

** Stadthannenrechnungen. 1605 febr. 4. és 1609 márcz. 4-ről.

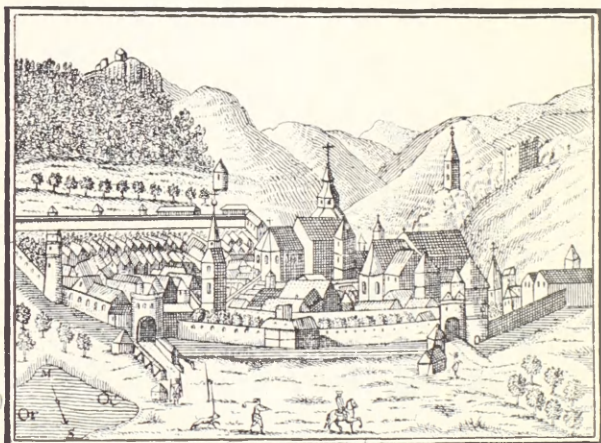
lítottam, a mondottak után természetesnek fog feltűnni, hogy a város évi szükséglete a kor viszonyaihoz mérten tetemes összegekre rúgott s az évi költségvetés igen gyakran deficitet tüntetett fel. Miután a kiadások fő tételei: országos adó, katonaság zsoldja, követségek ellátása, a bé-

13. A FEKETE TORONY BRASSÓBAN.

kés és háborús évek szerint ingadoztak, a város kiadásai is a XVII. század első tizedében nagy eltéréseket mutatnak. Míg az 1606-iki békés évben a város évi kiadása 11,393 frt, addig az 1612-iki esztendőben csupán a katonaság zsoldja többbe került 25,000 forintnál. Összehasonlítva egy pár békés és egy pár háborús év kiadásait, Brassó évi szükség-

letét e korban közép számmal 20,000 frtban állapíthatjuk meg, s mivel a szükség szerint a bevételeket is lehetett fokozni, a kiadással a bevételek összege is emelkedett, úgy, hogy a deficit, mit a gazda sajátjából szokott a városnak előlegezni, még háborús években sem igen emelkedett 2000 forintnál magasabbra.¹ Ma, midőn Brassó évi kiadása a félmilliót közelíti meg, kicsinynek tűnik fel ez összeg; de ne feledjük el, hogy oly korszakról van szó, midőn az egész ország évi jövedelmét alig 100,000 tallerra

14. A RÉGI BRASSÓ.

becsülték,² s midőn Brassó lakossága 15,000 főnél többet nem igen tehetett.³

Nagy körvonalaiiban ez volt Brassó politikai és pénzügyi helyzete, midőn a főhatalmat ügyei intézésében azon férfiú vette kezébe, kinek nevéhez e város történelmének legemlékezetesebb lapjai fűződnek, s kinek fellépésével e

¹ Stadthannenrechnungen. 1603—1607. Minden év végén összegezve találjuk a bevételt és kiadást, pl. 1605-ben a bevétel 23,803 frt, kiadás 24,781 frt, stb.

² Basta jelentése Rudolphhoz 1602 december 21-dikéről. SZILÁGYI SÁNDOR:

Erdélyi országgyűlési emlékek. v. köt. 177. l.

³ A legelső kimutatás Brassó népességéről 1771-ből ered. Brassó ekkor 17,563 lakost számlált. TARTLER-TRAUSCH: Collectanea. II. k. 725. l.

városnak az eddiginél sokkal kiválóbb, országos szereplése kezdődik.

III.

WEISS Mihály,¹ Brassó híres bírója, a szász nemzeti történetírás ünnepelt alakja, nem erdélyi, tehát nem is szász családból származott. Ő maga beszéli el naplójában, hogy atyja Weiss János Egerből, Csehországból vándorolt Erdélybe, s nőül vévén a medgyesi tanácsjegyző Wolf Lőrincz leányát, Gertrudot, hosszas vándorlás után Medgyesen telepedett le. Családi élete boldog volt; e házasságból leghíresebb fián, Mihályon, kívül három fiú: András, János és Mátyás és két leány, Margit és Katalin született. Házassága után felvétetett a medgyesi polgárok sorába. Esze és házassági összeköttetései kiváló állást biztosítottak számára új hazájában: mint Medgyes polgármestere fejezte be életét, 1586-ban.²

Fiai közül a legkiválóbb, ki hivatva volt a család emléket Erdély történelmében megörökíteni: Mihály 1569 január 13-án született Medgyesen,³ s mint későbbi képzettsége is eléggé bizonyítja, gondos neveltetésben részesült. Iskoláit szülővárosában kezdette meg, hol — mint a többi szász városokban — alsó fokú iskola már ekkor állott fenn. Tizennégy éves korában a kolozsvári iskolába került, még pedig úgy látszik a jezsuitáknak csak két évvel előbb felállított, de már is nagyhírű collegiumába.⁴ Itt két évet

¹ E kor szokása szerint ő maga is felváltva használja a Weiss, Fejér és Albinus neveket. Magyar nyelven írott leveleiben rendszeren Fejér Mihálynak írja alá magát. A Rudolf király által 1589 márczius 21-kén kiadott, jelenleg a brassói ág. ev. gymnasium könyvtárában őrzött oklevél, mely őt a nemesi rangra emeli, szintén «Weiss aliter Feier»-nek nevezi.

² Weiss naplója, i. h. 133. l.

³ Weiss naplója, i. h. 133. l.

⁴ Erre engednek következtetni a következő versek, melyeket egyik tanulótársa intézett hozzá, midőn Kolozsvárról ismét Medgyesre visszatérni készült:

töltött, s midőn 1585-ben szülői visszahívták, az alig tizenhat éves ifjú, korához képest sikerült latin versekben vett búcsút az iskola dísztermében tanítóitól és tanulótársaitól.¹ Különös dicsérettel emlékezik meg e költeményben tanáráról és magántanítójáról, Leschkircher Jánosról, ki a széptudományokban oktatója volt, s ki benne a verselés iránt haláláig meg nem szűnő vonzalmat felébresztette.² Valószínűleg már kolozsvári tartózkodása alatt sajátította el a magyar nyelvet is, melyben, mint e nyelven tartott beszédei és e nyelven írott levelei mutatják, tökéletesen jártas volt. Egy évvel visszatérése után, 1586-ban, súlyos csapás érte. Az akkor Erdélyben általánosan dühöngő pestis elragadta előbb anyját, majd egy pár hónappal később atyját és őt magát is ágyba szegezte. A megpróbáltatás eme napjaiban a vallásban keresett vigasztalást; s lemondva az életről, de nem a költészet iránti hajlamról, elkészítette halálos betegen latin distichonokban síriratát.³

A sors azonban másképen határozott: hosszabb életet és más halált szánt neki. Hosszú szenvedés után felépült, s talán az atyjától öröklött nyughatatlan vándorlási hajlamnak engedve, vagy talán, hogy könnyebben felejtse a sors nehéz csapását, egy időre szülővárosát és Erdélyt elhagyta. Előbb mint írnok szolgált a később szomorú véget ért gróf Hardeggnél, ki ekkor Szathmár parancsnoka volt;⁴ később

Tu redeas: nobis placeant ante omnia Musæ
Et placeat vera religione frui.

E költemény benne van a Weiss naplójának a brassói ág. ev. gymnasium könyvtárában levő, de nem eredeti kéziratában függelékképpen.

¹ Weiss naplójának id. kéziratában

² Weiss naplójának idézett kézírata.

³ Ut mea vitalis dum spiritus ossa regebat,
Vivebam soli, spes mea, Christe! tibi.
Sic mihi, quæ dederas, dum viscera morte reposcis,
Emoriar soli, spes mea, Christe! tibi.
At precor ut vivi, sic tu velis esse Zachæi
Defuncti requies, partus et aura tui.

Weiss naplójának idézett kéziratában.

⁴ Weiss naplója, i. h. 144. l.

pedig Prágában a magyar királyi kancelláriánál nyert alkalmazást. E prágai tartózkodás volt politikai iskolája; ez készítette elő későbbi működésére. Ha valahol, úgy itt bőséges alkalmá volt politikai látkörének kiszélesítésére, hasznos ismeretségek kötésére, s hogy idejét jól használta

15. WEISS MIHÁLY CZÍMERE.

fel, hogy magát működési körében általánosan kedveltte,* s fiatal kora mellett is hasznossá tudta tenni, mutatja az, hogy a királyi kancelláriánál a király és a haza javára

* A brassói ág. ev. gymnasium könyvtárában őriztetik Weiss emlékkönyve, mely barátaitól és ismerőseitől hozzá intézett emléksorokat tartalmaz, az illetők névalírásával és címerével. Prágai tartózkodása idejéből ott találjuk Samsinoczy János kancelláriai titkár, Hosszutóthy Ádám kancelláriai jegyző, Szombathelyi Gergely és mások neveit, meleg hangon írott emléksorok kíséretében.

kifejtett hű és buzgó szolgálatainak elismeréséül Rudolf őt 1589 márczius 21-én kelt oklevelében testvéreivel együtt medgyesi előnévvel nemesi rangra emelte. Saját erejéből emelkedett fel; nincs semmi tudomásunk arról, hogy családi vagy más összeköttetés segítette volna elő, s azért azon körülmény, hogy alig húsz éves korában az udvar őt ily kitüntetésre méltónak és érdemesnek ítélte, mindennél fényesebben bizonyítja korán nyilvánuló, nem közönséges tehetségeit.

Nemesi rangra emeltetése után Weiss nemsokára távozott Prágából. Talán ismeretszerzési vágy vonzotta őt Heidelbergbe, melynek iskolája már ekkor híres volt, s hol őt 1589 végén találjuk. Az akkor ott tartózkodó erdélyi főúri ifjak szíves barátsággal fogadták honfitársukat, Bogáthy Miklós és Hallerkői Tivadar szeretett barátjuknak nevezik.¹ Azonban heidelbergi tartózkodása csak néhány hónapra terjedhetett, mert már 1590 január végén ismét Prágában találjuk. Innen Rudolf császár ajánlólevelével ellátva,² hosszabb útra készült; beutazni szándékozott Németország különböző tartományait, s legelőször Bécsset látogatta meg, hol Veráncsics Faustus-szal, a nagyhírű esztergomi érsek öccsével s több előkelő magyar és horvát egyházi és világi úrral lépett ismeretségre és baráti viszonyba.³ De tervezett németországi útja Bécsben hirtelen megszakadt. 1590 tavaszán alig két havi időzés után elhagyta az osztrák fővárost, s a külföldi utazásról teljesen lemondva, visszatért Erdélybe.⁴

Mi volt oka visszatérésének, biztosan nem tudjuk; ő

¹ Weiss emlékkönyve az idézett helyen. Az idegenek között ott találjuk Farfax Aurelius, Erzsébet angol királynő tanácsosának, nevét.

² Ez ajánlólevelét a Weissra vonatkozó többi iratokkal együtt a brassói ág. ev. gymnasium könyvtárában őriztetik.

³ Weiss emlékkönyve i. h. Verancsics Faustustól bejegyezve a 10. lapot találjuk. Felül e mondat áll: Unum est necessarium és ez alatt Verancsics színezett címere. Alól: Faustus Verantius suo Michaeli Feyr. 1590. Aprili.

⁴ Naplója i. h. 133. l.

maga naplójában csak sejtetni engedi. A kancelláriai szolgálat bár számára kitüntetést, előnyös összeköttetéseket szerzett s talán anyagi előnyöket is biztosított,* mégsem elégítette ki. Ujdonsült nemes és protestáns volt s hozzá még nagyon fiatal ember, ki az udvarnál annyi vetélytárssal s előítélettel szemben alig reménylhetette, hogy esze, tehetsége és nagyravágyásához mért állást foglalhasson el. Már kancelláriai szolgálata alatt be kellett látnia, hogy tehetségeinek érvényesítésére, vágyainak kielégítésére szülőföldjén tágabb mező nyílik, hogy prágai tartózkodása alatt szerzett tapasztalatai és összeköttetései, Erdélyben s kivált a szászföldön, kiváló állásra képesítik. Összeköttetéseit szász honfitársaival, külföldi tartózkodása alatt sem szakította meg. Levelezésben állott testvéreivel, s miután a szászok köztudomás szerint a fejedelemség alatt sem szűntek meg az osztrák házzal jó viszonyt tartani fenn — hiszen még az általok is annyira magasztalt Bethlen Gábor alatt is Bécs felé kacsintgattak — Weissnak a királyi kancelláriánál elég alkalma volt a szász nemzet vezérfiaival megismerkedni. Itt Erdélyben és pedig a szász földön reménylhetett, mint nemesi rangja, vagyona és tapasztalatai által kiváló férfiú, tehetségeihez, és ambíciójához méltó tért, s ha szülővárosa, Medgyes, szűkkörű politikai életével a letelepedésre nem is csábította, annál nagyobb készséggel ragadta meg az alkalmat, hogy az ipara és kereskedelme, gazdagsága, népessége és fontos földrajzi fekvésénél fogva oly kiváló Brassó polgárává lehessen. Ez alkalmat megszerezte neki Hector János, brassói senator és kereskedő, kinek prágai tartózkodása alatt több szolgálatot tett volt, s ki sietett a tehetséges fiatal embert Brassó számára megnyerni. Főképen Hector közben-

* Hogy atyjáról maradt-e rá vagyon, nem tudjuk; ő maga nem említi; de bizonyos, hogy tervezett németországi útjára, már mint tekintélyes, vagyonos ember indul. Ilyennek tünteti őt fel Rudolf ajánlólevele. I. h.

járására történt, hogy Weiss 1590 tavaszán Bécsből Brassóba utazott s ott Kemmel András egykori városgazda leányát nőül vévén, állandóan letelepedett.*

IV.

MIDŐN Weiss a brassói polgárok sorába lépett, egészen új légkörbe, új társaságba jutott. A királyi tanácsosok, kancelláriai titkárok, fényes származású fiatal urak és előkelő papok helyett egyszerű iparosok és kereskedők vettek körül, kikre nemesi rangja, előkelő összeköttetései és utazásaiban kiséreledett látköre hatás nélkül nem maradhattak. A város kományszata, mint láttuk, ez időben még teljesen az iparosok kezében volt. 1590-ben, midőn Weiss brassói lakós lett, egy szabó állott, mint bíró a város élén, a senatorok, alig három litteratus ember kivételével, szűcsök, csizmadiák, tímárok, szabók és takácsok.** A dolgok természetes rendje hozta magával, hogy Weiss e körben magát hamar nélkülözhetetlenné tudta tenni, habár a szász városok hagyományos conservatív szelleme gyors fölemelkedése elé korlátokat szabott. Már 1591-ben felvétellett a communitas tagjai közé, de csak kilencz évi várakozás után, 1600-ban, emelkedett a senatorok sorába. Mint a communitas tagja, első rangú szerepet a város belügyeiben nem játszhatott, de politikai működését, melyre kancelláriai szolgálata minden polgártársánál alkalmasabbá tette, már ekkor megkezdte. Bár nem volt szokásban, hogy a communitas tagja képviselje kifelé a várost, Weiss-nál kivételt tettek. Mint városa követe részt vett az 1594-ben augusztus 17-én Kolozsvártn megnyílt híres országgyűlésen, melyen Báthory Zsigmond az erdélyi feje-

* Weiss naplója, i. h. 133. l.

** Weiss naplója, i. h. 135. l.

BRASSÓ LÁTKÉPE.

Cserna K. eredeti felvétele után.

delmek hagyományos török politikájával szakítva a német párthoz csatlakozott, s az ellenzék szavát vérben fojtotta el.¹ Ezen országgyűlésen ismerkedett meg Weiss a fejedelemmel, ki ezután a széles látkörű, a prágai viszonyokkal teljesen ismerős brassói polgár szolgálatát több ízben igénybe vette. Már 1595 elején Weisst azon követség tagjainak sorában látjuk, melyet Zsigmond Bocskay vezetése alatt Prágába indított, hogy Rudolfal, a véd- és daczszövetséget megkössék. Ez alkalommal, mint a követek megbízottja, valószínűleg, hogy Zsigmondot a tárgyalások meneteléről értesítse, január 20-án Prágából Kolozsvárra utazott. A fejedelem újabb utasításaival visszatért Prágába s csatlakozott követtársaihoz, kik Prágából Grácza mentek át, hogy Mária Krisztina főhercegnőt Zsigmond számára nőül kérjék.² Ugyanezen nyár folyamán Kornis Gáspár moldvai expedíciójában találjuk, s mint a fejedelem megbízottja ő is jelen volt azon ünnepélyességnél, midőn Kornis Gáspár Zsigmond nevében és parancsából a letett Áron helyett Resován vagy Rezván Istvánt Moldva vajdájává nevezte ki.³ Nem mondja egyenesen, de följegyzéseiből úgy látszik, hogy szemtanúja volt az 1595-iki győzelmes havasalföldi hadjáratnak, melyet feltűnő részletességgel beszél el. Általában, mint naplója mutatja, élénk érdeklődéssel kísérte az eseményeket, melyeket Zsigmond politikájának változása benn az országban és kinn előidézett, habár ő maga cselekvő részt azokban ezután nem is vett. Zsigmond szeszélyes, zsarnokságra hajló jelleme visszatetszést keltett föl benne; nem sokat tartott felőle, sőt — ha nem is egészen egyenesen — eszelősnek nevezte.⁴ Feltűnő, hogy kancelláriai szolgálata és a hagyományos

¹ Weiss naplója, 136., 138. l.

² Weiss naplója, i. h. 144. l. és Rudolfnak Prágában 1595 jan. 20-kán Weiss számára kiadott menlevele. A brassói ág. ev. gymnasium könyvtárában.

³ Weiss naplója, i. h. 145. l.

⁴ Midőn Zsigmond 1598-ban Erdélyből távozott, Weiss az ország átvételére Prágából kiküldött német biztosok által a következő verset csináltatja:

szász politika ellenére Zsigmond német politikája nem keltett föl benne semmi lelkesedést, s ha e politika helyessége felől nem is nyilatkozik, az eszközöket, melyekkel a fejedelem azt érvényesítette, elítéli. Naplójában, bármily futólag jegyzi is föl az eseményeket, nem titkolja el rokonszenvét azon férfiak iránt, kik Zsigmond német politikájának áldozatúl estek. Kegyelettel emlékezik meg a Zsigmond által lefejeztetett Kendi Sándor, Kendi Gábor, Iffjú János és Forró Jánosról, de különös sajnálattal említi Kovasóczy Farkast, mint jámborsága és tanulmányai által kiváló férfiút.* Már ezen időben kezdődik összeköttetése a szomszéd havasalföldi és moldvai vajdákkal és főemberekkel. A Zsigmond által méltóságától megfosztott és egy ideig Brassóban a Hirscher János házában őrizett Áron vajdát — mint maga mondja, jó ismerősét — gyakran fölkereste s mint előbb a Kendiek esetéből, úgy most az Áron vajda szomorú sorsából is azon tanulságot merítette, hogy sem a tanácsurak, sem a fejedelmek helyzete nem irigylésre méltó. Visszariadt az udvari élettől, mely megégeti azokat, kik közelében vannak, s bár képessége és hajlama egyiránt politikai működésre ösztönözték, előnyösebbnek tartotta egyszerű brassói polgárnak maradni, mint az udvarnál külsőleg fényes, de ezer veszéllyel járó állást foglalni el.** Erdély szerencsétlen napjai 1598 után,

Heut ist der vierte Aprill
Man schickt den Narren wohin man will.

Naplója, i. h. 150. l.

* Naplójában, i. h. 144. l.

**

Aula suis rapidos imitatur moribu s ignes
Errat ad hanc facilem, qui putat esse viam.
Ureris, proprius quoties accesseris, at mox
Algidus horrebis si procul abfueris.
Ergo frequens aulæ cave ne sis hospes eandem
Ne fugias, felix si cupis esse diu.

Irta sajátkezüleg egy könyv hátsó lap-jára, melyet később a brassói iskolának ajándékozott, s mely jelenleg is az ág. ev. gymnasium könyvtárában őriztetik. A könyv Rotterdami Erasmus munkája: *Apophlegmatum libri octo*. Antwerpiae. 1540.

16. MIHÁLY VAJDA ARCZKEPE.

Báthory Endre és Székely Mózes, meg annyi főnemes erőszakos halála még inkább megerősítették ezen meggyőződésében.

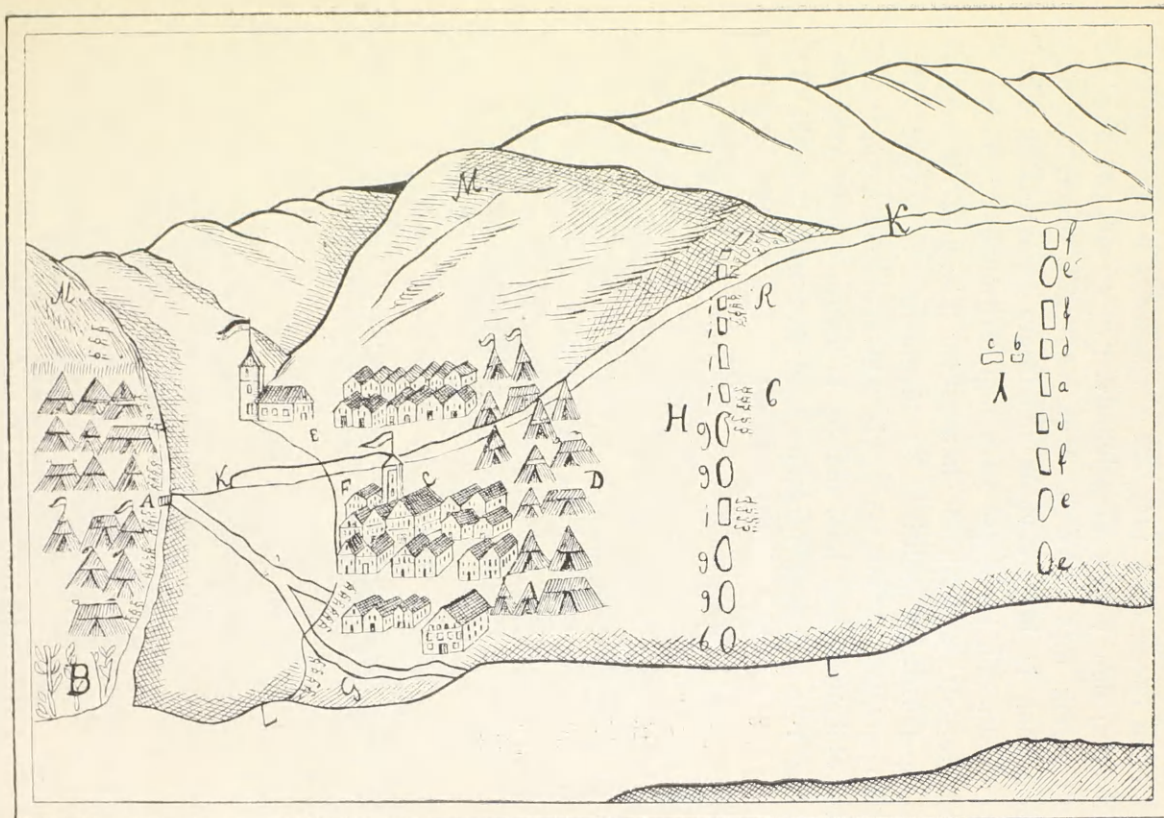
Nagyobb befolyása Brassó ügyeire akkor kezdődik, mikor Zsigmond ingatag politikájának következményeképpen Brassóra és az egész országra Mihály vajda zsarnoksága nehezült. Az 1600-dik évre választatott be első ízben a senatorok közé, s mint legfiatalabb senatornak a városi középületek, nevezetesen a várfalak és bástyák jó karban tartása jutott feladatául. Az oláh vajda uralma époly kevéssé tetszett a brassóiaknak, mint az erdélyi nemességnek; s a haza lealáztatását Weiss is mélyen érezte. Gyűlöletének az idegen uralom iránt kifejezést adott az általa vezetett számadási könyv első lapján a következő latin versben:

Barbara progenies dum nos vicina Valachus
Vexat, crudelisque improbitate regit.
Tunc sensere graves cives cum plebe ruinas, etc.*

Igaza volt. Mihály vajda uralma súlyosan nehezedett Brassóra, mint általában Erdélyre. A rendes adón kívül harminczezer tallért hajtott fel a várostól, melynek vendégszeretetét is 1600 márczius 1-től márczius 16-ig hétezer főre menő kíséretével együtt igénybe vette.** Ezt megelőzőleg, mindjárt a schellenbergi ütközet után 15,000 tallért vett föl a várostól kölcsön ürügye alatt, s midőn brassói tartózkodása alatt a tanács ezen összegnek levonását kérte az adóból, a vajda haragra gyuladva szokása szerint kardjára csapott, szemére hányta a senatoroknak, hogy nejeikkel, gyermekeikkel, vagyonukkal és életökkel az ő tu-

* Schaffnerrechnungen. 1600. Városi levéltár.

** TRAUSCH: Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum. Pars I. 152., 154. l. CZAIK szintén brassói évkönyv-író 18 napra teszi Mihály vajda brassói tartózkodását. (Deutsche Fundgruben. N. F. 118. l.) Weiss naplójában csak tíz napra. (I. h. 152. l.)

17 A MIRISZLÓI CSATA TERVE.

lajdonát képezik ; kardjával szerezte meg őket s azzal fogja őket kormányozni.*

Nem csoda ezek után, ha a brassóiak a vajda uralmával épen nem voltak megelégedve ; de az elégedetlenségre volt nekik más okuk is. Mint az egész országban, úgy Brassóban is Mihály vajda hatalomra jutásával az alkotmány sánczain kívül eső oláh nép megmozdult ; reményeket kezdett táplálni, sőt helyenként kísérletet is tett az addig fennállott politikai és társadalmi viszonyok megváltoztatására. A Brassó egyik külvárosában az úgynevezett Bolgárszegben lakó oláhok is megpróbálták 1600 október 1-én a várost meglepetéssel kezökbe keríteni. Támadásuk azonban visszaveretett,** és a város, mely már ekkor különben is elpártolt volt Mihály vajdától, most fokozott buzgalommal csatlakozott a vajda ellen országszerte támadt mozgalomhoz. A Tordán összegyűlt nemesség fölhívására a brassóiak is, mint a többi szászok, már szeptember közepén elszakadtak Mihály vajdától s ugyanakkor, midőn Basta és a nemesség a vajda hadseregét Miriszlónál legyőzték, a brassóiak Bloch senator vezetése

* A császári biztosok jeientése 1600 márczius 13-ról. SZILÁGYI S.: Erdélyi országgyűlési emlékek. IV. 371. l.

** TARTLER-TRAUSCH: Collectanea. I. 388. l. Két évvel később 1603-ban Weiss, mint a város jegyzője ez esemény emlékére a városnak Bolgárszeg felé néző falára a következő verset íratta :

Als uns das wilde Volk der tölpiscnen Wallachen
Die Nachbarschaft sehr schlimm und feindlich thäte machen.
Indem sie ihren Sinn in Grausamkeit verkehrte,
Und sich gar trotziglich hat wideruns empörrt.
Damals so hat die Leuth von den die Stadt bewohnt,
Sehr grosses Ungemach und Unfall nicht verschonet,
Dieweil Gott und das Glück es damals so beschossen
So dasz wir gewaltiglich auch wären eingestossen
Und aber um die Zeit, da wir den Fall erlitten
Regiert das Oberhaupt Herr Hirscher voller Sitten
Hat auch schon emsiglich regiert fünf ganze Jahr
Und oft durch seinen Rath vertrieben grosz Gefahr
Und hat zwar wiederumb die Sorg der Obrigkeit
Sehr eiligst aufgerichtet und glücklich ausgebreit
Dieweil ist aller Sinn aufs beste st ets gerichtet
Und jeder war zugleich dem Vaterland verpflichtet.

E versek TARTLER szerint, habár megrongálva, még a múlt század elején is olvashatók voltak.

alatt a bodzai szorosnál verték vissza a vajda segítségére siető oláh hadakat.*

A Mihály vajda elűzetését követő zavaros időszakban, a német és török párt küzdelmében, Brassó ellentétben a többi szász városokkal, nevezetesen Szebennel, nem annyira vonzalomból, mint inkább a körülmények kényszerítő nyomása alatt a nemzeti fejedelemség ügyét képviselő török párthoz csatlakozott. Zsigmondnak, kit a kolozsvári országgyűlés 1601 február 3-án ismét fejedelemmé választott, újra meghódolt s ragaszkodott hozzá még a szerencsétlen goroszlói ütközet után is, midőn Zsigmond Moldvába menekülve Basta és Mihály vajda hadai csaknem az egész országot dúlva és pusztítva elárasztották. E pillanatban Brassó az ország délkeleti határán elhagyatva, önerejére utalva állott, s csatlakozása Bastához és Mihályhoz, vagy a Moldvából török segítséggel visszatérni szándékozó Zsigmondhoz, az ország birtokát illetőleg mindkét pártra nagy fontosságú, de a városra magára mindkét esetben ezer veszélylyel járó lépés volt. Azok után, mit a brassóiak Mihály vajdától szenvedtek és a mit róla állítottak — joggal vagy jog nélkül ma már nehéz volna eldönteni —, hogy t. i. a város előkelőit megöletni s a várost önkormányzatától megfosztani szándékozott,** Mihály uralmának visszatérése a legnagyobb rémülettel töltötte el őket. Egyiránt rettegték a vajdától, mint baráttól és ellenségtől; s ez volt a főok, miért Bastához csatlakozni vonakodtak. A szövetségesek között támadt féltékenység, s ennek következményeképen Mihály vajda meggyilkoltatása a tordai táborban nagy félelemtől szabadította meg a várost, de helyzetének nehézségeit nem oszlatta el. «Így veszszén el más is, ki ilyeneket cselekszik», kiált fel egykorú brassói

* CZAUK. i. h. 119. l. Weiss naplója, 138. l.

** Chronicon Fuchsio-Lugino-Oltardinum. P. I. 170. l.

krónikás,* s Weiss, ki a vajdának heves ellenségei közé tartozott, följegyeztette e nevezetes napot, a vajda meggyilkoltatásának napját,** de azért a brassóiak még sem csatlakoztak Bastához. Jól tudták, hogy Zsigmond ügyét a török felkarolta, hogy a Moldvába menekült fejedelemnek számos hive van az országban, s mivel tudták azt is, hogy a török győzelme esetén ennek boszúja első sorban a Barczaságot érné, tanácsosabbnak látták egyelőre semleges állást foglalva el, bevárni az események fejlődését. Zsigmond és Basta egyiránt csatlakozásra hívták fel őket; de míg Basta megelégedett a levélírással és a kegyelemígérettekkel, addig Zsigmond megjelenése a Barczaságon a habozó várost újra a nemzeti ügy zászlájához kötötte. Rövid tárgyalások után Zsigmond 1601 szeptember 6-án bevonult Brassóba és a várost egyideig a nemzeti ellentállás központjává tette, az osztrák hatalommal, a német párttal szemben.

Brassó pártállása Zsigmond mellett nem vonta maga után a többi szász városok csatlakozását. Szeben visszatartva a brassói tanács felszólítását, hogy a fejedelemhez álljon, továbbra is a német párt központja maradt s ezzel beállott a különben annyira egyetértő szász nemzet kebelében is a szakadás. Brassó megnyerése Zsigmondnak, eltekintve attól, hogy az ország délkeleti részét kezébe juttatta, pénzügyi tekintetben nagy előnyöket biztosított. E várostól kapta a háború folytatására szükséges pénzt oly időben, midőn az ország nagy része Basta hatalmában levén, a rendes fejedelmi jövedelmek csaknem teljesen

* U. az. P. I. 190. I.

** Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum. P. I. 190. I. Aligha Weisstól nem ered a vajda halálára írott és ugyanott olvasható következő vers:

Imperio, raptó partum, cito diffluit; omnis
Vis injusta perit, nec diuturna manet.
Sic oppressores pereant, sævique tyranni,
Imprecor hoc hosti patria terra tuo.

Pugnando ob patriam patientes iadhura, Ductor
 Inter es egregios, strenuus BASTA Dux.
 Hinc, tua traxit verpus dulum qua sentit et horret
 Inclyta pugnae facta patrata manu,
 Hungarico, aeternam segetem, fugitivus ab Istre
 Praebet laudi materiemque tuas

IS. BASTA GYÖRGY ARCZÉFE.

elapadtak. Brassó a fejedelemért ennek harmadszori rövid uralkodása alatt igen sokat tett. 1601 szeptembertől 1602 júliusig 54,054 forint adóról ad Zsigmond nyugtát a városnak,¹ mely azonkívül ezen idő nagyobb része alatt személye és udvara ellátásáról is gondoskodott. Nem alaptalanul dicsekedett Weiss egy későbbi beszédében, hogy: «marhánkat, pénzünket, ezüst művünket kiméretlenül oda adók neki, hogy hadat tarthasson és a dominatust hazánkban obtineálhassa»,² e háborút Zsigmond valóban Brassó pénzével folytatta. Viszont azonban a fejedelem is méltányolta a város áldozatkészségét. Elengedte azon 800 frtot, melyet a város évenként a törökvári uradalomért a török adóba fizetni tartozott, pénzverési joggal ruházta fel³ s megajándékozta Fogaras vidékén a pojánai uradalommal.⁴

Zsigmond ingatag jellemét azonban az utolsó évek keserű tapasztalatai sem tették szilárdná, s ez alkalommal is ép oly könnyelműen adta fel Erdély függetlenségét, mint a mily könnyelműen ragadta annak megvédelmezését kezébe. Beleunva a háborúba, már 1602 júniusban újra kiegyezett a prágai udvarral s elhagyta végképen az országot, melyre szerencsétlen politikája annyi szenvedést árasztott. Erdély újra Basta keze alá került, s Brassó, mely a nemzeti fejedelemség ügyét a német párttal szemben felkarolta volt, nem alaptalan aggodalmakkal nézett a jövő elé. Zsigmond közbevetette ugyan magát a város érdekében, de többet használt a tábornok haragjának lecsillapítására azon ezer arany értékű serleg, melylyel az aggódó városi tanács őt megtisztelte.⁵ 1602 július 30-án a város hűséget esküdött Rudolfnak s késő áttérésének büntetéseként kölcsön ürügye alatt 25,000 forintot fizetett.⁶ Mert

¹ Városi levéltár 620. sz.

² Naplója, i. h. 175. l.

³ Városi levéltár, 619. sz.

⁴ Városi levéltár, 618. sz.

⁵ Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum, P. I. 204. l.

⁶ U. az. P. I. 211. l.

a német kormány ép úgy rászorult Brassó pénzére, mint előbb Zsigmond. A következő 1603-dik év február havában Basta ismét 17,000 frt kölcsönt vett fel a várostól készpénzben, posztóban és gabonában, miért viszont a császári biztosok a haszonbéreket és az adót kötötték le és a város területén elhelyezett katonaság elvonását ígérték meg.*

A nyugalom és a béke azonban Rudolf uralmával korántsem tért vissza az országba. A Basta vallonjai és hajdúi által iszonyúan elpusztított ország még egy végső erőfeszítést tett a német uralom lerázására, s a nemesség és

19. RUDOLF KIRÁLY ALÁÍRÁSA

a székely nemzet egy része a török pártfogással és segítséggel megjelent Székely Mózeshez csatlakozott. Újra megkezdődött a küzdelem, s midőn Basta Székely hadai elől az országból kivonulni kényszerült, a német uralom zászlóját a Basta által beültetett s a prágai udvarral szoros szövetségben álló Serbán Radul oláh vajda vette kezébe. A Barcaság szép síkja lett a döntő küzdelem színtere s Brassó az egymással szemben álló német és török párt között ismét nehéz helyzetbe jutott. A városi tanács a keserű tapasztalatokon okulva, szeretett volna semleges maradni; de az adott viszonyok között ez nem volt ke-

* SZILÁGYI S.: Erdélyi országgyűlési emlékek. v. k. 203. 1

resztülvihető. Székely Mózes felhívására, hogy a Barcza-ságot a tatárok és törökök pusztításától megóvjá, kénytelen volt 150 katonát és ágyúkat küldeni a fejedelem táborába. A hűségeskü letételét azonban csak akkorra ígérte, a mikor a fejedelem az egész országot, nevezetesen Szebent is, hol még mindig német őrség volt, kezébe keríti.¹

A papirosmalom mellett 1603 július 17-én vívott ütközet, a hős fejedelmet az erdélyi nemesség színe virágával s az ország függetlenségével együtt sírba vitte s bekövetkezett Brassóra is előbb az oláh vajda, majd a brassói győzelem hírére visszatért Basta boszúja. Radul, mindjárt a kivívott győzelem után, hadi és élelmi szereken kívül 20,000 forint készpénzt csikart ki a várostól; féktelen zsoldosai pedig Erdély délkeleti részeiből különösen a Barczaságból és Brassó külvárosaiból iszonyú zsákmányt harácsoltak össze. Csupán Brassóból 3000 lovat vittek el s mintegy 100,000 erdélyi szarvasmarhát hajtottak át Havasalföldre.² De még súlyosabb volt Brassóra Basta boszúja. Radul győzelme a hatalmat újra kezeibe juttatván, a dévai országgyűlésen 80,000 frt hadi sarczot vetett ki Brassóra, elpártolásáért,³ holott jegyzi meg helyesen Weiss, nem mi hagytuk el őt, hanem ő hagyott el minket.⁴ Rudolf kegyelme később elengedett ugyan ezen összegből 20,000 forintot, de a város kénytelen volt kapuit a német őrség előtt megnyitni, s önkormányzatát egy időre elveszítette. Basta a város kormányzójává egyik vallon kapitányát, Beaurit, a Mihály vajda gyilkosát, nevezte ki.⁵

Ezzel, mint egész Erdélyben, úgy Brassóban is kezdetét vette Basta szomorú nevezetességű uralma, mely tel-

¹ Weiss naplója, i. h. 153. l.

² Weiss naplója, i. h. 159. l.

³ SZILÁGYI S.: Erdélyi országgyűlési emlékek. v. k. 236. l.

⁴ Weiss naplója, i. h. 167. l.

⁵ Ugyanaz u. o. 164. l.

jességgel nem volt alkalmas arra, hogy az erdélyiek előtt Rudolf kormányát népszerűvé tegye. Brassót és az egész Barcaságot a zsold hiányában rettenetesen garázdálkodó vallon és német katonaság szállotta meg, számszerint 12,000 ember; az önkormányzatától megfosztott város, teljesen a Bastától kinevezett kormányzó rendeleteitől függött.¹ Mint egyebütt, úgy itt is megjelent a katonai uralommal karöltve az ellenreformatio kísértő szelleme is. A jezsuiták felkeresték Brassót is s nem rajtok vagy a vallon kapitány jóakarátán, hanem a Basta eszélyességén múlt, hogy a város nagy templomát kezökbe nem kerítették és az ellenformatiót a Barcaságon is meg nem kezdtették.² Annál súlyosabb volt a pénzügyi teher, mi a katonaság alatt Brassóra nehezedett. Az elővárosokban elhelyezett német katonaság hetenként 1800 forintjába került a városnak,³ a gubernator ellátása élelmi szerekkel naponként átlag hat forintba, fizetése készpénzben havonként száz forintba,⁴ nem számítva a 60,000 frt büntetéspénzt, melyet a város e költségeken kívül Bastának beszolgáltatni tartozott. Nem csekély összeget képviseltek továbbá az ajándékok a vallon tiszteknek és a polgári biztosoknak, kik úgy látszik ehhez valóságos jogot formáltak. Mindenik a városban megforduló vallon tiszttal megkapta az ajándékot a várostól, ezüsttel kivert kardokban, perzsa szőnyegekben, kocsikban, ezüst poharakban stb.⁵ 1604 márczius 10-én maga Basta is meglátogatta Brassót fényes kísérettel, hogy itt értekezletet tartson Radul havasalföldi vajdával, ki márczius 12-én érkezett a városba szintén nagy kísérettel és Basta parancsára a városi tanács által fényesen fogadtatva. E találkozás összes költségeit a

¹ Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltard. P. I. 226. l. Weiss naplója, i. h. 164. l.

² Stadthannenrechnungen. 1604 jan.

³¹ Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltard. num. P. I. 228. l.

³ Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltard. num. P. I. 218. l.

⁴ Stadthannenrechnungen. 1604-ből.

⁵ Stadthannenrechnungen. 1604-ből.

város viselte. Négy nap alatt, míg a tábornok és a vajda együtt voltak, ellátásukra a város 4946 forintot adott ki¹ és a távozó Radult Basta parancsára hadi szerekkel, lőporral és golyóval látta el, Bastát pedig főembereivel együtt fényesen megajándékozta.² Viszont Basta is érezte most kegyelmét a várossal: eltávkozása előtt visszaadta a város önkormányzatát, a kormányzót állásától felmentette s ugyanazon év augusztus végén a vallon csapatokat is kivonta a Barcaságból.³

Mint fiatal senator élte át Weiss Mihály e szomorú éveket, Báthory Endre bukásától 1605-ig; de hogy minő része volt ezen idő alatt a város ügyeinek intézésében, adatok hiányában nehéz megállapítani. Naplója 1600-tól 1603-ig feltűnően hézagos és a városi levéltárban is a városgazdai számadások épen ezen évekről teljesen hiányzanak. A mi kevés rá vonatkozó adatot ez évekből ismerünk, az élénk részvételét bizonyítja a város belső ügyeiben és az általános országos ügyekben. Jelen volt a szerencsétlen goroszlói ütközetben,⁴ s Zsigmond brassói tartózkodása alatt élénk diplomáciai tevékenységet fejtett ki, hogy a fejedelemnek Bastával szemben Havasalföld támogatását megszerezze. E célból 1601. szeptember végén, vagy október elején Havasalföldre utazott s bár Basta is mindent elkövetett, hogy ez országot a bécsi udvar részére vonja, Weissnak sikerült a legbefolyásosabb bojárokat a Zsigmond ügyének megnyerni. Kulcsár Radul, Stroia és Radul Floriezkul, kik ekkor az országot kormányozták, kijelentették, hogy készek a fejedelmet Bastával szemben

¹ Stadthannenrechnungen. 1604 márczius.

² Weiss naplója, i. h. 169. l. és Stadthannenrechnungen. 1604 márczius. A város által ekkor Bastának és környezetének adott ajándék összes értéke 798 frtra ment. A tábornoknak a város 133 frt 50 denár értékű posztóval ked-

veskedett; Hoffman biztosnak egy pár ezüst kupával; a szállásmesternek 40 frt értékű karddal; Höfl ezredesnek 2 szőnyeggel stb.

³ Weiss naplója, i. h. 172., 173. l.

⁴ Az 1606-ki városgazdai számadások egy adata szerint.

a legerélyesebben támogatni s feltételül csak azt tűzték ki, hogy Zsigmond ne erőszakolja rájuk a szerfölött gyűlölt Simon vajdát, Jeremiás moldovai vajdának testvérét. Csakhogy Zsigmond már esküvel volt lekötvé Jeremiásnak és Simonnak s Weiss minden kísérlete, hogy a fejedelmet Simon ügyének elhagyására bírja, sikertelen maradt.¹ Így maradt el a szövetség Havasalfölddel, mely különben is e pillanatban Zsigmond ingatag jelleme mellett nem sokat használt volna az országnak. Ugyanazon év novemberben Weiss, hogy a város pártállását Zsigmond mellett a Bastával tartó Szebennel szemben igazolja, 1601 novemberben a brassói tanács megbízásából Szebenbe utazott² s talán az ő felvilágosításainak a Zsigmondnak kilátásba helyezett török segélyről, lehet tulajdonítani, hogy a szebeniek ugyanakkor a Zsigmondhoz utazó és a szebeni német őrség által elfogott török követség szabadon bocsáttatását kieszközölték. Ugyancsak őt bizta meg a tanács Zsigmond utolsó lemondása után 1602 júliusban azzal, hogy a Brassóra neheztelő Bastát kiengesztelje, mely feladatnak, valószínűleg nem annyira ékesszólása, mint inkább a város nevében felajánlott gazdag ajándék segítségével meg is felelt.³ Ugyanezen év decemberben ő képviselte Brassót a fejérvári országgyűlésen, valamint a következő 1603 februárban a kolozsvári országgyűlésen.⁴ A Székely Mózes által ezen évben támasztott mozgalom Brassóban érte, és mint polgártársai közül többeknek, úgy neki is alkalmá nyílt a papiros-malomnál vívott szerencsétlen ütközet alkalmával fogságba esett nemesekkel szemben részvétét éreztetni. Saját pénzével váltotta ki Radul zsoldosainak kezéből a fiatal Allia

¹ Weiss önéletrajzi adata 1605-ből. Szamosközy történeti feljegyzéseiből. Történelmi Társ., 1892. évf. 4. füz. 577. l.

² Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum. P. 1. 199. l.

³ Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum. P. 1. 210. l.

⁴ Weiss naplója, i. m. 152—157. l.

Farkast, s jöllehet Basta a többi foglyokkal együtt ennek kiadatását is követelte, Weissnak elég bátorsága volt azt megtagadni és Alliát szabadon bocsátani. Ő maga jegyzi meg naplójában* — hol Allia kiváltását és szabadon bocsátását elbeszéli — hogy bizony sok baja volt ezen dolog miatt; de tekintélyét és egyszersmind ügyességét is mutatja, hogy az akkor nem méltatlanul rettegett Bastával büntetlenül daczolhatott. A sors különös szeszélye hozta magával, hogy néhány év múlva ugyanezen Allia Farkas áll a brassóiakkal szemben, mint fővezér, a földvári ütközetben, melyben Weiss a csatával együtt életét is vesztette.**

Kétségtelen, hogy ezen Erdély és Brassó történelmében egyiránt szomorú évek eseményei Weiss Mihály politikai nézeteinek fejlődésére mély és állandó benyomást gyakoroltak. Az egymást rohamos gyorsasággal követő kormányváltozások, a három nemzetnek ez idő alatt több ízben nyilvánult meghasonlása, bizalmát a központi hatalomban és a három nemzet uniójában mindinkább meggyöngítették s mindinkább megérlelték benne azon meggyőződést, hogy a szász nemzet, de különösen Brassó önálló politikára van utalva. Természetes, hogy az eszme, mely őt ép úgy mint polgártársait vezette, nem az ország általános érdeke, hanem a szász nemzet, első sorban pedig Brassó specialis érdeke volt. A központi hatalom sajnálatos gyöngesége és a város exponált fekvése mindenestre érthetővé, sőt bizonyos fokig menthetővé teszi a körültekintő, óvatos politikát, mely mindig a hatalmasabb-

* I. h. 159. l.

** Bethlen Farkas beszéli (Hist. Transil. v. k. 205. l.), hogy a brassói csata után Radul zsoldosai Székely Mózes levágott fejét a városba hozták, hol az meggyalázva a piacon hevert, mindaddig míg Weiss kertjében el nem temette. Az elbeszélés első részét a brassói

krónikák is bizonyítják, de a második résznek hitelességét, hogy t. i. Weiss temettette volna el a szerencsétlen fejedelem fejét, kétes értékűvé teszi azon körülmény, hogy az egykorú brassói krónikások mit sem tudnak róla, sőt maga Weiss sem említi naplójában.

nak adott igazat, s melynek egyetlen célja volt a várost a minduntalan környező veszélyből a lehető legkevesebb áldozattal szabadítani meg. De Weiss itt nem állapodott meg.

A közelmúlt évek politikai és hadi eseményei megtanították őt a havasalföldi vajdák politikai állásának nagy fontosságát Erdély ügyeire kellőleg méltányolni. Nem került el figyelmét, hogy minő fényes sikerrel avatkoztak Mihály és Radul vajdák az erdélyi török és német párt

Radul Vajda, Princeps ac Baron
 Georgius, Ierusalim Palatinus.
 ff
 a 20
 1741

20. SERBÁN RADUL VAJDA ALÁÍRÁSA.

küzdelmébe s belátta, hogy Brassó földrajzi fekvésénél fogva első sorban érdekelve van a szomszéd állam politikáját ismerni s annak uraival minden körülmények között jó viszonyt tartani. A havasalföldi és moldvai eseményeket még egyszerű brassói polgár korában figyelemmel kísérte; mint feljegyzései mutatják, már ekkor voltak mindkét országban tekintélyes összeköttetései; s az utolsó évek eseményei, első sorban Serbán Radul pártállása a bécsi udvar mellett, ez összeköttetéseknek még buzgóbb ápolására ösztönözték. A mily hasznos lehetett Brassóra a szomszéd

havasalföldi vajda mint barát és szövetséges, époly veszedelmesnek bizonyult be mint ellenség, nemcsak politikai, hanem kereskedelmi tekintetben is. És ez utóbbi körülmény Brassóra életkérdés volt. Radul vajdát a város iránt lekötölni, barátságát a város részére biztosítani: ez a brassói tanács és a Weiss Mihály főtörékvése 1603 után; és törékvésökben, mint a bekövetkezett események bizonyítják, célzott is értek.

Már 1604-ben Radul és Basta brassói tartózkodása alkalmával a tanács feltűnő szíveséget és előzékenységet tanúsított a vajda iránt: a Bastától ráparancsolt, tehát köteles ajándékokon kívül értékes ezüst kupákkal tisztelte meg vendégét.¹ Ezen időtől kezdődik azon szívélyes viszony, mely a későbbi években a város és a vajda között számtalanszor nyilvánul, s kétségtelen, hogy e politikai irányt a brassói tanácsban főképen Weiss Mihály képviselte. Ő volt az, ki a város megbízásából 1604 októberben Radul vajdát fölkereste, s rámutatva a város és a vajda között fennállott ellenséges viszonyból származott kölcsönös hátrányokra és bajokra, és a barátságos viszony szükségességét mindkettőjökre nézve hangsúlyozva, a vajdát és bojárjait a Brassóval kötendő barátságra rábírta.² Későbbi adatok arra mutatnak, hogy a város és a vajda között most formászerint véd- és dacszövetség kötöttet.³ Weissnak ezen alkalommal sikerült a vajdát — ki a brassói senator nem közönséges tehetségeit méltányolni tudta — Brassó és a maga részére teljesen megnyerni. Mint jó barátok váltak el s összeköttetésük állandó maradott. Ezután Weiss Mihály a tergovist-i udvarnál mindig szívesen látott vendég volt, kit a vajda nemcsak politikai ügyek

¹ Stadthannenrechnungen. 1604 márciusról.

² Weiss naplója, i. h. 173. l. és Stadthannenrechnungen. 1604 októberéről.

³ Weiss ezt nyíltan nem mondja; de hivatkozás van e szövetségre Mychne Radul 1612-ki szövetséglevelében. Városi levéltár. 772. sz.

tárgyalásánál, hanem e kor legkedveltebb szórakozásában, a vadászatnál is szívesen látott oldala mellett.*

Már ekkor a brassói senator vagyoni állásánál fogva is jelentékenyen kiemelkedett a közönséges polgárok sorából. Vannak történelmi alakok, kiknek magánélete ép úgy felhívja a történész figyelmét, mint nyilvános, politikai élete, s kiknél e kettő oly szoros összefüggésben áll, hogy egyik a másik nélkül nem is érthető. Weiss Mihály nem tartozik ezen alakok közé; de a dolog természeténél fogva a magán ember élete és működése a politikusétól teljesen nála sem választható el. Társadalmi állásának következményeképen kora évkönyvírói és krónikásai előtt politikai működése minden más tevékenységét háttérbe szorította; a mit róla tudunk, a mit kortársai róla följegyeztek, az mind a politikusra vonatkozik. A mily tisztán áll előttünk politikai pályája, ép oly keveset tudunk magán életéről. Néhány adatot ő maga őrzött meg naplójában s ezek is a mily hézagossak, ép oly kevésbé érdekesek. Egy vagyonos, előkelő polgárt tüntetnek fel ezen adatok, ki kötelességének tartja, tevékenységét első sorban városa közügyeinek szentelni; de a ki e mellett nem feledkezik meg családi ügyeiről sem, nevezetesen vagyonának gyarapításáról. Nem csupán tevékeny városi tisztviselő, hanem ügyes és szerencsés kereskedő is. Úgy látszik, működését e téren már Prágában kancelláriai szolgálata alatt kezdette meg; erre mutat legalább szoros összeköttetése Hector János brassói senator és kereskedővel; s személyes nagyra-
vágása mellett valószínűleg Brassó kedvező kereskedelmi viszonyai is közreműködtek arra, hogy e várost hazájának válaszsza. Politikai érdek és ambitio mellett a kereskedelmi érdekek is Moldva és Havasalföld felé vonzották s első összeköttetése a moldvai és havasalföldi vajdák ud-

* Így hívja meg 1606 novemberben halászatra és vadászatra. Weiss naplója, i. b. 195. l.

varával és e két ország bojárjaival nem annyira politikai, mint inkább kereskedelmi természetűek voltak. Innen szerezte be az akkor nagyon kedvelt moldvai és török lovakat, melyek az akkori viszonyok között magas áron keltek el Erdélyben.* E mellett a várossal is folytatott üzletet; a lovak, melyekkel a követségben járó senatorok utaztak, az ő istállójából kerültek ki.** Hogy kereskedelmi ügyei szerencsésen folytak, mutatja az, hogy a város határán kívül Fogaras vidékén is szerzett birtokot: az oho-bai uradalmat, mely később hűtlenség bűne miatt tőle elvétetvén, Báthory Gábor adományából a Kamuthy család birtokába ment át.

V.

A BASTA korszak végén, Bocskay fölkelésének kezdetén Weiss Mihály alakja nemcsak Brassó, hanem a szász nemzet vezérférfiai között is előtérbe lép. Bocskay fölkelését, ez új kísérletet a szászokra is súlyosan nehezedő német uralom lerázására, a szász nemzet szokott, a múlt évek keserű tapasztalatai által némileg indokolt bizalmatlansággal fogadta; s Erdély két más nemzete már megválasztotta az új fejedelmet, midőn a szászok a mozgalommal szemben még mindig, ha nem is határozottan ellenséges, de legalább is várakozó állást foglaltak el. Vallási szempontból örömmel üdvözölték Bocskay föllépését; de a hatalmas császárral szemben sikerében nem bíztak s féltek ku-

* Naplójában erre vonatkozólag ő maga jegyzett föl egy pár adatot: 1604 nov. 25-én Petky Jánosnak adott el egy török lovat 600 frtéért. Összehasonlítás kedvéért megjegyzem, hogy egy közönséges nyerges lovat, minőt a Havasalföldre és Törökországba utazó követek

használtak, 48 frtéért vettek. Stadthannenrechnungen. 1605 nov. 7-ről.

** Stadthannenrechnungen. 1604—1609. A fuvarbér, úgy látszik, nem volt magas; hat lóért a város Brassótól Kolozsvárig 6 frtot fizetett.

Stephanus Bocskay.

darcz esetén a megtorlás veszélyétől. Szeben, a központ, hová a császári biztosok a mozgalom hírére Kolozsvárról menekültek, jó német érzelmeit ez alkalommal sem tagadta meg s példája a többi szász városokat is halogatásra bírta. Valami nagy buzgóságot azonban a német uralom fentartása mellett nem fejtettek ki. Weiss, ki Bocskay fegyvereinek diadalmas előnyomulását Magyarországon figyelemmel kísérte, már 1605 februárban tagadólag válaszolt a császári biztosok felszólítására, hogy követségben Bastához Eperjesre utazzék.¹ Nem találta az időpontot alkalmasnak arra, hogy magát a császár szolgálatában kitüntesse, habár Brassó, legalább látszólag még mindig a császári zászló mellett állott. A szász városok közül épen Brassónak volt legkevesebb oka a német uralommal elégedettnek lenni; s nem is elvek, hanem az óvatos, körültekintő politika bírta arra, hogy egyideig még Szebennel és a császári biztosokkal tartson. Ez utóbbiak minden reményöket Radul vajdában helyezték, kihez követeik 1604 végén és 1605 két első havában szüntelen útban voltak;² de Radul, bár Rácz Györgyöt némi rácz zsoldosokkal a német párt megsegítésére beküldötte, személyesen nem jelent meg. Jól tudta, hogy a porta Bocskay és Erdély ügyét feladni nem fogja; nem tartotta tehát tanácsosnak vajdai székét német érzelmeinek túlságos fitogtatásával kockára tenni.

Míg Magyarországon Bocskay a császári tábornokokkal küzdött s Erdélyben a hozzá csatlakozott nemesség és székelek szervezkedtek, addig a brassóiak is, mint a többi szászok Bocskai levelei daczára a német párton maradtak. Még 1605 január végén a biztosok parancsára 91 embert küldöttek Segesvárra;³ még április 6-án is 1140 forintot

¹ Weiss naplója i. h. 174. l.

² Stadthannenrechnungen. 1604 decz. és 1605 jan. és febr.

³ Stadthannenrechnungen. 1605 jan.

fizettek a katonaság zsoldjára Reichelt császári biztosnak,¹ és a helyett, hogy a más két nemzettel egyesülve a Bocskay által kormányzóvá kinevezett Gyulafi oldala mellé a május 8-kára Maros-Vásárhelyre hirdetett országgyűlésre siettek volna, május 6-án Weiss Mihályt és Chrestels Jánost Szebenbe küldötték, hogy a többi szász városokkal a teendők felől egyetértésre jussanak.² Bizonyára nem az ellenszenv a Bocskay által képviselt ügy iránt, hanem a császári biztosok jelenléte és biztatásai akadályozták meg, hogy a szászok szebeni gyűlésükön a más két testvérmenzethez csatlakozzanak. Az ellenállással járó veszedelmeket azonban fölismerték s éppen azért elhatározták, hogy a rendekhez követséget küldenek, azon megbízással, hogy a szászok eddigi eljárását kimentsék és bizonyos föltételek mellett a kibékülést a három nemzet között létrehozzák. A követséggel Weiss Mihályt és egy szebeni senatort bízta meg, kik a rendeket Gyulafi táborában Ebesfalvánál találták fel.³

Weiss a rábízott feladat megoldására a legalkalmasabb ember volt. Beszéde, melyet a rendekhez intézett, s melyet egész terjedelmében naplójába iktatott⁴ ügyes védelmezése a szászok eddig elfoglalt álláspontjának, késedelmességük kimentése helyzetök nehézségeivel. Mint brassói polgár, bár az egész szász nemzet küldöttként szerepelt, főképen azon érdemeket hangsúlyozta, melyeket Brassó a nemzeti fejedelemség ügyének védelmezésében szerzett; azon áldozatokat, melyeket e város Báthory Zsigmond és Székely Mózes fejedelmek érdekében hozott. Tiszteletteljes megemlékezése Bocskayról és a hév, melylyel a három nemzet egyetértésének szükségességét a haza javára hang-

¹ Stadthannenrechnungen. 1605 ápr. 6.

² Stadthannenrechnungen. 1605 május 6. és Weiss naplója i. h. 174. 1.

³ Weiss naplója i. h. 174. 1.

⁴ I. h. 174. 1.

súlyozta, alkalmas volt arra, hogy a rendekben küldetése céljának elérésére kedvező hangulatot ébresztszen.

Célját el is érte. A hajlandóság mindkét részről meg volt a kibékülésre s miután a szász követek küldőik nevében készek voltak Bocskaynak meghódolni, Gyulafi a Szebenbe visszatérő követek mellé Haller Gábort rendelte, hogy a még fenforgó nehézségeket Szebenben kiegyenlítse. Eltávozásuk előtt Weiss még figyelmeztette Gyulafit, hogy a következő napokon táborát jól őriztesse, mert Rácz György ellene támadást fog intézni.*

Weiss figyelmeztetése nagyon is alapos volt. A szászok nem mindnyájan értettek egyet a brassói senatorral és társaival, kik az ellentállás célszerűtlenségét belátva, a közeledést Bocskayhoz föltétlenül szükségesnek ítélték. Sokan közülök eddig élvezett tekintélyök elvesztéseért aggódtak, mások a kezökben tartott nemesi birtokok elvesztésétől tartottak s ezen okokból készek voltak mindent elkövetni, hogy a kiegyezést lehetetlenné tegyék. Rábeszéltek Rácz Györgyöt — hazánk dögvészét, mondja Weiss —, ki kétezer főből álló gyalog és lovas csapattal Medgyesen táborozott, hogy Gyulafi táborát meglepje. A május 19-ikének éjjelén intézett támadás csakugyan sikerült. A magyar tábor teljesen szétveretett; a gyalog katonák nagy része elveszett s bele telt egy pár nap, míg Gyulafi szétugrasztott seregét ismét összeszedhette.

Az alkudozások fonala ezzel nem szakadt ugyan meg; de Weiss azok végét nem várta be, s mialatt Haller a szebeniekkal értekezett, ő május 26-ikán visszatért Brassóba. A hírek, melyek június első felében Brassóba érkeztek, még jobban megerősítették azon nézetében, hogy a császár ügye Erdélyben elveszett. Tudta már, hogy Gyulafi a törökök és a moldvaiak segítségét sürgeti és a sűrű kö-

* Gyulaffi Lestár történelmi maradványai. Kiadta SZILÁGYI SÁNDOR, Történeti Naplók a XVI—XVIII. századból. I. 58. l.

vetség-váltás Brassó és Radul között junius első felében bizonyossá tette a felől is, hogy a német párt a havasalföldi vajda segítségére hasztalan számít.¹ Junius 20-ikán egy török és moldvai hadsereg, számszerint ötezer ember, már a határon állott, s Brassónak többé habozni nem lehetett. Weiss junius 24-ikén a moldvai táborba,² onnan pedig junius 25-ikén Gyulafíhoz utazott, hogy Brassó eljárását kimentse és a Barcaságot a török és a moldvai hadak pusztításától megmentse.³ Ugyanazon nap Chrestels János és Forgács Mihály senatorok Szebenbe utaztak, hogy a szebenieket is a német párt ügyének feladására bírják.⁴

Weiss Gyulafit és a rendeket Fejéregyházán találta fel. Mindenek előtt időt akart nyerni; az ellenségeskedés megkezdését hátráltatni; mindaddig, míg Brassó kiegyezése Bocskayval teljesen megtörtént. Fő feladatának tekintette tehát Gyulafit és a rendeket várakozásra bírni, míg a szebeniek is a meghódolás felől döntenek. Mert, hogy Brassóban ez ügyben már döntöttek és a meghódolás szükségességét belátták, az kétségtelen; de a közel múlt évek tapasztalatai után nem tartották tanácsosnak a szász nemzetől elválni, s követek által, kiket ugyanakkor Szebenbe küldöttek, még egy kísérletet tettek, hogy Szebent is a hódolatra rábeszéljék. Mint Ebesfalván, úgy most is hosszú beszédet intézett Weiss a rendekhez; felsorolva ismét Brassó érdemeit az egyetértés, a mindkét félre annyira kívánatos béke érdekében, türelmet kért a rendektől.⁵ A kért halasztást megnyerte, s július 2-ikán csakugyan megérkeztek

¹ Stadthannenrechnungen. 1605 jun. BETHLEN FARKAS i. m, vi. k. 286. l.

² Stadthannenrechnungen. 1605 junius 25.

³ Stadthannenrechnungen. 1605 junius 25. Weiss naplójában valószínűleg tévesen írja, hogy már 23-kán a Gyulafi

táborában volt, mert a városgazdai számítások szerint csak 25-kén indult el Brassóból.

⁴ Stadthannenrechnungen, 1605 junius 25.

⁵ Teljesen közölve van e beszéd Weiss naplójában i. h. 177. l.

a szebeni követek is, oly utasítással, hogy a szász nemzet csatlakozását a másik két nemzethez bejelentsék. A szebeni bíró, Hueth Albert lett volna hivatalba, mint állásánál fogva

Pancratius Semmijny
 Balbafar Hermann
 Gabriel Haller
 Joannes
 Balbafar Hermann
 Balbafar Zyhef
 Lucas
 David Vins
 Wolfgang
 Joannes
 C. D.

22. AZ ERDÉLYI RENDEK ALÁÍRÁSA AZ 1607. MÁRCZ. 27. TARTOTT ORSZÁGGYŰLÉSEN.

a szász nemzet első embere, hogy az alkudozásokat vezesse és a kibékülést létre hozza. Ő azonban nem jelent meg Fejéregyházán. Rendíthetetlen híve volt mindig a német pártnak; elveit, úgy látszik nem akarta megtagadni s

azért a béke-párt fejét, Weiss Mihályt, kérte föl a feladat teljesítésére.*

A vezér-szerep ezzel most már nemcsak tényleg, ha-

Stefanus B. d. L.
Comy Fordish
Benedictus Minch
comes coetus Zaltoff
M. J. Sior Lahm iznig
Lazar Comby Crayman
Gering Emmeter der alst rath
der Hermann fide.
Michael Grill Tutor R. Sophianum
Joannes Drant Rigen
ign Crumen Stutz
Adalms Gammert Meyerstein Medice.
Grazner Polie Jude Districion
John Crayman Judex Ky Lab.
Walter Kaurer an stadt Post
Eigler hñ Chapman der
Sieding And. Cmb. Jacob Schran

23. AZ ERDÉLYI RENDEK ALÁÍRÁSA AZ 1607. MÁRCZ. 27. TARTOTT ORSZÁGGYÜLÉSEN.

nem névleg is a brassói senator kezébe jutott, ki azt a Brassóra és egész Erdélyre annyira kíváncsú béke és

* Weiss naplója i. h. 179. l

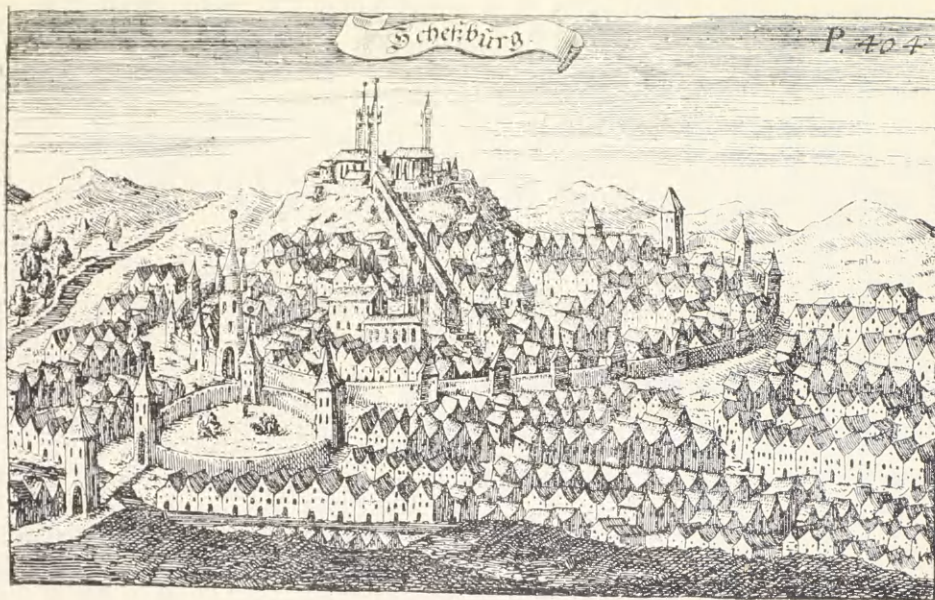
egyetértés helyreállítására használta fel. Julius 5-ikén tartotta beszédét a rendekhez, melyben ép úgy, mint előbbi hasonló alkalommal tartott beszédeiben a szászok eddig elfoglalt álláspontját, vonakodásukat Bocskayhoz csatlakozni a Rudolfnak letett esküvel mentegette s végezetül kijelentette, hogy a szászok most már készek meghódolni Bocskaynak a következő föltételek alatt: a rendek szállítsák le a hadakat; két hónap alatt jöjjön össze az országgyűlés s ez küldjön mind a három nemzet kebeléből választott képviselőket a fejedelemhez. A fejedelem ezek előtt tegye le az esküt az ország minden előbbi szabadságaira; a képviselők pedig ezután az ország nevében esküdjenek hűséget. Ha pedig a fejedelem időközben Erdélybe jönne, oda gyűljenek össze a rendek, hová a fejedelem őket összehívja.*

Az egyezség ezen az alapon hamar létrejött. Gyulafi és a rendek a Weiss által előterjesztett föltételeket lényegökben elfogadták; de a magok részéről viszont egy pár kötelezettséget róttak a szászokra. Megígérték ugyanis a hadsereg kivonását a szász földről és a szászok régi jogainak és kiváltságainak fentartását: de oly föltétellel, hogy a szászok két hónap alatt letesszik a hűségesküt a fejedelemnek; a Rácz György mellett levő havasalföldi csapatokat hazaküldik; hasonlót tesznek a még mindig Szebenben tartózkodó császári biztosokkal, s végre a dévai és fogarasi várak őrségének élelmi szereket nem szolgáltatnak.**

Nem Weiss Mihályon múlt, hogy a kiegyezés minden pontjában nem teljesített: nevezetesen, hogy sem Rácz György nem hagyta el Segesvárt, sem Szeben nem mutatott hajlandóságot kapuít megnyitni. A brassóiaknak ugyanis már ekkor nagyon érdekökben állott szívvel, lé-

* Weiss naplója i. h. 179. l.

** BETHLEN FARKAS i. m. VI. k. 285. l.

24. SEGESVÁR LÁTKÉPE.

lekkel csatlakozni Bocskayhoz s hosszas habozásukat elefedtetni, mert a moldvai és török hadak már ekkor nyakukon voltak. Július 7-én érkezett Weiss vissza Brassóba,¹ hol már ekkor tudták, hogy Ali basa és a Radul által elűzött Simon vajda, Mogila Jeremiás moldvai vajda testvére, 12,000 emberrel a Barcaságra betörni készülnek, hogy Bocskay ügyét Erdélyben teljes diadalra juttassák. A brassóiak kibékülése a rendekkel épen jókor jött, s Weiss mindjárt visszaérkezése után július 11-ikén a moldvai táborba sietett, hogy a város csatlakozását az új fejedelemhez tudassa és a veszedelmet Brassóról és a Barcaságról elhárítsa.² Hogy mit végzett, nem tudjuk — naplójában ezen útját nem említi — de az kétségtelen, hogy a hangulat a Radul ellensége, Simon vajda által vezetett táborban a Radullal szövetséges viszonyban álló Brassó iránt kedvező nem lehetett és a tanács szükségesnek találta némi ajándékokkal engesztelni meg a fő embereket. Július 13-ikán Krausz Dávid két ezüst serleget, egy kocsit, 30 rőf brassói posztót és 6 nyeret vitt ajándékképen a város nevében Kerszte worniknak,³ a moldvai hadak egyik főtisztjének, egy másik moldvai főtisztnek, István worniknak pedig szintén kocsit, vörös brassói posztóból készült terítővel.⁴

Ugyanezen napon tartotta bevonulását Brassóba Gyulafi László Haller Gáborral, Petky Jánossal és néhány száz lovas és gyalog katonával.⁵ Úgy látszik a teendőket akarta megbeszélni a moldvai és török vezérekkel s innen, mint legalkalmasabb helyről folytatni a már előbb meg-

¹ Stadthannenrechnungen. 1605 július 7.

² Stadthannenrechnungen. 1605 július 11.

³ Wornik = kormányzó, úgy Moldvában, mint Havasalföldön a legmagasabb állami hivatal birtokosát jelentette. Moldvában két wornik volt, az egyik az Alsó-,

a másik a Felső-Moldva kormányzója. Lásd: TEUTSCHLÄNDER: Michael der Tapfere. Einleitung 16. l.

⁴ Stadthannenrechnungen. 1805 július 13.

⁵ Stadthannenrechnungen. 1605 július 13.

kezdt tárgyalásokat Radul vajdával, hogy Erdélyt ezen oldalról esetleges meglepetés ellen biztosítsa. Három napig maradt Brassóban s 17-ikén már betegen Földvár felé távozott, hová őt egy nappal később Weiss is követte.* Az ügy, mely fölött tanácskoztak, a Radulhoz indítandó követség ügye volt, hogy a még mindig kétes magatartást tanúsító havasalföldi vajdát határozott nyilatkozatra, az erdélyi új fejedelemmel szemben barátságos viszonyra kötelezzék. A követség tagjai Haller, Kálnoky és Weiss Mi-

*G D Vra Amicus Vini
Vornik Knti. Marchiens
at Confilantus M. priu
moldavici*

25. KERSZTE WORNİK ALÁÍRÁSA.

hály voltak; ez utóbbi a havasalföldi viszonyok legalaposabb ismerője és Radulnak kedves embere.

Mialatt Weiss Gyulafi mellett Földvárt tartózkodott, azalatt a város a Barcaságon tanyázó moldvai és török hadakkal küzdött. Hiába erősítette a tanács, hogy ők már a Bocskay fejedelem emberei, a basa és a vajda napenként újabb követelésekkel állottak elő. 500 köből zabot, 282 köből búzát, 325 patkót és több száz kopját csikartak ki a várostól, nem számítva az ajándékokat, melyek között találunk két hordó malvasiai bort is, egyiket Ali basa, másikat Simon vajda számára.** A Gyulafitól visszatérő Weissnak nem tetszett a dolog, s bízva Gyulafi párt-

* Stadthannenrechnungen. 1605 julius 18

** Stadthannenrechnungen. 1605 julius.

fogásában, kinek bizalmát már ekkor teljesen kinyerte volt, elhatározta keményebb hangon beszélni a basával. Julius 29-én fölkereste a Prázsmárnál táborozó török-moldvai hadat; de a fogadtatás, melyben részesült, épen nem volt barátságos. A basa, hogy a sarczolást igazolja, szemére hányta Weissnak, hogy Brassó nagyon későre hódolt meg, s neki parancsa van a császártól a várost ostrom alá venni s keményen megbüntetni. Weiss azonban nem ijedt meg; hivakozva arra, hogy a brassóiak Bocskay István király emberei, kinek országa naponként növekszik, figyelmeztette a basát, hogy még nagyobb hadsereggel sem tudná bevenni a várost, ha ez önkényt el nem ismerné a török császár hatalmát, ki ezen országnak törvényes ura és patronusa: «Tudjuk azt bizonyosan, hogy császár parancsolatja szerint viseli Nagyságod magát — szólott Weiss a basához — de tudjad te is, hogy nekünk is vagyon tanulságunk az felséges Bocskay királyunktól, mit cselekedjünk azokkal, az kik az felséges király városát és ezen tartományát háborgatni akarnak; ha Nagyságod azt miveli, kit neked császárod parancsolt, tudjad, mi is azt míveljük, kit az mi urunk parancsolt. Akarom pedig, hogy Nagyságod értse és hallja én tőlem, hogy Brassó városát nem pókhálóval kerítették, nem mehetsz minygyarást által rajta, nem is botlasz az falon által, dolog és munka kell ahoz».* A basa e beszéd vagy talán a Weiss által átnyújtott ajándék által meghatva,** szelídebb hangon kezdett beszélni, de követelései azért koránt sem értek véget. A következő napon táborát Prázsmárról Szent-Péterre tette át és újra ráizent a brassóiakra, hogy

* Weiss önéletrajzi adata 1605-ből i. h. Történelmi Tár 1892, évf. 4. füz. 579. l.

** Ali basán kívül Simon vajdáról és a török főtisztekről sem feledkezett meg a tanács. Simon vajda ép oly ezüst serleget kapott, mint a basa, két fő török

tiszt és a basa titkára egyenként két kis kupát és a tolmács egy kisebb ezüst poharat. Az összes ajándékok értéke 266 forintot tett. Stadthannenrechnung. 1605 julius.

a bíró néhány senatorral s idősebb polgárral táborába menjen; de határozottan kikötötte, nehogy az az ember, ki tegnap nála volt, a követségben legyen. «Elválasztott, mint a farkas a kutyát a nyájtól» — mondja Weiss s csakugyan a bíró és a vele utazott hat senator és ugyanannyi communitasi tag nem merték követelését megtagadni. Megígérték, hogy hat ágyút és puskaport fognak neki szolgáltatni. Három nap múlva aztán Ali basa eltávozott a Barczaságról, de a brassói követeket kiket a tanács

Amicus synccrus
Simon Mogila Dei gratia vajda,
ac perpetuus Rex Moldaviae

26. MOGILA SIMON ALÁÍRÁSA.

Gyulafihoz küldött, hogy a város számára a basa ellen védelmet kérjenek, elfogatta s magával hurczolta.*

Weiss már ekkor nem volt Brassóban. Gyulafi megbízása folytán már július 27-ikén Haller Gáborral, Kálnoky Jánossal és a brassói városgazdával, Schonkabonk Márkkal, Havasalföldre Radul vajdához utazott.** A követség célja már említve volt; az adott viszonyok közt Weissnak és társainak nem került nagy fáradságba Radult a Bocskayval kötendő szövetségre bírni. A vajda helyzete e pillanatban nagyon válságos volt. Mint a né-

* Weiss naplója i. h. 181., 182. l.

** Stadthannenrechnungen. 1605 július 27. Weiss naplója i. h. 182. l.

met párt embere nyerte el méltóságát; mint Basta hű szövetségese a török párttal mindedig ellenséges viszonyban állott. Bocskay fölkelése a helyzetet teljesen megváltoztatta. A porta fölismerete e fölkelés fontosságát, erőlyesen támogatta az új erdélyi fejedelmet, s Bocskay fényes sikere Magyarországon a török hatalomnak is új erőt kölcsönzött; megingott tekintélyét nemcsak Erdélyben és Magyarországon, hanem az Al-Duna mellékén is helyreállította. A moldvai vajda hadai török csapatokkal már Erdélyben állottak, hogy azt a német befolyás alól teljesen kivonják; s Radul vetélytársának, Simon vajdának szereplése Ali basa oldalán elég világos figyelmeztetés volt Radulra, hogy a portának van embere a havasalföldi vajdaságra, ha politikáját idejekorán meg nem változtatja. Miután érdekei úgy kívánták, Radul nem késett a politikai fordulatot a német pártról a török pártra, legalább látszólag megtenni. A sűrű összeköttetés, melyet ezen időben közte és Brassó között észlelünk,¹ a bizalmas viszony, melyben Weiss Mihályhoz állott, arra engednek következtetni, hogy Brassó elpártolása Rudolftól, az ő tudtával, talán az ő intésére történt, s mintegy előkészítő és közvetítő lépés volt saját politikai pártállásának megváltoztatására. Követei június és júliusban szünetlenül útban voltak Gyulafíhoz,² s Halmágyi István és István postelnik (főudvarmester) által már július közepén felajánlotta hűségét és szolgálatát Bocskaynak.³ Ily előzmények után természetes volt, hogy az erdélyi követséget előzékenyen fogadta. A kért esküt maga és bojárjai készséggel letették Bocskaynak és Erdélynek, s kötelezték magokat, hogy valamikor a fejedelem személyesen táborba száll, a vajda minden erejével segítségére siet, helyettesének pedig se-

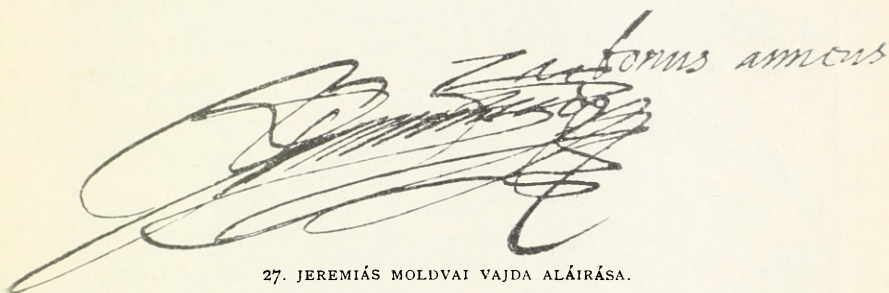
¹ Stadthannenrechnungen. 1605 június és július.

² Stadthannenrechnungen. 1605 június és július.

³ BETHLEN FARKAS i. m. VI. k. 275.

276. I. Stadthannenrechnungen. 1605 július 14.

gédcsapatokat küldenek; a Székely Mózeztől a brassói csatában elfoglalt ágyúkat visszaadják, s végre visszahívják Rácz Györgyöt. Viszont az erdélyi követek is az ország nevében barátságot esküdtek Radulnak. Megígérték, hogy Simon vajda törekvéseit a havasalföldi vajdaságra nemcsak elő nem mozdítják, hanem minden módon meggátolják és oda hatnak, hogy a fejedelem ilyenmő törekvések meg-
hiúsítására Radulnak segédcsapatokat küldjön; továbbá, hogy a vajda ügyét a portánál támogatni fogják, s végre ha a vajda és bojárjai Havasalföldről esetleg kiűzetnének,

27. JEREMIÁS MOLDVAI VAJDA ALÁÍRÁSA.

nekik Erdélyben biztos menhelyet nyújtanak.¹ Radul azonnal fel is használta a követek jelenlétét és jóakarátát, hogy ügyeit a portánál rendbe hozza. Az erdélyi követekkel egyszerre egy török követség is volt Tergovistban, s Radul a török követek által az erdélyi követek levelét is elküldötte a szultánnak és nagyvezérnek a közte és az erdélyiek között kötött békéről és barátságról.²

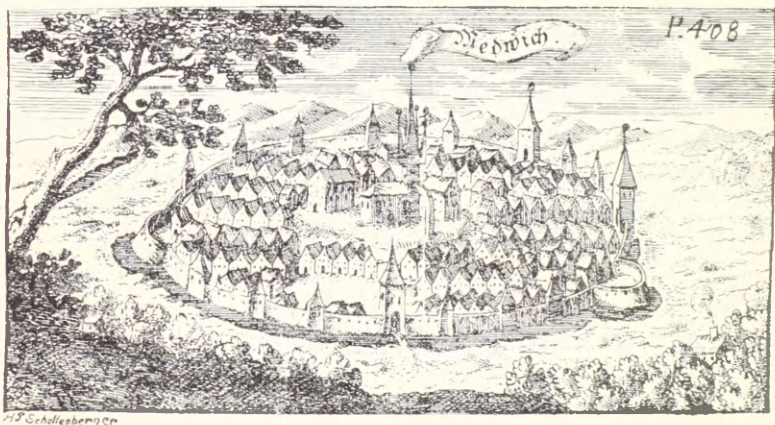
Weiss és követtársai, midőn augusztus 8-ikán Havasalföldről visszatérve Brassóba érkeztek Gyulafit nem találták életben. A helytartó már brassói látogatása alatt beteg volt s a Havasalföldre küldött követség elindulása után másnap július 28-ikán elhalt.³ Utóda Petky János a

¹ BETHLEN FARKAS i. m. vi. k. 320—
323. l.

² Weiss naplója i. h. 182. 183. l.
MIKÓ FERENCZ szerint Kőpeczen.

(M. Tört. Eml. II. oszt. VII. k. 172. l.)
NÖSSNER SIMON ellenben naplójában
(Deutsche Fundgruben N. F. 64. l.) Vargyast említi.

török és moldvai hadakkal egyesülve, Segesvár körül folytatta a harcot Rácz Györggyel, ki valószínűleg, hogy a maga számára kedvezményeket csikarjon ki, a Radul vajda parancsára sem adta fel a német párt ügyét, még akkor sem, midőn Bocskay, hogy magát a fejedelmi székbe bekiktattassa, augusztus közepén Erdélybe érkezett. A fejedelem még Kassáról július 25-én bocsátotta ki a meghívást a rendekhez az augusztus 10-én Kolozsvárt tartandó országgyűlésre, de miután ő maga is későbbre érkezett, az

28. MEDGYES LÁTKÉPE.

országgyűlés megnyitását elhalasztotta s annak helyét is Kolozsvárról Medgyesre tette át.

A Medgyesen 1605 szeptember 14-dikén megnyitott országgyűlésen Brassót ismét Weiss Mihály képviselte. De nemcsak városa érdekeinek védelmezése volt rá bízva, hanem a Radul vajda ügye is. A vajda állása Bocskaytól függött, kinek szava e pillanatban a portánál döntő fontosságú volt, s kit Mogila Jeremiás moldvai vajda testvére Simon érdekében Radul ellen háborúra ösztönzött. A moldvai követek működésének ellensúlyozására Radul szintén fényes, huszonnégyszemélyből álló követséget indított

Medgyesre, mely Nika Vister (= kincstartó) vezetése alatt augusztus 22-ikén érkezett Brassóba,¹ s fölkérte a brassói tanácsot, első sorban pedig Weiss Mihályt a vajda ügyének támogatására a fejedelemtől.² Az 1604-ben a vajda és Brassó között megkötött barátságos viszony után a város politikai és kereskedelmi érdekei határozottan a Radul fentartását követelték; s csakugyan mind a tanács, mind pedig Weiss melegen felkarolták a havasalföldi vajda ügyét. Augusztus 26-ikán utazott el Weiss Radul követeivel Medgyesre,³ s bizonyára nem kevés része volt abban, hogy a fejedelem a moldvai követek törekvésének ellenére, a Hal-

29. BOCSKAY ISTVÁN ALÁÍRÁSA

ler és Weiss által augusztus 5-ikén megkötött szövetségi szerződést megerősítette.⁴

Ez alkalmat felhasználta Weiss arra is, hogy Brassó és a maga személye részére az új fejedelem kegyét kikérje. Tagadhatatlan, hogy Brassó ezen időben a szász városok között a leghazafiasabb magatartást tanúsította és e város élén kiválóan Weiss tüntette ki magát, mint a kibékülés politikájának vezérférfia. Fáradozásai által, hogy a szászokat és Radul vajdát a dolgok új rendjével való kibékülésre bírja, kétségbevonhatatlan érdemeket szerzett; Brassó vá-

¹ Stadthannenrechnungen. 1605 aug. 22-én.

² Weiss naplója i. h. 183. l.

³ Stadthannenrechnungen. 1605 aug. 26-án.

⁴ Weiss naplója i. h. 183. l.

rosa pedig ez alkalommal is jelentékeny áldozattal járult Bocskay ügyének teljes diadalra juttatásához.¹ Ezen érdek mek fejtegetése körül forgott azon beszéd, melynek kíséretében szeptember 15-ikén Brassó város kérését a fejedelemnek átnyújtotta, ki azt kegyesen fogadta és a jutalmat a város jó szolgálataiért kilátásba helyezte. Hogy mit kért a város a fejedelemtől, nem tudjuk, s annak sincs nyoma, hogy valami jutalmat kapott volna; de Weissről Bocskay nem feledkezett meg, s ugyanezen évi október 7-ikén utasította Haller Gábort, hogy a tizedből tizenhat hordó bort küldjön a brassói senatornak.²

A medgyesi országgyűlés szentesítette Erdély belbékéjének helyreállítását. Szeptember 9-ikén, tehát még az országgyűlés megnyitása előtt, Rácz György megnyitotta Segesvár kapuit; az ország összes városai és várai közül egyedül még Déva falain lobogott a császári zászló; s a fejedelem sietett a szövetségesnek is veszedelmes török és moldvai csapatokat hazabocsátani. De Brassó még most sem szabadult meg teljesen a kellemetlen vendégektől. Pár nappal az országgyűlés széteszlása után, szeptember 25-ikén, egész váratlanul 4000 főből álló tatár csapat rontott be a bodzai szoroson és a tanács, hogy a pusztító vihart a Barcaságról elhárítsa, kénytelen volt most is a rendes élelmezésen kívül a tábor főtisztjeit ajándékokkal kötelezni le.³ Az időközben kormányzóvá kinevezett Rákóczy Zsigmondnak sikerült végre e kellemetlen és teljesen fölösleges szövetségeseket is az országból eltávolítani.

¹ Csaknem egész július hóban Brassó élelmezte a Gyulafi táborát s egyéb szükségeseken kívül küldött 600 kopját, készpénzben pedig fizetett 2000 frtot. Stadthannenrechnungen. 1605 július.

² Weiss naplója i. h. 187. l.

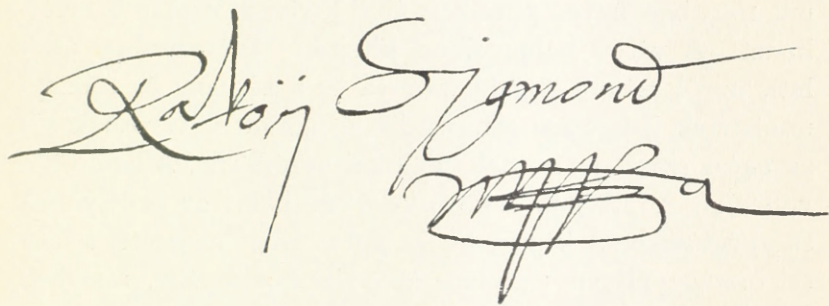
³ Szeptember 26-án küld a város a

basának egy ezüsttel kivert szablyát 50 forint értékben, a négy murzának egy-egy ezüst serleget 10—14 frt értékig s végre mint a számadási könyv mondja: «einem Tatter 1 pahr Chisma beschlagen 2 fl.» Stadthannenrechnungen. 1605 szept. 26.

RÁKÓCZY ZSIGMOND ARCZKÉPE.

A következő évek Brassóra a béke évei voltak és a város politikai élete visszatért szokott medrébe. Rákóczy kormányzósága meghozta végre az annyira nélkülözött nyugalmat az egész országra s megmentette Brassót is az örökös zaklatástól, barát és ellenség részéről. Az 1605-dik év végén összegyűltek a tanácsház nagy termében Barcaság szabad szász községeinek bírái és esküdtei és a városi tanácscsal együtt megcsinálták a számadást az utolsó négy évről Brassó és Erdély legszomorúbb éveiről. Basta és vallonjai ezen idő alatt Brassónak és a Barcaságnak

30. RAKÓCZY ZSIGMOND ALÁÍRÁSA.

365,000 frtba kerültek.* E szám minden magyaráztatnál érthetőbbé teszi a német uralom óriási népszerűtlenségét és Bocskay fölkelésének gyors sikerét. Nem is késtek a brassóiak ragaszkodásukat az új kormány iránt minden alkalommal kimutatni. Midőn 1606 januárban a kormányzó egész családjával és udvarával Fogarasban tartózkodott, a tanács Weiss Mihály által öt vendégéül hívta meg s ellátására kíséretével együtt négy nap alatt, január 27—30-ig, 890 frtot adott ki. Ezen felül janár 30-án a távozó kormányzót, családja tagjait valamint kíséretét is ajándékokkal tisztelte meg.** Fejedelemmé választatását is Bocskay

* Weiss naplója i. h. 191. l.

** Az ajándékok a következők:

Dem H. Gubernator ein
kloeken geschirr kost 82 fl. 37 $\frac{1}{2}$ den.

Der Frauen ein kohn

(Kanne) kost. 59 fl. 10 den.

Dem H. Zuhay einen

Hofbecher, kost ... 21 • 25 •

halála után élénk örömmel üdvözölték Brassóban s hódolatát a tanács déli gyümölcsökből és fűszerekből álló gazdag ajándékkal tüntette ki.¹ Kevéssel később Bocskay temetésére 238 rőf fekete posztót küldött, s az új fejedelem parancsára sietett — a temetés fényének emelésére, vagy a Magyarországból jött nagy kíséret ellensúlyozására — 100 emberből álló katonaságát Kolozsvárra küldeni.²

E békés évek Brassó jelentőségét az országos ügyekben háttérbe szorították; de Weiss országos tekintélye, mit 1605-ben ügyes politikája által kivívott, ezután is emelkedett. A város belügyeiben kifejtett tevékenysége mellett, miről számos fogalmazványa és a zernesti és tohányi uradalmak igazgatása tanúskodik, ő maradt a városnak sőt az egész szász nemzetnek politikai vezérférfia. Állandó követete volt Brassónak a következő években az erdélyi országgyűléseken;³ képviselte az egész szász nemzetet a kaszai országgyűlésen 1606-ban és a tized adomány, melyben Bocskay őt 1606-ban is részesítette, mutatja, hogy a nagy fejedelem — a haza atyja, mint őt Weiss nevezi⁴ — a brassói senator kiváló tehetségeit méltányolni tudta. Még kiválóbb szerep jutott Weissnak Rákóczy Zsigmond rövid uralkodása alatt.

A Homonnay részéről fenyegető veszélyvel szemben Rákóczy 1607 május 20-ikán tanácskozássra hívta össze

Des H. Gubernators 2 Sö-	
nen 2 Horbecher, kost	28 fl. 28 den.
Der Tochter einen Hof-	
becher, kost	12 " — "
Dem Károly Boldischar	
1 Töpich, kost	10 " — "
Dem Rákoczy János 1	
Töpich, kost.	10 " — "
Dem Nagy András 1	
Töpich, kost	10 " — "
Dem Komornik 1 Ross	
Rüstunckh, kost.	7 — " "

Dem H. Secretario Ke-	
reszturi Györgyen ei-	
nen Zadel mit granat	
übertzogen, kost	13 fl. — den.
Stadthannenrechnungen. 1606 jan. 30.	
1 Stadthannenrechnungen. 1607 feb-	
ruár 5.	
2 Stadthannenrechnungen. 1607 feb-	
ruár 5.	
3 Stadthannenrechnungen. 1605—1607.	
és Weiss naplója.	
4 Naplója i. h. 196. l	

tanácsosait, valamint a magyar és a szász városok legtekintélyesebb embereit. Ez utóbbiak között találjuk Weiss Mihályt is. A Fejérvártt tartott tanácskozások tárgyát Rákóczy fejedelemségének megszilárdítása képezte a bécsi udvar és a porta jóakarátának megnyerése által. Határozatba ment, hogy mindkét helyre követséget küldenek, és a portai követséget a fejedelem Weiss Mihályra bízta, ki ez által alkalmat nyert a konstantinápolyi viszonyok felől is tájékozást szerezni.

Az utasítások, melyeket Weiss és követtársa, Veres Dávid, junius közepén magokkal víttek,* s melyeket Weiss egész terjedelmökben naplójába iktatott, Erdély állását a portával szemben részletesen szabályozzák. Utasítottak a követek, hogy szorgalmazzák a fejedelmválasztás jogának megerősítését a szultántól kiadandó athname által. Tiltsa meg a szultán a basáknak, hogy ők nevezzenek ki fejedelmet, sőt ne tegye ezt a szultán se, mert az ország tudja legjobban, ki neki való. A magyarországi basák tartozzának segítséget adni, valahányszor az ország szüksége úgy kívánja; adassék hasonló utasítás a havasalföldi és moldvai vajdáknak is. Boksányt, Moldvavárát és Világosvárát adja vissza a szultán az országnak. Török hadak ne járjanak Erdélyen keresztül, s Erdély ne tartozzék háború esetén a török hadsereghez segédcsapatokat küldeni. Végre pedig, miután az ország nagyon elpusztult, az adót a szultán még húsz esztendőre engedje el.**

Hogy minő eredménnyel járt el Weiss e fontos küldetésben, melyből szeptemberben érkezett vissza, naplójában nem említi; de a bekövetkezett események azt mutatják, hogy célját: a porta rokonszenvét és támogatását

* Junius 6-án Veres Dávid már Brassóban volt s a fejedelem parancsára a tanács látta el úti költséggel. Hogy mely napon indultak el, biztosan nem tudjuk,

mert a városgazdai számadások 1607 július 7-vel megszakadnak.

** Weiss naplója i. h. 198. l.

Rákóczy számára megnyerni, nem érte el. Politikai látókörét azonban jelentékenyen tágította ezen útja is, mely rá nézve e mellett az újság ingerével bírt. Érdeklődését a csodaszép fekvésű város a Bosporus partján, a délkeleti Európa fölött uralkodó török birodalom központja, nem közönséges módon keltette föl. Naplójában följegyezte a város utczáinak, templomainak, iskoláinak, kórházainak, szóval minden középületeinek számát; de ennél érdekesebb ránk nézve és fontosabb volt Weissra nézve, hogy most a portai viszonyokkal megismerkedett és itt is összeköttetéseket szerzett. Ez időből származik ismeretsége és összeköttetése Jachia csauszszal, ki németből lett törökké, a portánál tolmács teendőket teljesített s Weiss-szal szoros barátságra lépve, nem mulasztotta el a brassói senatort a portánál előfordult fontosabb eseményekről értesíteni.*

Midőn Weiss konstantinápolyi útjából hazaérkezett, sok mindent megváltozva talált. Az erdélyi ügyekben távolléte alatt fordulat állott be. Már ekkor kezdetét vette azon politikai aknamunka a porta és a prágai udvar részéről, mely a következő év márczius havában Rákóczy Zsigmond leköszönésével végződött. A hajlott korú, beteges, s épen azért conservatív hajlamú fejedelem helyébe egy fiatal ember, Báthory Gábor, lépett. Brassó történelmében s Weiss Mihály életében fordulópont állott be.

VI.

BÁTHORY Gábor tizenkilencz éves ifjú volt, midőn a rendek 1608 márczius 7-ikén a kolozsvári országgyűlésen fejedelemmé választották meg. Mint a somlyai és a már kihalt ecsedi Báthory-ágak fő örököse, fényes névvel óriás

* Weiss naplójában Jordzuman Jachya Chauz név áll, mint SZILÁGYI S. (Báthory Gábor 52. l.) állítja, tévesen Terdzüman helyett, mi tolmácsot jelent.

BÁTHORY GÁBOR ARCZÉPE.

vagyont és nem közönséges nagyravágyást hozott azon fejedelmi székre, melyen már négy őse ült, s honnan egyik, családjának és nemzetének dísze, a lengyel királyi trónra emelkedett. Az ifjúkornak még csak küszöbén, ragyogó külsővel, hatalmas testtel, kiváló lelki tehetséget, fiatal-korához mértén valóban bámulatos ravaszságot párosított; de a tettvágyat és nemes ambíciót, mely lelkét áthatotta, elhomályosították a szenvedélyek, ellensúlyozta durva, zsarnokságra és erőszakra hajló jellege, mely korlátokat nem ismerve, a társadalmi illem és a politikai eszélyesség törvényeit egyiránt lábbal taposta. Trónralépése nem közönséges trónváltozást jelentett. E fiatal, tettvágytól duzzadó, erőszaktól vissza nem riadó, szenvedélyes fejedelem nem járhatott azon úton, melyet Bocskay ritka politikai eszélyessége és Rákóczy Zsigmond tapasztalatok által megszilárdított józan, higgadt ítélete kijelölt. A fordulat, mely Erdélyre szerencsét nem hozott, a fejedelem bel- és külpolitikájában hamar bekövetkezett.

Báthory nagyravágyó lelke egy hatalmas erdélyi fejedelemségről ábrándozott, mely kiindulási pontját, szilárd alapját képezze további terveinek. A szerény fejedelmi hatalom, melylyel elődei és még oly híres utóda, mint Bethlen Gábor, is beérték, — vagy talán helyesebben, mibe a körülmények kényszerítő nyomása alatt belenyugodtak, — a mintegy családi hagyományképen erőszakra hajló fiatal fejedelmet nem elégítette ki. Kezeit lépten nyomon megkötve érezte ez országnak mindenesetre sajátos alkotmánya által, fejedelmi méltósága és oligarchiai büszkesége fellázadt az ellen, hogy vendég legyen saját országában, hogy kikötött feltételek mellett léphesse át fejedelemsége városainak kapúit. Kezdetről fogva el volt határozva, hogy széttöri e korlátokat, hogy felforgatja a három nemzet unióján alapuló alkotmányt, s Erdélyt egységes országgá teszi. E terv kivitele azonban forradalmi lépés volt, mely

ellene zúditotta alattvalóinak egy — ha számra nem is, de gazdagságra annál tekintélyesebb — részét: a szászokat.

Szoros összefüggésben áll belpolitikájának ezen irányával külpolitikája. Mint a katolikus és a német párt látószólagos hive nyerte el a bécsi udvar pártfogását és sze-

*Stor filius synera
paratysmusq
Gabriel Balóni
Mh*

31. BÁTHORI GÁBOR ALÁÍRÁSA.

rezte meg a fejedelemséget, de szíve és esze egyiránt távol állott a katholicismustól és a bécsi udvartól. Katolikusnak született, de a protestáns hitben neveltetett fel; e vallás megtartására kötelezte őt adoptív atyjának, ecsedi Báthory Istvánnak végrendelete, saját hajlama, hatalma fő támaszának, a hajdúságnak vallási buzgalma és az erdélyi rendek többségének protestáns hite. Mint a katholicismusnak, ép oly kevéssé volt őszinte hive a bécsi udvarnak. Fiatal kora mellett sem hiányzott benne a politikai éleslátás, annak felismerésére, hogy az Erdély fölött főuraságért küzdő két hatalom közül nem tanácsos az osztrák.

házhoz csatlakozni, mely igényeivel Erdélyre mindeddig kudarcot szenvedett, s melynek erejét ekkor még a meghasonlás, a Rudolf és Mátyás között kitört viszály is zsibbasztotta. A töröktől — mely bár nagyon hanyatlott, de még ekkor tényleg az osztrák háznál hatalmasabb volt, — többet reménylhetett, és ő egy perczig sem habozott a portához csatlakozni. A porta támogatásával reménylte, hogy megvalósíthatja elődének, Báthory Zsigmondnak, törekvését: Moldva, Havasalföld és Erdély egyesítését, de nem oly célra, mint Báthory Zsigmond, nem a török ellen, hanem, hogy e három ország alapját képezze további tervének, hatalmat adjon kezébe az egyik őse által már bírt lengyel koronának megszerzésére.* Első teendőjének tartotta tehát a két szomszéd fejedelemséget hatalma körébe vonni; leszámolni a havasalföldi vajdával, Radullal, kinek szolgálatkészségére és támogatására nem számíthatott. E ponton külügyi politikája ismét összeütközésbe jutott a századok, nevezetesen Brassó érdekével.

Báthory bizalmatlansága Serbán Radullal szemben teljesen jogosult volt. A vajda mint fölemeltetését a prágai udvarnak köszönhette, úgy azután is szívvel, lélekkel a német párt híve maradott. Bocskay sikereinek hatása alatt látszólag elhagyta a német pártot s csatlakozott a diadalmas török párthoz; de összeköttetését a prágai udvarral fentartotta.** Kedvező körülmények között az osztrák ház Erdélyt érintő terveiben az ő közreműködésére bizton számíthatott. A mily jól tudták ezt Bécsben, ép oly kevésbé lehetett az titok Báthory Gábor előtt, s a fiatal fejedelmet trónja megszilárdítása valamint messzeterjedő tervei egyiránt arra ösztönözték, hogy e veszedelmes szomszédot, ki már egyszer oly végzetteljesen nyúlt Erdély ügyeibe,

* MIKÓ FERENCZ i. h. 188. I.

** SZILÁGYI S.: Erdélyi országgyűlési emlékek, v. k. 570. I. Rudolf levele Radulhoz 1608 jan. 25.

ártalmatlanná tegye. A körülmények erre 1608-ban, a fejedelem trónra lépése idején, egészen kedvezők voltak.

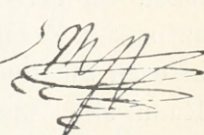
A mily kedvelt ember volt Prágában a havasalföldi vajda, ép oly kevésbé kedvelték őt könnyen érthető okokból Konstantinápolyban, s Báthory jogosan számíthatott arra, hogy föllépését Radul ellen a portán rossz néven venni nem fogják. Az osztrák ház beleszólásától sem lehetett tartani; már ekkor nem volt titok a Rudolf és öccse, Mátyás főherczeg, között kitört meghasonlás. A moldvai vajdák régi ellenszenve sem aludt ki; az új moldvai vajda, Konstantin, Jeremiás utódja, ép oly ellensége volt Radulnak, mint volt atyja Jeremiás, s Báthory kérdezősködésére azonnal felajánlotta közreműködését Radul megbuktatására. Erre ösztönözték a fejedelmet különben az Erdélyben tartózkodó, bujdosó havasalföldi bojárok is, részben trónkövetelők, mint Petrasko, a Mihály vajda fia, Kamarás Mihály, Stoikicza és mások.*

Nem csoda, ha Báthory sietett a kedvező alkalmat felhasználni, s még meg sem érkezett a portától a megerősítés, midőn a Radul ügyének elintézését kezébe vette. Bármennyire meg volt azonban győződve, hogy Radul megbuktatását trónja megszilárdítása föltétlenül követeli, mint új fejedelem nem akart ily fontos ügyben önhatalmúlag járni el. Magyarországon nevelkedve föl, nem ismerte közelebbről a havasalföldi és moldvai viszonyokat, s megítéltebb tanácsosai e téren szintén kevés tapasztalattal dicsekedhettek. A fejedelem tehát azon emberhez fordult, kinél behatóbban akkor Erdélyben a havasalföldi viszonyokat senki sem ismerte, kinek véleménye már Bocskay alatt irányt adó volt: Weiss Mihályhoz.

1608 ápril 10-ikén Weiss levelet kapott az új kancellártól, Kendy Istvántól, melyben ez értesítette, hogy a

* Weiss naplója i. h. 200. l.

fejedelem Radult a vajdaságtól megfosztani s helyébe Kamarás Mihályt ültetni szándékozik, s egyszersmind fel-szólította, hogy véleményét ezen ügyben a fejedelemmel tudassa. E levél kellemetlenül lepte meg a brassói sena-tort. Őt magát szoros barátság, Brassót szövetségi szerző-dés kötötte a havasalföldi vajdához és saját vonzalma, va-lamint a város kereskedelmi érdeke egyiránt ellentmon-dottak Radul megbuktatásának, ki az utolsó években a városnak jó és megbízható szomszédja volt. Weiss tehát

D. Vrum Amicus paratus
Stephanus Kendi.

32. KENDI ISTVÁN ALÁÍRÁSA.

válaszában a fejedelem tervét helytelenítette. Jobb a biz-tos béke, mint a reménylendő győzelem, — írta a fejede-lemnek — és megfontolásra ajánlotta, hogy a havasalföldi vajda ravasz és a hadviselésben igen jártas férfiú, ki a hadviselés fő eszközével, a pénzzel, bőven rendelkezik.* Kétségtelen, hogy a város kereskedelmi érdekein és saját vonzalmán kívül politikai megfontolás is sugalta a brassói senator választát. Az új fejedelem trónja még nem volt megszilárdulva, még nem lehetett bizonyosan tudni, minő állást foglalnak el a porta és a bécsi udvar Erdélylyel szem-ben s minden jövőendő eshetőséggel szemben, nagy előny

* Weiss naplója i. h. 200. l.

volt Brassó tőszomszédságában, Havasalföldön, oly uralkodó, kit érdek és hála egyiránt a város lekötelezettjévé tettek.

A fejedelmet Weiss válasza nem ingatta meg elhatározásában, annyival kevésbbé, mert Moldvából terve kivitelére nagyon kedvező híreket kapott. Ugyanakkor, midőn Weiss véleményét megkérdeztette, nagy titokban Piskoti Balázst Moldvába küldötte, hogy a Konstantin vajda véleményét a Radul ellen megindítandó vállalatra vonatkozólag kipuhatolja. A válasz innen másképen hangzott, mint Brassóból. A vajda nemcsak segítségét ígérte meg, hanem az Erdélyben tartózkodó havasalföldi trónkövetelőnek, Kamarás Mihálynak, 4000 forintot, lovat és más ajándékokat küldött át május 1-én.* E kedvező hír a fejedelmet még szilárdabbá tette elhatározásában és az ügyet május közepén a fejedelmi tanács elé terjesztette, melybe most, tekintve az ügy fontosságát, a tanácsurakon kívül az ország fő embereit is meghívta. Meghívatott Weiss is, ki ezen alkalommal szóval is, mint már előbb írásban, a Radul ellen megindítandó hadjáratot a leghatározottabban elítélte. Érvei, melyekkel véleményét támogatta, a tanácsurakra oly benyomást tettek, hogy hosszú vita után a meghívottak többsége a háború eszméjét elvetette. Bármennyire óhajtott volna a fejedelem a kedvező pillanatot Radul megbuktatására felhasználni, nem tartotta tanácsosnak az ország közvéleményét képviselő gyülekezet nézetével dacolni és beleegyezett, hogy a szomszéd vajda még egyszer felszólíttassék nyilatkozattételre: akar-e biztos és állandó békét, s barátságos érzületének bebizonyítására, mint előbb Bocskaynak, úgy most az új fejedelemnek hitlevelet adni. Ha e fölszólítást megtagadná, döntsön a kard. Az ultimatum átvitelével a fejedelem Imrefi Jánost, a feje-

* Weiss naplója i. h. 200. l.

delmi tanács elnökét, Sarماسági Zsigmond tanácsurat, Gáspár János marosszéki királybíró és Weiss Mihályt bízta meg.

A követek Radult az argysi kolostorban találták fel, s mint azt Weiss bizonyára előre látta, a kényes ügyet a legsimábban végezték el. A fenforgó körülmények között, midőn az osztrák háztól semmi segílyt nem várhatott s minden oldalról nyílt vagy titkos ellenségek környezték, a legnagyobb politikai hiba lett volna Radultól, Báthory-

Radult bizdij el foz.
 az fejgyűmön Doratioginak
 az Doratioginak, fejgyűmön

Ju. Imrefi János

33. IMREFI JÁNOS ALÁÍRÁSA.

val nyíltan szakítani. Az erdélyi követektől kért biztosítékot tehát készséggel megadta s május 31-én maga és bojárjai letették az esküt a szövetségi szerződésre. Ezután vendégeivel Tergovistbe ment át, honnan három napi vendégeskedés után a követeket gazdagon megajándékozva, bocsátotta haza. Úgy látszik azonban, ő is kikötötte Erdélyben tartózkodó vetélytársainak ártalmatlanná tételét, mert a követek hazatérése után nemsokára a bujdosó bojárrok Fejervárta elfogattak s később október 2-án a fejedelem

őket Petrasko és Stoikicza kivételével Radul követeinek kiszolgáltatta.¹

Weiss tehát elérte célját: barátját, Brassó szövetségését, megmentette a biztos bukástól, de azért Báthory bizalma a havasalföldi vajda hűségében nem lett szilárdabb, mint volt azelőtt. Egyelőre azonban a kényes ügy szerencsésen elintézettnek látszott, és a brassóiak nagy fényvel fogadták a fejedelmet, midőn ez július 9-én 700 főből álló kísérettel városukat ez ízben először meglátogatta. A fiatal fejedelem — bár kalvinista volt — éppen nem volt puritán érzelmű és gondolkozású. Naponként folyt a lakoma és táncz, melyre a jókedvében demokrata fejedelem az előkelő polgárok nejeit és leányait is meghívta. A meghívást visszautasítani nem lehetett, habár a komoly senatoroknak a dolog nem tetszett, s Weiss nem is mulasztotta el naplójában följegyezni, hogy a fejedelem mulatozása nem nagyon jámbor és tisztességes volt.² Báthory nem mutatott semmi neheztelést a brassói senatorra, ki tervét Radul ellen oly erőlyesen ellenezte; de ha e körülmény idegenkedést is szült volna, eloszlatta azt Weiss augusztusban azon kellemes hírrel, melyet Jachya csaszártól Konstantinápolyból kapott; hogy Bethlen Gábor a fejedelem megerősítését a portánál keresztül vitte.³

A havasalföldi ügyek elintézése után a moldvai ügyek következtek. Mogila Konstantin barátságáról az erdélyi fejedelem biztos lehetett mindaddig, míg Radullal szemben ellenséges állást foglalt, de miután az argysi kiegyezés az ellenséges viszonyt legalább látszólag megszüntette, szükségesnek látszott a moldvai vajda viszonyát Erdélyhez szabatosan meghatározni. Báthory, ki a kibékülést Radullal csak fegyverszünetnek tekintette, nagy súlyt helyezett a Moldvával való jó viszonyra és sietett a moldvai vaj-

¹ Weiss naplója i. h. 201. 202. l.

³ Weiss naplója i. h. 202. l.

² I. h. 202. l.

dát — tekintettel a jövődre — szoros szövetségre birni. A szerződés 1608 novemberben kötött meg a két állam között, véd- és daczszövetség alakjában. Mindkét fejedelem magok és alattvalóik nevében kölcsönös hűséget és barátságot esküdtek egymásnak. Támogatást is ígértek egymásnak bárki ellen is; anyagi és erkölcsi támogatást. Barátaiknak kölcsönösen barátai, ellenségeiknek ellenségei lesznek egész életökön keresztül; egymást kölcsönösen hadsereggel segítik; mindennemű cselszövényt és veszedelmet, mely valamelyiköket fenyegetné, azonnal kölcsönösen tudatnak s vállalva megsemmisíteni igyekeznek. Ugyanerre kötelezik kölcsönösen alattvalóikat is.*

E szövetségi szerződés a brassóiaknak s általában a szászoknak sehoggy sem tetszett. Hogy annak éle főképen Radul ellen irányult, az kétséget nem szenvedhet és azt Weiss meg a brassói tanács igen jól tudták. A fejedelem külpolitikája e ponton ismét összeütközésbe jutott a város separat érdekepolitikájával, melynek a szomszéd havasalföldi vajdával és pedig a város által több ízben lekötöztetett Radullal, a szövetséges viszony fentartása irányeszméjét képezte. A mi Brassónál érdekepolitika, az a többi szász városoknál, nevezetesen Szebennél, hagyományos nemzeti politika volt, : t. i. a nemzeti fejedelmekkel szemben a Bécshez és ennek szövetségeseihez való ragaszkodás. Már pedig Radul a bécsi udvar embere volt, s ellene magokat lekötni a szebeniek ép oly kevés hajlandóságot mutattak, mint a brassóiak. Ez volt az ok, miért a szászok a szerződést aláírni vonakodtak, s végre is csak a fejedelem határozott parancsára, kénytelenségből és csak «fölületesen» tették meg. Weiss, igaz, egyebet említ főok gyanánt, azt t. i., hogy a szászok szabad emberek s csak addig tartoznak hűséggel a fejedelemnek, míg ez a haza javát ke-

* Weiss naplója i. h. 204. l.

resi.* Első tekintetre feltűnik, hogy ezen ok nem képezett nehézséget akkor, midőn kevéssel előbb a havasalföldi vajdával, Radullal, szemben kötötték le magokat a fejedelemmel együtt hűségre és barátságra; de hogy Weiss ezen alkalommal nem őszinte, nem nehéz belátni. Idézett nyilatkozatában különben megerősítését találjuk annak, hogy a szász nemzet soha sem volt hajlandó politikáját a fejedelem politikájával azonosítani; a fejedelem adott szava által magát lekötve nem érezte és így megtagadta az állam fejétől azon jogot, hogy az állam nevében, annak minden tagját kötelező szerződést köthessen. A szász érdekpolitika, mely az általános hazával vajmi keveset törődött, nyilvánul ezen ellenkezésben is. Weiss és vele együtt a szász nemzet vezérférfiai szabad kezét kívántak maguknak fentartani azon fejedelemmel szemben, kiben bizalmuk már ekkor ingadozni kezdett.

A moldvai vajdával kötött szerződés egyik pontja szerint Konstantin vajda tartozott az erdélyi fejedelemnek ajándékképen 8000 forintot fizetni. Mintegy kifejezése volt ez Erdély felsőségének a szomszéd ország fölött s Konstantin beleegyezett, mivel ellenséges viszonya az ő nála sokkal tehetségesebb és hatalmasabb Radul vajdával az erdélyi fejedelem barátságát és támogatását nemcsak kívánatossá, hanem nélkülözhetetlenné tette. Ígéretét azonban nem teljesítette, s ezen mulasztás a természeténél fogva pillanatnyi benyomások alatt álló indulatos fejedelmet annyira felbőszítette, hogy a szövetségi szerződés felbontását azonnal elhatározta. 1609 június 14-ikén Weiss levelet kapott a fejedelemtől, azon parancscsal, hogy a szövetségi szerződést vigye vissza a moldvai vajdának; viszont kérje vissza a fejedelem és a rendek hitlevelét és a szövetséget a két állam között megszüntnek jelentse ki. Hogy e kel-

* Weiss naplója i. h. 203. l.

lemetlen és épen nem megtisztelő küldetés Weissnak nem tetszett, könnyen érthető. E szövetségnek ő, annak megkötése idején határozott ellensége volt, s némi gúny rejtett abban, hogy a fejedelem most épen őt bízta meg a szövetség felmondásával. Meglehet azonban, hogy Báthory e küldetéssel Weissnak csakugyan kedveskedni akart, de a brassói senator körültekintő, okos férfiú volt, ki e küldetésben személyére megtiszteltetést, városára pedig hasznot épen nem látott. Igyekezett is e terhet vállairól levetni, s megkísértette, levélben a fejedelmet szándéka megmásítására bírni. Hivatkozva a fejedelem határozatának méltánytalanságára, hogy oly csekély, Erdélyre oly könnyen nélkülözhető összegért az országot egy bekövetkező háború veszélyének teszi ki, kérte a fejedelmet, hogy parancsát vonja vissza, s addig is utazását elhalasztotta. Fölterjesztése azonban mitsem használt; Báthory megmaradt határozata mellett s másodszori erélyes parancsára Weiss, miután neheztelését a fejedelem ingatag politikájára egy epigrammban kiöntötte,* július 2-án csakugyan elindult Brassóból.

Az óvatos brassói senator a rábízott feladatot, mint gondolni lehet, a lehető legtapintatosabban igyekezett teljesíteni. Miután öt napi utazás után 7-én Jassyba érkezett, július 10-ikén kihallgatást nyert s a vajda és tanácsosai előtt elmondotta megbízatását, a legenyhébb formában. De a vajda nem akart szakítani a fejedelemmel, talán nem is szándékosan mulasztotta volt el az ígért összeg megküldését, s úgy a Weiss által hozott hitlevél visszavételét,

* Mutatványul a meglehetősen hosszú epigrammból, mely Weiss naplójának a brassói ág. ev. gymnasium könyvtárában levő kéziratpéldányában olvasható, álljanak a következő sorok:

Aulæ sed nostræ me vexat cura superbæ,
Dum Moldavorum tecta subire jubet,
Mandat et ipsorum referam diplomata sancti
Nobiscum jacti fœderis, alta sapit
Serio et ut repetam nostra, est indicere bellum hoc
Hinc peredunt animum cura dolorque meum.

mint a fejedelem és a rendek nála levő hitlevelének visszaadását megtagadta. Weiss azonban megbízatását teljesíteni akarván, július 14-ikén újra megjelent a vajda előtt s miután a vajdát figyelmeztette, hogy mit köszönhet a fejedelem jó akaratának, ki, midőn vetélytársai megbuktatására törtek, neki pártját fogta, ismételten kijelentette, hogy a fejedelem a vajda iránt magát lekötve nem érzi, habár a jó szomszédság fentartását a jövőre is igéri. Ezzel a visszaküldött hitlevelet az asztalra letéve, távozott.*

Hogy a vajda a jó viszonyt Erdélylyel megszakítani nem akarta s mulasztásának egyedüli oka — mint Weiss állítja — a pénzszükség lehetett, valószínűvé teszi azon körülmény, hogy ugyanezen év novemberben moldvai követség érkezett Fejérvárra, mely a fejedelemnek a vajdától ajándékképen lovat, vadászebeket s az ígért 8000 forintból 2000 forintot hozott át. Az ajándékokat a fejedelem elfogadta, ellenben a pénzt visszautasította. Haragja a vajda ellen még ekkor sem volt lecsillapodva; mert a követség fejét, a vajda kincstárnokát, latartóztatta s egy ideig Fejérvárott tartotta, majd december 27-ikén a brassói tanácshoz küldötte át őrizet végett s csak 1610 márczius 13-ikán bocsátotta szabadon. Weiss visszatérése után e kényes követségből a moldvai ügyben még kétszer értekezett a fejedelemmel és az ellentétek elsimitásán, a fejedelem kiengesztelésén fáradozott; úgy látszik azonban, nem nagy sikerrel. Jó akaratát a moldvai vajda mindazáltal méltányolta s hálából 1610 január 7-ikén gazdag ajándékkal tisztelte meg.**

Ez volt az utolsó fontos küldetés, melyet Weiss a fejedelem megbízásából teljesített. Még ez után is megjelent egy pár ízben az udvarnál, a fejedelem meghívására; de szolgálatát a keleti viszonyok rendezésénél többé igénybe

* Weiss naplója i. h. 206. l.

** Weiss naplója i. h. 208. l.

nem vették. A fejedelem és a brassói senator nézetei sokkal erősebben eltértek, hogysem egy úton haladhattak volna. Báthory mély, el nem leplezett ellenszenv a szászok külön állása iránt, ellenséges politikája a bécsi udvar, de különösen a brassóiak előtt oly kedves Radul vajda iránt, Weiss Mihályt mindinkább elidegenítették a fejedelem személyétől, s őt minél tovább, annál élesebb ellenzéki állásra utasították. Naplójában csaknem napról-napra, lépésről-lépésre követhetjük, miként változik át a fejedelem iránt érzett rokonszenv előbb ellenszenvvé, azután fokonyként engesztelhetlen, halálos gyűlöletté. Szoros összefüggésben áll, helyesebben következménye volt ez a fejedelem kül- és belpolitikai törekvéseinek, melyek, mint fennebb kimutattuk, szükségképen összeütközésbe jutottak a szász nemzet separat-politikájával, első sorban pedig Brassó érdekeivel és rokonszenvével. De míg a fejedelemnek a moldvai és a havasalföldi ügyekben tanúsított magatartása Weissnak csak rosszalásával találkozott, addig a szászok kiváltságos állásának megsemmisítését czélzó kísérlete, a nemzete és a városa kiváltságait és szabadságát mindennél, még saját életénél is többre becsülő brassói senatort egyenesen a forradalom terére sodorta.

LIBER VIII. 169
 Pericles dicebat Samios esse similes pueris. Aptè.
 qui porrecciam offulam recipere quidem, sed in-
 terimplorantes, eò quòd illi parent imperatis,
 sed non sine rædio & quæmmonia. Similiter De-
 mosthenes dixit populum Atheniensem et
 se similem iis qui in mari naufragant.
 Siquidem et cum magno ræ-
 dio laborant, tamen eò
 peruehantur quòd
 tendit nà-
 vis.

APHORISMATUM
 FINIS.

*Aula suis rapidis micat ut moris ignes.
 Errat ad hanc facile qui putat et uia.
 Vires propius quærit atque peris, ac mox
 Algidus horretis si precul abfueris
 Ergo frequens hula caute ne sis hospes candè
 Ne fugias, felix si cupis esse diu.*
 M. Weiss.
 J. H.

34. WEISS MIHÁLY ÍRASA.

Hogy Báthory Gábor a szászok iránt rokonszenvet soha sem érezett, hogy kiváltságaikban fejedelmi hatalmát a legnagyobb mérvben sértő és azt lealázó korlátokat látott, s hogy éppen azért azokat lerombolni törekedett, az kétségtelen. Ő maga sem csinált titkot abból. Egy szász krónikás* beszéli, hogy midőn trónralépése után a tanácsurakkal első ízben ebédelt, azt kérdezte tőlök, hogy miért ostromolta volt János király Szeben városát? és ő maga megadta a választ is: «mert az szászok pénzben bővelkednek». Egy kis idő múlva pedig hozzátette: «osztán, urak, ha valaki Erdélyt bírni akarja, Szeben városának kulcsait vegye zsebébe és úgy bírja a szászokat, valamint akarja». Mire a később oly szerencsétlen véget ért Kornis Boldizsár a mellette ülő urakhoz fordulva ezt mondotta volna: «Urak, bizony ez a lator megemésztí Erdélyt». Habár e jelenetet kétségkívül megtörténtnek nem állíthatjuk, nincs is okunk azt kétségbe vonni; különösen ha Báthory későbbi nyilatkozataival és tetteivel egybevetjük. Midőn 1610 januárban Brassót másodízben látogatta meg, minden kíméletet a szászok iránt félretett, s míg katonái a városban garázdálkodtak, ő maga az asztalnál udvaronczaival együtt a szász senatorok jelenlétében csípős és éppen nem hízelgő nyilatkozatokat tett a szászokról, nevezetesen azok bejöveteléről Erdélybe. Weiss, ki szintén a meghívottak között volt, nem állhatta meg, hogy az odadobott keztyűt föl ne vegye, s ellent mert mondani a fejedelemnek.

A szászok régi szabadságaira hivatkozott, melyek a szász nemzet bejövetelét más színben tüntetik föl. A fejedelem, mint maga Weiss beszéli, zokon vette az ellentmondást, s fölkelve az asztaltól, véget vetett e jelenetnek, mely az ellenszenvet mindkét részről élesebbé tette, s a

* KRAUSS: Siebenbürgische Chronik. Fontes rerum Austriacarum. Ser. III. k. 6. lap.

szászok rokonszenvét Báthory iránt, ha ugyan még tápláltak ily érzelmet, teljesen kiirtotta.*

Kétségtelen, hogy a fejedelem ellenséges hangulatát a szászok iránt a tanácsurak nem mindnyájan osztották s törekvését: a három nemzet uniójának felbontását az egyik nemzet jogainak megsemmisítésével, Erdély függő helyzetében Bécs és Konstantinápoly között, az országra veszélyes, forradalmi lépésnek tekintették. Nem számítva Petky Jánost, ki később a fejedelem elleneinek sorába lépett, azon tanácsúrról, Bethlen Gáborról, ki mint államférfiú és hadvezér hazai történelmünk egyik legkimagaslóbb alakja, biztosan tudjuk, hogy Báthory politikájának ezen irányát nem helyeselte.** De a fejedelmeknek mindig vannak udvaronczaik, kik urok minden szavát és tettét megtapsolják, s Báthory ellenséges hangulata a szászok iránt, hamar átterjedt környezetére is. Már az 1609. májusban Kolozsvárott tartott országgyűlésen, midőn a szászokra a szokottnál nagyobb adót vetett ki és ezek ellentmondottak, oly nyilatkozatok voltak hallhatók, melyek a kiváltságaira féltékeny nemzetet nyugtalanságba ejtették s önérzetét mélyen sértették. Ők csak vendégek ez országban; mint koldusok jöttek be, hányták szemére a szász követeknek. Weiss, ki ez alkalommal is városának képviselője volt, e kifakadásokat nem feledte el, s mintegy sejtve a bekövetkezendő nehéz küzdelmet, polgártársai önérzetének és büszkeségének emelésére minden eszközt felhasznált. Midőn az 1609. év végén a városi tanács régi szokás szerint a szászok tanácsa előtt megjelent s működésének megszűnését bejelentve, a polgárokat új választásra hívta föl, Weiss tartotta a tanács nevében a beszédet, mely lelkesítő felhívás volt a város polgáraihoz, hogy régi jogaikhoz és kiváltságaikhoz állhatatosan ragaszkodjanak. Feelve ama

* Weiss naplója i. h. 216. l.

** MIKÓ FERENCZ i. h. 192. l.

szemrehányásokra, mintha a szászok koldulták volna bejöveteleket, kora téves történelmi nézete szerint N. Károlyra vitte vissza a szász nemzet betelepítését s felsorolta azon érdemeket, melyeken a szász nemzet kiváltságai nyugosznak, s polgártársait egyességre és e kiváltságok megőrzésére hívta föl.¹

A fejedelem és a szászok között kitört súrlódások következménye a szászok mindinkább érezhető elidegenedése lett az országos ügyektől; s ha a közös haza eszméje már eddig is csak homályosan élt lelkükben, úgy az ezután csaknem teljesen elenyészett. Mint a többi szász városok, úgy Brassó is 1610-től kezdve határozottan a fejedelem ellen fordult s engedelmeskedése még egyideig csak a körülmények óvatos számbavételének volt az eredménye. Még nem szakad el a fejedelemtől, mert retteg erejétől; de parancsainak már csak kénytelen kelleetlen engedelmeskedik. Weiss — bár egy pár ízben még az udvarnál is megjelenik — ez időben már a fejedem határozott ellen-sége.² Midőn 1610 július végén a magyarországi ellenséges készülétekkel szemben Báthory a szászokat is hadi szerek küldésére szólította föl, s többek közt Brassótól összes tábori sátrainak elküldését kérte, Weiss a naplójában már ekkor Nerónak nevezett fejedelem kívánságainak határozott visszautasítását javasolta. Nem rajta múlt, hogy nem így történt, s hogy a senatorok többsége még nem látva tanácsosnak a nyílt ellenszegülést, két sátor elküldését elhatározta.³ Mindazáltal a brassóiak s általában a szászok kelleetlen engedelmeskedése — a kért 100,000 frt kölcsön helyett 10,000 frt ajándékot; 200 szekér helyett

¹ Weiss naplója i. h. 209. l.

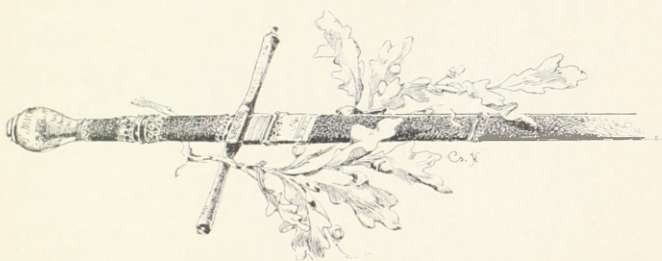
a fejedelem magaviselete fölött és egy-
üttal gyűlöletének a következő versben
adott kifejezést:

² Midőn 1610 elején Báthory Brassó-
ban mulatott, Weiss megbotránkozásának

Multi vorans et multa bibens mala multa locutus
Gabriel hic vere Sardanapalus erat.

³ Weiss naplója i. h. 216. l.

32 adtak — elég világos jele volt a fejedelem népszerűségének és figyelmeztetés, hogy a fejedelem veszély idején a szászok áldozatkészségére és hűségére épen nem számíthat. Hogy a nyílt ellenszenv és a lappangó gyűlölet fölkelésben törjön ki, arról gondoskodtak a fejedelem kül-ellenségei, a Báthory ellen alakult coalitio ; s Báthorynak erőszakos, bár a körülmények által némileg menthető elővigyázati rendszabálya : t. i. a szász nemzet fővárosának, Szebennek elfoglalása.

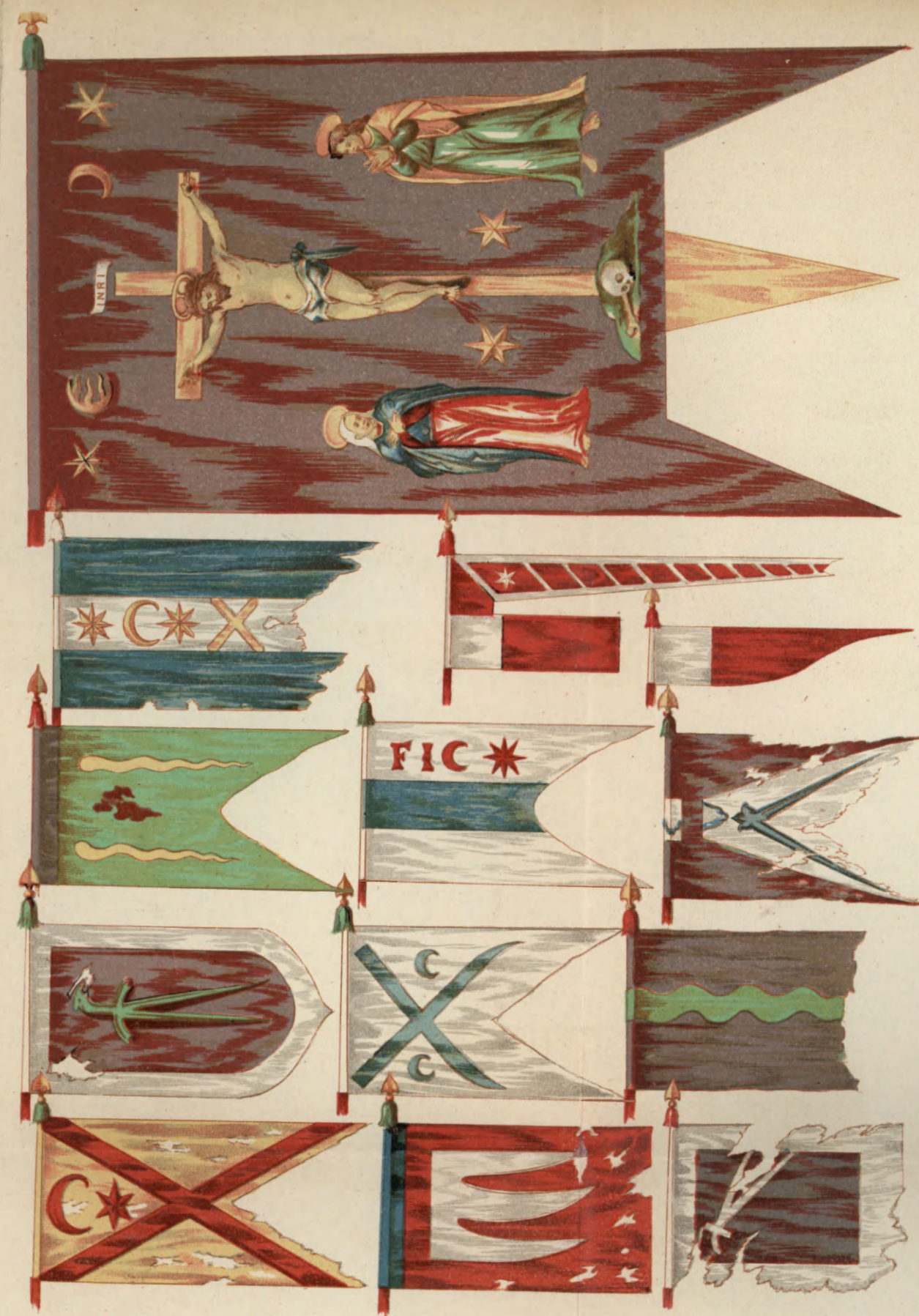

35. A BRASSÓI VÁROSBÍRÓI KARD

MÁSODIK KÖNYV.

A drezdai udvari könyvtárban levő eredeti felvételek után rajzolta Cserna Károly.

ERDÉLYI ÉS TÖRÖK HADI ZÁSZLÓK 1601-BŐL.

II.

A drezdai udvari könyvtárban levő eredeti felvételek után rajzolta Cserna Károly.

36. WEISS MARGIT HIMZÉSE.

I.

A FEJEDELEM nagyratörő politikája, az önállóság, mit minden tettében tanúsított s mit tőle épen azok, kik fölemeltetésében közreműködtek, nem vártak, végre erőszakos, szenvedélyes jelleme mindenfelé, benn és kinn egyiránt ellességeket támasztott. Leginkább csalatkoztak a bécsi udvar és a buzgó katolikus Forgách testvérek, kik benne eszközökkel véltek feltalálni a katolicismus érdekeinek előmozdítására és az al-dunai kis államok conföderatiojának létrehozására a magyar király fenhatósága alatt, s kik fájdalommal tapasztalták, hogy Báthory, mint fejedelem mindinkább elfordul a katolicismustól és a conföderatiót saját felsősége alatt, saját nagyravágyó terveinek kivitelére szándékozik megalapítani. Természetes következménye volt csalódásuknak, hogy megbuktatására gondoltak s szövetségeseikül e célra önként kínálkoztak a fejedelem saját elégedetlen alattvalói: a katolikus főurak és a bécsi udvar iránt minden körülmények között rokonszenvvel viseltető szászok; első sorban pedig a moldvai és a havasalföldi vajdák. Radul, mint láttuk, kezdettől fogva az osztrák ház hive volt, s ha a körülmények nyomása alatt meg is hajolt a porta és a török párti erdélyi fejedelmek előtt, hódolata nem volt őszinte s összeköttetését a bécsi udvarral soha sem szakította meg. Báthory tervei iránt kezdettől

fogva tisztában lehetett. Bizonyára ismerte az erdélyi fejedelem mély gyűlöletét, mit ő is hasonlóval viszonzott, s ha pillanatra ki is békült, a béke csak fegyverszünet volt, mi a titkos ellenségeskedést nem szüntette be.* Ép úgy számíthatott a bécsi udvar a moldvai vajdára, kit Báthory mint láttuk, mélyen megsértett; s habár utóbb a fejedelem a vajda követét szabadon bocsátotta és a magyarországi készülődések hallatára a szövetséget 1610 júliusban megújította, Konstantin többé nem bízott az erdélyi fejedelemben s kész volt megbuktatását elősegíteni. Bizonyára azt is tudták Bécsben, hogy a porta nem sok jó akarattal viseltetik Báthory iránt, s bizonyosak voltak, hogy a Báthory nagyratörő tervei által nyugtalanított lengyelek hajlandók lesznek a bécsi udvarral és szövetségeseivel ez ügyben kezet fogni.**

A Kendy-féle összeesküvés 1610 tavaszán, bár úgy látszik közvetlenül magán boszú műve, közvetve a Báthory ellen minden oldalról fenyegetően összegyűlemlő ellenséges hangulat első kitörése volt; s Báthory az ellene irányzott coalitio alakulásáról értesülve, gyors cselekvésre, ellenei megelőzésére határozta el magát. Összes ellenfelei között a leggyűlöltebb, a szászokkal, nevezetesen a Brassóval gondosan ápolt jó viszonyánál fogva a legveszélyesebb Radul vajda volt, s ellene készült az első csapást intézni. A dolgot ravaszul készítette elő; míg hadait, nevezetesen a hajdúkat 1610 őszén Erdély déli részeiben központosította, nem szűnt meg a vajdát követői által barátságáról biztosítani s ily formán hadi készülletei valódi célja felől csalódásban ringatni. Azonban a fejedelem jól ismerte Radul ravaszságát, szoros összeköttetését a szá-

* Mint a szászokról, úgy Radulról is Báthory igen gyakran gúnyosan nyilatkozott, leveleit elfogatta stb. Természetes, hogy a vajda ezt hasonló eljárással fizette vissza. Weiss naplója i. h. 213. l.

** Részletesen tárgyalja e viszonyokat SZILÁGYI S.: Báthory Gábor 100., 101. s követk. l. és Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. k. 40., 41. l.

37. SZEBEN LÁTKÉPE.

szokkal, talán túl is becsülte a vajda erejét, s azért egy havasalföldi háború esetére, melynek kimenetelét előre látni nem lehetett, biztosítani akarta visszavonulási útját. Elhatározta tehát a Radullal és a bécsi udvarral rokonszenvező szászokba félelmet önteni s őket egy merész csapással ártalmatlanokká tenni. Szeben kulcsait akarta zsebébe tenni. Gondosan titkolt terv szerint, melyről Imrefi kivételével még meghitt tanácsosai sem tudtak semmit, december 11-ikén Szebent meglepetéssel kezébe kerítette; összes kiváltságait megsemmisítette és fejedelmi várossá téve, saját katonái őrizetére bízta. A pár nap múlva, december 17-dikén, Szebenben megnyílt országgyűlés, miután hitelt adott a fejedelem vádjának, hogy a szebeniek Radullal összeesküdtek és a száműzetésben Báthory ellen eget, földet megmozgató Kendynek 30,000 frtot ígértek, ha az országba tör, szentesítette a fejedelem által elkövetett államcsíny.

A csapás a szászokra váratlanul jött s egy pillanatra teljesen lesújtotta őket; de hogy mi volt igaz a fejedelem által ellenök emelt vádakban, adatok hiányában ma már bajos eldönteni. Hogy a szászok általában és így a szebeniek is nem Báthoryval, hanem ellenfeleivel, Radullal és a bécsi udvarral rokonszenveztek, az kétségtelen; de a nem épen alaptalan ellenszenv és a hűtlenség s a mi ezzel egyértelmű, a hazaárulás között nagy a távolság. Elégedetlenek voltak a legnagyobb mértékben, figyelemmel kísérték Báthory elleneinek mozgalmait, s bizonyára nem sajnálkoztak volna a fejedelem bukása fölött; de, hogy tényleg, mint a fejedelem őket vádolta, részük lett volna e mozgalmakban, nem látszik valószínűnek. Még az is, ki közülök a legkiválóbb államférfiú tehetséget a legtöbb merészséggel egyesítette, a brassói senator, Weiss Mihály, még ekkor távol állott attól, hogy a fejedelem megbuktatására gondoljon vagy törjön. Levele, melyet a szebeni

államcsínyt megelőzőleg, szeptember 8-ikán bizalmas ismerősehez, Petky Jánoshoz, a fejedelem portai követéhez intézett, bár keserű hangulatban s rossz sejtelmek között íratott, még a fejedelem loyalis alattvalójának tünteti őt fel.¹ Különben is nem lehet elhallgatni, hogy a fejedelem vádjai kétséges alapokon nyugodtak. A minden kétséget kizáró írásbeli bizonyítékok helyett tanúkra hivatkozott, kiknek igazmondása ily körülmények között nagyon alapos kétkedés tárgya lehet. Megkísértette a fejedelem az ekkor szintén Szebenben tartózkodó Weiss Mihályt is Szeben meg Brassó hűtlenségére vonatkozólag vallomásra bírni, mi azonban nem sikerült. A brassói senator — bár a fejedelem halállal fenyegette, ha a kívánt vallomást meg nem teszi, — szilárdabb magatartást tanúsított, mint a szebeni senatorok, kik közül egy pár a fejedelem tanúi közé tartozott.²

A koczka ezzel el volt vetve Báthory és a szászok között. Szeben ugyan elbukott; de a szász nemzeti ügy zászlóját Brassó és az e pillanattól fogva a szász nemzeti ügy vezérévé emelkedett Weiss Mihály ragadta kezébe. Benne helyezte nemcsak városa, hanem az elbukott Szeben is bizalmát és reményét,³ s daczára annak, hogy még a senatorok között sem állott rangban legelől, e pillanattól kezdve ő Brassó ügyeinek teljhatalmú intézője. Szeben eleste után Weiss egy gondolatnak él: megbuktatni Báthoryt, nemzetének, s mi fölfogása szerint ezzel egyértelmű volt, a hazának ellenségét; s ha talán eddig voltak is aggodalmai, most már minden habozás nélkül fog kezét a fejedelm ellenségeivel. Bármennyire is égett azonban szívében a gyűlölet Báthory iránt, az időpontot a szakításra most, midőn a fejedelem 20,000 ember élén ál-

¹ Weiss naplója i. h. 216. l.

² Weiss naplója i. h. 218. l.

³ Őt kérte fel közvetlen Szeben el-

foglalása után a szebeni pap, hogy a város felszabadításának ügyét kezébe vegye. Weiss naplója i. h. 219. l.

lott, még nem látta elérkezettnek. Időre volt szüksége, hogy Brassó ellentállását, erejét szervezze, s hogy a Bathory iránt ellenséges elemekkel összeköttetésbe lép-hessen.

Első feladatának tekintette Brassót a Szeben sorsától megóvni. Nyílt ellentállásra a város készületlensége mellett alig gondolhatott; de ismerte a pénz hatalmát, s ezt használta föl. Imrefinek a legbefolyásosabb tanácsúrnak, titokban, a fejedelem tudta nélkül 2500 aranyat adott, magának a fejedelemnek pedig 4500 arannyal kedveskedett, hogy a város a katonai megszállást kikerülje.* Az ajándék használt; Brassót a fejedelem ez alkalommal megkímélte; valószínűleg azért, mert célját, a szászok megrettetését és ártalmatlanná tételét, Szeben bevételével elértnek hívén, nem akart Brassó esetleges ostromával ellenfeleinek a készületre időt engedni. Sietett gyűlölt ellenségét, Radult meglepni, s Havasalföld elfoglalásával Erdélyt ezen oldalról minden támadás ellen biztosítani. Ha Havasalföld kezében volt, Brassótól mit sem tarthatott; e város ellenséges érzülete csak addig lehetett rá nézve veszélyes, míg a szomszéd ország élén ellensége, a szászok jó barátja, Brassó szövetségese, Serbán Radul állott. Deczember 26-ikán elindult Szebenből, s miután egy pár napig a Barcaságon táborozott és Brassótól a megindítandó hadjáratra élelmi szereket, lőport s más szükséges dolgokat vett föl, deczember 29-ikén elvonult Törösvárra, s 1611 január első napjaiban már Havasalföldön állott.**

* Ily összeget mond maga Weiss naplójában, i. h. 218. l. A Brevis consignatio tumultuum bellicorum in Transsilvania etc. (Kiadva TRAUSCHNÁL; Chronicon Fuchsio-Lupino-Ollardinum P. 1. k. 239. s köv. l.) szerint Weiss csupán Imrefinek adott volna 14,000 forintot. BENKNER krónikájában szintén csak az Imrefinek adott ajándékot említi és azt

6000 frtra teszi. (Chronicon s. historia Benknerii. Kézirat a brassói ágost. ev. gymnasium könyvtárában.)

** A havasalföldi hadjárat megkezdését a brassói évkönyv-írók egyezően 1610 decz. utolsó napjaira teszik. A legrészletesebb tudósítást BENKNER adja (Kézirat, i. h.)

Weiss aggodalommal nézett a háború kimenetele elé. Már ekkor azon ponton állott, melyen a fejedelem fegyvereinek sikert nem kívánhatott. Báthory győzelme rá nézve Brassó önállóságának bukását, a szász nemzet kiváltságos állásának megsemmisítését jelentette. Azok után, mik történtek, ismerve a fejedelem erőszaktól vissza nem riadó jellemét, a Havasalföldről diadallal visszatérő fejedelemtől egyebet nem várhatott, s Weiss, ki ép úgy, mint polgártársai, első sorban a Királyföldet tekintette mindig hazájának, e válságos pillanatban nem habozott szűkebb hazája érdekében a fejedelemmel szemben hűségesküjét megszegni. Tudta, hogy Báthory békés szavai által elaltatva, Radul készületlen, s nem volt reménye, hogy a vajda az erdélyi hadakkal szemben országát megvédhesse; de a mi hatalmában állott, megtette, hogy barátját, városa régi szövetségesét a közvetlen meglepetés, az elfogatás veszélyétől megmentse. Még mielőtt Báthory a hadjáratot megkezdette volna, Weiss titokban futár által tudatta Radullal, mi készül ellene Erdélyben,* mire a vajda kincseit összeszedve előbb Moldvába, Konstantin vajdához, onnan pedig később Lengyelországba menekült. Báthory 6000 főből álló előhada, melynek főadata volt őt meglepni és elfogni, már nem érte be, ellenben elfogta a vajdának hasonlóképen menekülni igyekező anyját és a szintén Moldva felé szaladó bojárok egy részét. A többnyire hajdúkból álló erdélyi hadsereg a teljesen védetlen Havasalföldet iszonyúan feldúlva, roppant zsákmánynak jutott birtokába.**

* Oly ember tudósít minket erről, ki nek e pontban teljesen hitelt adhatunk: BENKNER JÁNOS, brassói senator, Weissnak bizalmas embere s politikájának örököse. Tudósítása szó szerint a következő: Der fromme Radull wäre auch leicht überfallen worden, weil Er dem gottlosen Battor sein Lebenslang kein übles gethan, wenn in nicht H. Michael

Albinus durch einen Botten hätte warnen lassen». Chronicon Benknerii kézirat i. h. Mellékesen megjegyezve BENKNER a Báthory elleni gyűlöletben csaknem valamennyi szász évkönyv-írón túltesz. A legközönségesebb jelző, mivel a fejedelmet megtiszteli: «der Hund».

** Bő tudósítást adnak a havasalföldi hadjáratról: MIKÓ FERENCZ i. h. 191. l.

Báthory tehát célját nem egészen érte el. A vajda kisiklott kezéből, s ki ismerte Radul szívós, ravasz jellemét és számos összeköttetéseit, előre tudhatta, hogy országa elvesztésébe oly könnyen belenyugodni nem fog. Valószínűleg erre számított Weiss is, s azért igyekezett a vajdát, kitől Brassó s általában a szászok ügyének jobbra fordulására sokat várt, a már említett lépéssel lekötelezni. Egyelőre azonban Báthory ura volt Havasalföldnek; fölvette Havasalföld fejedelmének címét, s Tergovistot époly fejedelmi városának tekintette, mint Fejérvárt vagy Szebent.* Megtette a szükséges lépéseket arra is, hogy hódításának a jövőben is ura maradjon. E tekintetben minden a szultántól függött, mint Erdély és Havasalföld urától, kit Báthory, hogy Radult annál biztosabban meglephesse, tervezett hadjáratáról nem is értesített volt. Most a bevégzett tény után követséget küldött a portához, hogy Radul elűzését tudassa s Havasalföldet testvére Endre, a moldvai vajdaságot pedig a szintén elűzendő Konstantin helyett István despota számára kieszközölje.** Célját azonban a portánál is csak részben érte el. Radul elűzetését — bár engedély nélkül történt — szívesen tudomásul vették; a vajdában, nem alaptalanul, soha sem bíztak; ismerték német hajlamait, bécsi összeköttetéseit; de az erdélyi fejedelem önhatalmú, merész fellépése szintén aggodalmat keltett föl, s óvakodtak a fejedelem kívánságát teljesítve, kezébe oly nagy hatalmat tenni le.

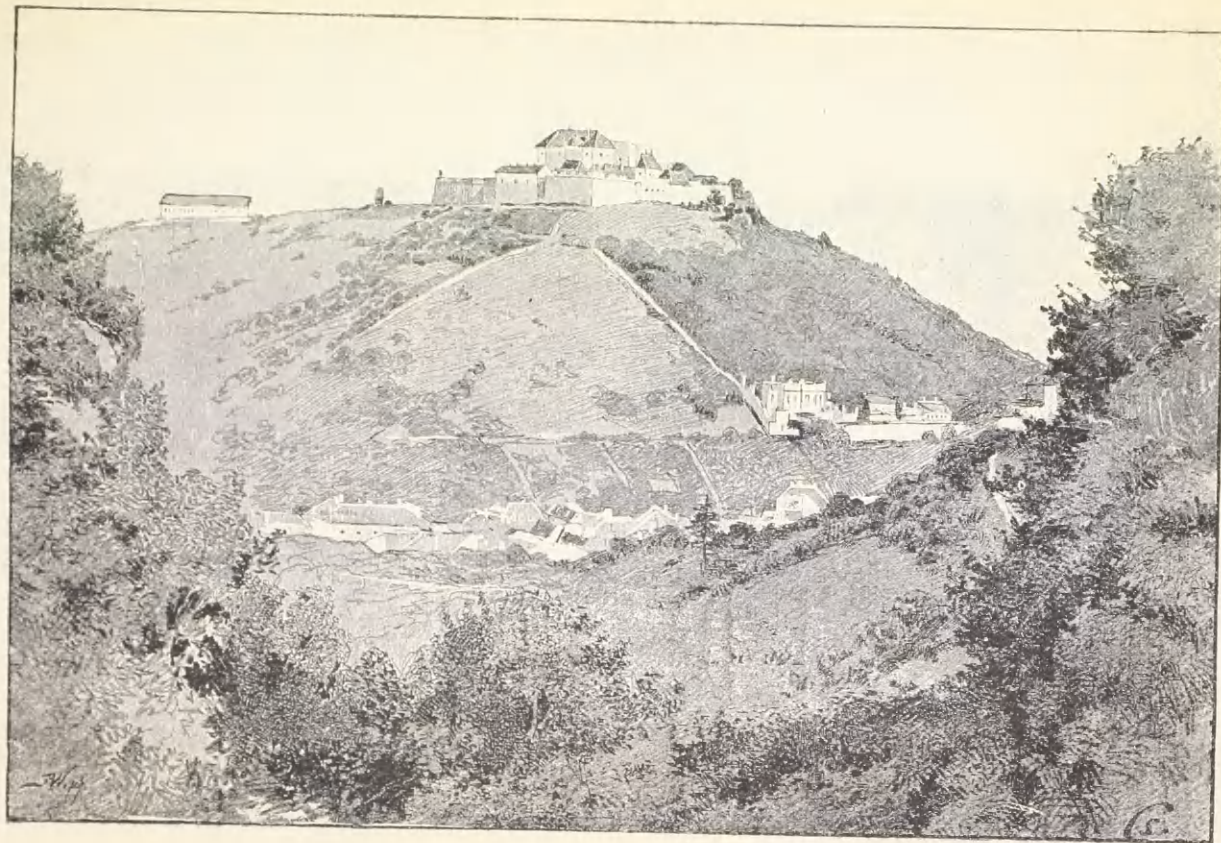
A moldvai hadjáratot tehát eltiltották; a havasalföldi vajdaságra pedig a Konstantinápolyban nevelkedett és

BOJTHI: De rebus gestis magni Gabrielis Bethlen. ENGELNél: Monumenta Ungrica 272. I. a Brevis consignatio i. h. 1. k. 242. I. és BENKNER krónikája, kézirat i. h.

* Havasalföld fejedelmének nevezi

magát s Tergovistot fejedelmi városának Tergovistben 1611 január 26-án kelt oklevelében. Történeti Lapok. 1. k. 690. I.

** Legrészletesebben beszél a követtség céljáról: HAMMER, Geschichte des Osmanischen Reiches. II. k. 731.

36. BRASSÓ FELLEGVÁRA.

teljesen megbízhatónak tartott Michne Radult neveztek ki.¹

Tervében csatlakozva Báthory két és fél havi távollét után — mialatt a brassóiak segítségét is több ízben igénybe vette — a porta által kinevezett új vajda beültetésére, Bethlen Gábor alatt némi csapatokat hagyva hátra, márczius 16-ikán Brassóba visszaérkezett.² Fényes bevonulást tartott; diadalmenetét a Radultól elszedett zsákmány, nevezetesen az elfoglalt ágyúk emelték, s a brassóiak, bár szívök mélyéből gyűlölték, jónak látták örömet mutatni s üdvölvésekkel fogadták. Három napig időzött a fejedelem Brassóban s diadalmas hadjárata által fokozott jó kedvében fényes lakomákat rendezett. Valahányszor ebédközben poharát kiitta, megszólaltak a Radultól zsákmányolt ágyúk, s midőn márczius 18-ikán távozott, kegyelme jeléül ezen ágyúkat a városnak ajándékozta.³ A brassóiak ezeket azután a fellegvárban helyezték el, melynek erősítéseit még ekkor nem voltak teljesen befejezve. A Radul-féle ágyúk voltak a mai fellegvár, az akkor úgynevezett újvár (Neu-Schloss) első ágyúi,⁴ és a sors úgy akarta, hogy új helyökön legelőször is adományozók ellen dördültek meg.

Mert Báthory váratlan, merész föllépése és diadala a havasalföldi vajda fölött valamennyi nyílt és titkos ellenségét mozgásba hozta. E hadjárat az égő kanócz bedobása volt a felhalmozott gyúanyagba, és hogy a háború csak most kezdődött meg, az iránt maga a fejedelem sem lehetett kétségben, habár annak kitörését oly hamar, mint az tényleg bekövetkezett, aligha várta. Míg ő a hadjáratról

¹ MIKÓ FERENCZ, i. h. 192. l. BOJTHI, i. h. 278. l. a Brevis Consignatio, i. h. 242. l. BENKNER krónikája, kézirat, i. h.

² Brevis Consignatio i. h. 242. l. Bánfi naplója (Deutsche Fundgruben zur Ge-

schichte Siebenbürgens. Neue Folge. 253. l.)

³ BENKNER kézirati krónikája i. h.

⁴ Bánfi naplója i. h. 253. l. BENKNER kézirati krónikája i. h. és TARTLER-TRAUSCH: Collectanea i. h.

Szebenbe visszatérve, s ott országgyűlést tartva egy új, a moldvai vajda ellen irányzott hadjárat előkészületeivel foglalkozott, az alatt ellenfelei közül a legtevékenyebb, Serbán Radul, már a cselekvés terére lépett. Követei fölkeresték a portát és a magyarországi basákat; de reményét országa visszafoglalására nem a török, hanem a német pártba helyezte. Személyesen fölkereste Mátyás királyt Bécsben, s miután ott a régi szövetséget megújította, visszatért Lengyelországba, hogy a megújítandó hadjáratra az előkészületeket megtegye. Pénze bőven volt; a lengyelek és a moldvaiak Báthory tervei által nyugtalanítva, elősegítették készületeit s rövid idő alatt tekintélyes, lengyel és moldvai zsoldosokból álló hadat toborzott össze, melylyel május elején Havasalföldre csapott. Hadjárata a mily rövid, ép oly szerencsés volt. A bojárok és a nép örömmel fogadták, s csak a Bethlen által Lugossy vezérlete alatt hátrahagyott csekély számú magyar had kísértette meg az új vajda ügyét védelmezni. Sikertelenül. Lugossy csatát veszítve fogságba került és lefejeztetett, Michne Radul pedig előbb Gyurgyevoba onnan pedig a Dunán túl Nikápolyba menekült.*

A dolgok állása Havasalföldön ezzel újra megváltozott; s a változás természetesen kihatott az erdélyi viszonyokra is. A Szeben elfoglalása és a Radul megbuktatása által megrettentett szászok újra lélegzetet vettek s reményt merítettek. A szebeniek mindjárt városuk megszállása után panaszt emeltek volt a portánál; most pedig Weiss Mihály, ki Brassó élén a szász nemzeti ügy védelmét, Szeben felszabadítását szent kötelességének tekintette, mindent mozgásba hozott, hogy Radullal és szövetségeseivel a fejedelmet megbuktassa. Keleti összeköttetéseinek jó hasznát vette. Már áprilisban biztos tudomása volt Serbán

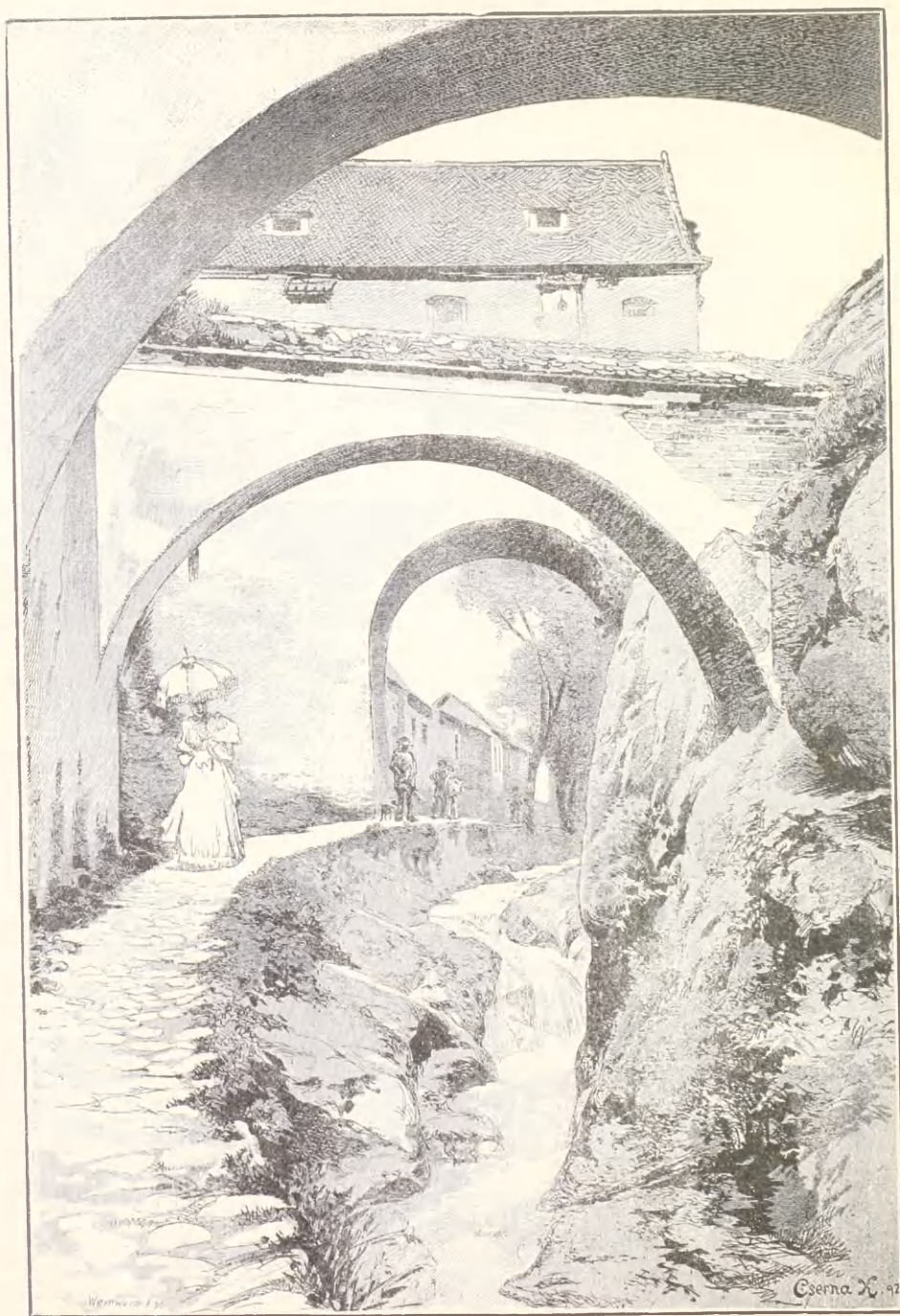
* MIKÓ FERENCZ i. h. 195. l. Weiss naplója i. h. 220. l. BOJTHI i. h. 281. l. Benkner kézirati krónikája i. h.

Radul támadásáról* s követeit azonnal útnak indította Bécsbe és Konstantinápolyba, hogy Báthory zsarnoksága ellen panaszt emeljenek.** A portánál sok jó ismerőse volt a megelőző időkől, s ezek révén sikerült a szászok iránt kedvező hangulatot ébreszteni; Bécsben pedig Báthory letétele már úgy is elhatározott dolog volt, s a szászok panasa csak a terv kivitelét siettette. Forgách Zsigmond vezetése alatt gyülekezett már Magyarországon a hadsereg, melynek főadata volt Erdélyt nyugotról támadni meg; mialatt Serbán Radul a szászokkal kezét fogva délről intézi a támadást.

E készülődések nem kerülték el Báthory figyelmét s intézkedéseit ő is megtette. A portánál panaszt emelt Serbán Radul visszatérése miatt, s utalva a magyarországi német párt hadi készüléteire, segítséget sürgetett. Nagy rokonszenvvvel a portánál soha sem viseltettek iránta, s most sem siettek kérését teljesíteni; de a fejedelem ezt nem is várta be. Erélyesebb és vállalkozóbb szellemű volt, hogysen az ellene készülődő zivatar megrémítette volna, s elhatározta, hogy ellenfeleit megelőzi s ő kezdi meg a támadást. Miután a hajdúkat, székelyeket és a nemességet maga mellé vonta a Serbán Radul ellen intézendő hadjáratot egy új államcsínynyel szándékozott megnyitni; mint a múlt évi hadjárata előtt Szebenre, úgy most Brassóra akart halálos csapást intézni. Ismerte e város ellenséges hangulatát, Weiss erélyét és tevékenységét, szoros összeköttetését Radullal, s a háború küszöbén biztosítani akarta a maga részére a szászoknak Szeben el-este után első városát, Erdély délkeleti részeinek kulcsát. A főadat végrehajtását hadserege előcsapatának vezérére, Nagy András hajdukapitányra bízta, kinek feladatát csel-
lel, oly formán kellett volna megoldani, mint a minő

* Naplója i. h. 220. l.

** Bojthi i. h. 282. l.

A GRAFT BRASSÓBAN.

Cs. a K. roly. felvétele után

módon maga a fejedelem a megelőző év végén Szebent kézrekerítette.

Miután egy pár száz hajdú Szegedi, Maczódi és Elek János vezérlete alatt, a Barczaságot már május közepén megszállotta volt, június 11-ikén maga Nagy András is 7—10,000 emberből álló hadával Brassó alá érkezett. Ő maga ötven kísérijével a városban szállott meg, míg katonái részint Brassó egyik külvárosában, Ó-Brassóban, részint a szomszéd barczasági községekben táboroztak. A hajdúkapitány nem volt ismeretlen ember Brassóban. Midőn Rákóczy Zsigmond 1606 januárban a várost meglátogatta, Nagy András is kíséretében volt s a tanács ez alkalommal őt is egy szőnyeggel ajándékozta meg.* De ezért a brassóiak nem bíztak benne. Weiss Szeben példáján okúlva, a falakat őrséggel keményen megrakta s a legnagyobb elővigyázatot és éberséget kötötte polgártársai szívére. E bizalmatlanság a fejedelem hadaival szemben megnehezítette Nagy András feladatát, de ő mégis megkísértette a várost meglepetéssel kézrekeríteni. Tervének kivitelét június 12-re egy vasárnap délelőttre tűzte ki, azon reményben, hogy a polgárokból álló őrség az isteni tisztelet alatt a szolgálatot a falakon és a kapuknál nem fogja a szokott számban és a szokott éberséggel végezni. A mondott nap reggelén kilovagolt a városból, s kinn táborozó embereivel a tervet megbeszélve, azok egy részét az előváros közel eső házaiba rejtőztette el, más részét pedig a főbejárat, a klastromkapu mellett emelkedő falak alatt, az úgynevezett Grafton, állította fel, hogy az első jeladásra készen álljanak. Ezután délelőtt tíz órakor, midőn a városban az isteni tisztelet folyt, megjelent a klastromkapu előtt s bebocsáttatást kért maga és kétszáz kísérije számára. De készülétei a városban nem maradtak titokban s

* Stadhannenrechnungen. 1606 január.

kérését megtagadták: csak ötven emberrel engedik be a városba. Erre a hajdúkapitány fölingerülve, kocsijának és szolgáinak kiküldését követelte, azon előre megbeszélt terv szerint, hogy midőn a kocsi a kapu hídjához érkezik, el fog a kereke törni és a támadó zavarban, mialatt a kapu nyitva marad, a szomszédságban elhelyezett hajdúk a kaput megrohanják és elfoglalják. De a polgárok is óvatosak voltak; Weiss a klastromkapu kinyitását megtiltotta s a hajdúkapitány kocsiját és szolgáit más kapun, a nagy utcái kapun bocsátották ki. A város falait a templomból kijövő polgárság azonnal megszállotta és a védelemre minden előkészületet megtettek. Tervének megghiúsulását látva Nagy András, haraggal és fenyegetések között távozott.*

Brassó tehát a meglepetés és a megszállás veszélyétől megszabadult, de Weiss tudva azt, hogy Báthory egész hadával útban van a Barczaság felé, Serbán Radul pedig még távol volt és segítsége bizonytalan, eszélyesebbnek látta a hajdúkapitányt megengesztelni, sőt ha lehet, Báthorytól egészen elvonni. Másnap tehát a tanács Nagy András prázsmári táborába követséget küldött ajándékkal: egy szép kocsit hat szürke lóval, ezüst edényeket s ráadásul néhány száz forintot. Az ajándék és a pénz nem tévesztette el hatását. Nagy András különben is híret vevén a felsőmagyarországi rendek készületeinek, hogy Forgách Zsigmond hadaival a Tiszánál áll és a hajdúkat megfélemlíteni szándékozik, elpártolt Báthory ügyétől. Csapatai nagy részével elhagyta a Barczaságot, s hogy a Szeben felől közeledő fejedelmet kikerülje, Udvarhelyszéken és Marosszéken átcsapva, Magyarországra távozott. Mi volt oka hirtelen visszatérésének, nem egészen bizonyos. A brassói

* BENKNER kézirati krónikája i. h. Hegyes naplója i. h. 268. l. és Bánfi naplója i. h. 253. l.

évkönyvirók¹ távozását azzal indokolják, hogy a hajduk kapitányukat megvesztegetettnek hívén, fellázadtak s vezéröket megköttözve, magokkal hurczolták. Ez azonban teljesen téves. Egy más brassói évkönyviró, Benkner,² ki a brassóiak által a hajdukapitánynak adott pénzajándékról is tud, a távozást a zsold elmaradásának és a hajdúk e miatt támadt neheztelésének tulajdonítja. Hogy ez is közreműködött a hajdúk elpártolásában, lehetséges, de hogy vesztegetés is volt a dologban — mint a magyar évkönyvirók³ állítják — és csábítás, nagyon valószínű. Weiss aligha tudott annyi pénzt adni a hajduknak, hogy őket a Báthory ügyétől elvonja; de valószínű, hogy ő figyelmeztette Nagy Andrást a felső-magyarországi készülétekre, a Báthory ellen alakult hatalmas szövetségre, s ezzel az árulásra mindig kész, pénzsovár zsoldosvezért rábírta, hogy a fejedelem elveszettnek látszó ügyét föladvá, azon párt szolgálatába lépjen, melynek a győzelemre kilátásai voltak, s melytől átpártolásáért új jutalmat reménylhetett.

Weiss és a brassóiak már ekkor készen állottak a nyílt felkelésre, s csak a kedvező pillanatot várták, hogy azt veszély nélkül tehessék. Mindenfelől jó hírek érkeztek: a Báthory ellen alakult szövetség működésének kezdete minden nap várható volt, mindenek előtt pedig fölbátorítólag hatott az a hír, hogy a város régi szövetségese, Serbán Radul, vetélytársa elűzése után hadaival az erdélyi határon, Brassó közelében táborozott. Hogy a Nagy Andrással történtek után a fejedelem Brassó ellen keményen fog föllépni s talán ostrom alá veszi, valószínűnek látszott, s Weiss sietett a Serbán Radul segítségét városa részére biztosítani. A polgárság tudta nélkül — sőt úgy látszik a tanács felhatalmazása nélkül — Benkner Jánossal s még egy másik senatorral Radulhoz utazott, s vele a város régi

¹ Bánfi i. h. 253. l. Hegyes i. h. 269. l.

² Kézirat i. h.

³ Bojthi i. h. 385. l. Mikó Ferencz i. h. 196. l.

szövetségét megújítva, a hadjárat tervét megbeszélte. Serbán Radul a segítséget készséggel megígérte, s az oláh hadak átvezetésére a brassói senatorok kalauzokat hagytak hátra.*

Junius 20-dikán Báthory hadseregével a Barcaságra, Feketehalomra érkezett, s hogy itt a viszonyok megváltoztak, nevezetesen, hogy a brassóiak hűségére többé nem igen számíthat, gyaníthatta abból, hogy a régi szokás ellenére a városból üdvözlétére senki sem sietett. Hogy tehát a brassóiak magatartásáról biztos tudomást szerezzen, másnap, junius 21-ikén Imrefit kétszáz lovassal Brassó felé küldötte. A brassóiak nem várták be Imrefi megérkezését; lovas hírnököt küldöttek elébe, tudatva, hogy a városba be nem eresztik. Báthory most táborát Feketehalom és Hőltövény között ütötte fel, honnan — miután kémjei Serbán Radul közeledését tudatták, — főhadiszállását Prázsmárra tette át. De Havasalföldről kapott hírei szerfölött bizonytalanok voltak; a kémek jelentései, hogy a vajda mely úton akar Erdélybe törni, egymásnak ellent mondtak. Báthory tehát, hogy az oláh hadak betörését megakadályozza, vagy legalább a vajda mozdulatairól biztos híreket szerezzen, a törcsvári és tömösi szorosokhoz csapatokat küldött. Hadai ez alatt a barcasági falvakban garázdálkodtak s Brassó külvárosait és kertjeit sem kímélték; de nyílt ellenségeskedésre még nem került a dolog. A fejedelem táborából többen bejártak a városba s a polgárok részéről nem tapasztaltak ellenséges érzületet. Azt, hogy a város a fejedelemtől elpártolt és az ország ellenségeivel szövetkezett, gyanítani sem lehetett.** Weiss és társai Radul megérkezése előtt nem tartották tanácsosnak nyíltan hadat üzenni, sőt, hogy a fejedelmet eláltas-

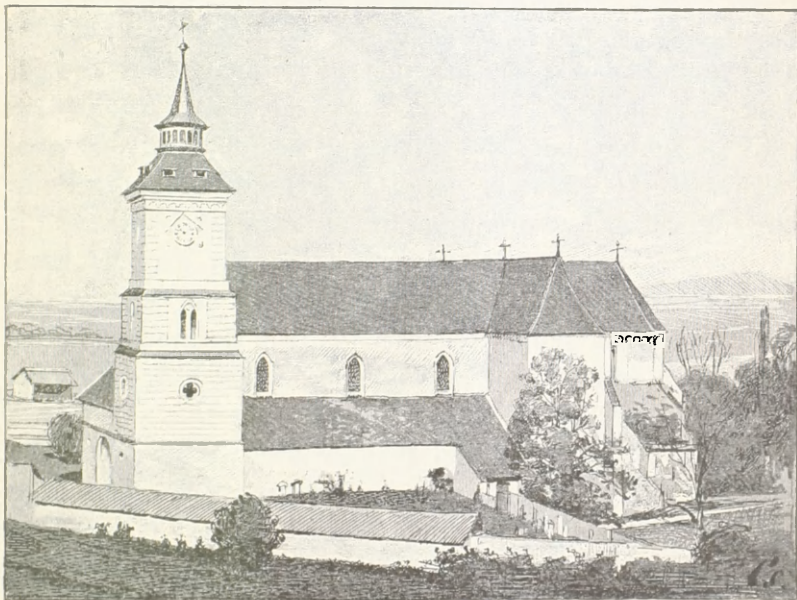
* Hogy Weiss maga volt e fontos ügyben Radulnál, épen BENKNER mondja (kézirat i. h.), míg NÖSSNER (Deutsche

Fundgruben N. F. 66. 1.) és BOJTHI (i. h. 285. 1.) csak Benknert nevezik meg.

** MIKÓ FERENCZ i. h. 197. 1.

sák, nem haboztak némi előzékenységet tanúsítani. Élelmi szereket küldöttek a fejedelem táborába, s a város adója fejében egy pár ezer forintot. A fejedelem további követeléseit azonban, hogy a táborba 600 embert, ezer pus-kát, 80 tonna lőport és golyót küldjenek, s hogy még negyvenezer forintot fizessenek, megtagadták.*

A Weiss által türelmetlenül várt segítség végre július 9-én csakugyan megérkezett. A vajda kijátszotta a fejede-

37. BERTALAN TEMPLOM BRASSÓBAN.

lem elővigyázati intézkedéseit, s nem a tömösi vagy törcs-vári szoroson jött, hanem ott, a hol nem várták. Brassói ka-lauzoktól vezetve, a tömösi szorostól keletre, a ma ugy nevezett ó-sánczi szorosnál kelt át hadseregével a hegyeken, akkor teljesen járatlan úton, s Hétfalunál a Barcaságra

* Így beszéli el BENKNER (kézirat i. h.) s elbeszélése valószínűbbnek látszik, mint Bánfi tudósítása (i. h. 253. l.), ki szerint a brassóiak a fejedelem által kért 40,000 frtból 32,000 frtot csakugyan megfizettek volna.

szállott le. Julius 8-án visszaverte Báthorynak a tömösi szorosnál álló csapatait, s másnap Brassó falai alatt a Csiga-hegy aljában s Bolonya külvárosban ütött tábor. Megérkezése oly váratlanul történt, hogy nemcsak a fejedelem táborában, hanem magában Brassóban is meg voltak lepelve. A polgárok mitsem tudtak a vajdával kötött szövetségről; mert Weiss a titokba csak egy pár senatort avatott be. Ezek most házról házra járatlak, hogy Radul emberei számára kenyeret és más élelmi szerezet szerezzenek össze. A vajda egy pár napi nyugalomra számított; de a két napi nehéz menetben kifáradt és kiéhezett csapatok alig egy pár óráig pihenhettek. Báthory hadai közeledésére Radul őket kivonta Bolonyából s a fejedelmi hadak előtt észrevétlenül Ó-Brassón keresztül vezetve, az Ó-Brassó és Szent-Péter közt elterülő sikon csatarendbe állította. Mekkora volt a havasalföldi hadsereg, nem lehet biztosan megállapítani. Magyar részről 8500 emberre becsülték,¹ míg egy brassói krónikás 12,000 emberre teszi.² Abban azonban minden tudósítás megegyez, hogy a vajda hadserege a Báthoryénál kisebb volt.

Báthory prázsmári táborában értesült a Serbán Radul váratlan megérkezéséről és a tömösi szorosnál elhelyezett előcsapatainak visszaszoríttatásáról. E hírre Hermányon és Szent-Péteren keresztül azonnal megindult Brassó felé, hogy Radult megelőzze és a havasalföldi hadsereg bevonulását megakadályozza, de már elkésett. Mire ő Szent-Péterhez érkezett, már Radul a városban volt. A Szent-Péter és Brassó között elterülő síkságon állította fel a fejedelem hadseregét, melynek számát a szász évkönyv-írók bizonyára túlozva, 22,000—30,000-re,³ míg egy magyar író⁴ 15,000-re teszi. A jobb szárnyon Bethlen Gábor fog-

¹ Bojthi i. m. 287. l.

² Bánfi i. m. 254. l.

³ Bánfi, i. h. 254. l.) 22.000-et, BENKNER (kézirat i. h.) 30.000-et mond.

⁴ Bojthi i. h. 287. l.

WEISS MIHÁLY.

131

38. Ó-BRASSÓ S A_CSATATÉR.

lalt állást az Elek János kapitány alatt a fejedelem mellett megmaradt hajdúkkal, az udvari gyalogokkal s Ördög Boldizsár alatt nemes csapatokkal. A balszárnyon állott Rácz György, e korszak tipikus zsoldosvezére, a székely csapatokkal, míg maga a fejedelem a kíséretében levő főurakkal, azok csapataival és négy ágyúval a középben helyezkedett el.

A Szent-Péter és Brassó között elterülő síkság ma Erdélynek legszebb és legműveltebb terei közé tartozik. A talaj egészen egyenletes, észrevétlenül emelkedik Brassó felé s csaknem közepén egy, az év legnagyobb részében csekély vízű patak medre metszi át. Ez időben azonban, egykorú írók megegyező leírása szerint, a Barcaság tere másképen nézett ki. Műveletlen föld terült el Szent-Pétértől Brassó felé, tele tüskékkel, árkokkal és mocsarakkal, úgy hogy ez egyenetlen, megszakgatott terep a magyar hadsereg, különösen a lovasság előnyomulását és visszavonulását egyiránt megnehezítette. Bethlen Gábor ajánlotta is, hogy, tekintve a talaj kedvezőtlen voltát, válaszanak más csatatért; de ajánlatát nem fogadták el. Valószínűleg nem is volt erre idő; mert déltájban Radul hadserege kibontakozott Brassó északi elővárosából, Ó-Brassóból, s a város és az északnyugatra Vidombák község felé fekvő papirosmalom között foglalt állást. Radul hada, melyhez a brassói darabontok is csatlakoztak, túlnyomólag lengyel és magyar lovasokból állott; ezekből válogatott 2000 ember a papírmalom mögé rejtőzött el. Gyalogságát moldvai és havasalföldi oláhok képezték. Mint Báthory, úgy Radul is a tűzéséget csaknem teljesen nélkülözte. Csupán három ágyúja volt; ezeket is a brassaiaktól kapta.

A támadást délután három óra körül Radul kezdette meg; de gyalog csapatai az erdélyi hadak előtt nem állották meg a sarat. A balszárnyon állott székelyek által visszaveretve, visszavonulások rendetlen futássá változott,

melybe Radul is környezetével együtt belesodortatott. A vajda mindent veszve híven, megeresztette lova gyeplőjét s egészen a belvárosig futott vissza. Gyalogságát az üldöző székelyek iszonyúan megtizedelték; az életben maradtak a vajdával együtt a belvárosig szaladtak, s a falak és bástyák alatt kerestek menedéket. Sokan közülök a nagy sietségben és az eszeveszett tolongásban a belvárost környező árkokba hullottak; a belváros és a fellegrvár között elterülő tér tele volt menekülő oláh lovasokkal és gyalogokkal. A székelyek rohama oly hirtelen verte vissza az oláh hadtámadását, hogy a brassói tűzerek egyetlen egyszer használhatták ágyúikat; mielőtt másodszor tölthettek volna, a megszaladt oláh had őket is a város felé visszaragadta. A csata kedvező menetét látva, felkiáltott a fejedelem: «Nekünk adta Isten a viadalt!» De e diadalkiáltás még korai volt. A győzelemmel együtt a rend és a fegyelem megbomlott a fejedelem hadseregében, s míg a katonák rendetlenül, zsákmányt hajhászva az elesettek holttesteit fosztogatni kezdték, Radulnak a papirosmalom mögé rejtőzött lovasai a csata sorsát hirtelen megváltoztatták. Felhasználva a fejedelmi hadsereg csatasorának bomlását, egy jól kiszámított, gyors támadással a győzőket zavarba hozták. A fejedelem kapitányai most már hasztalan igyekeztek a megbomlott csatarendet helyreállítani. Az udvari gyalogok ellődöztek volt már porukat és golyóikat és a sietségben, melylyel a győzelmet kiaknázni akarták, senki sem gondolt új lökészet kiosztására, vagy talán többel már nem is rendelkeztek. A székelyekre számítani többé nem lehetett; ezek csatarendje az üldözés és zsákmányolás alatt teljesen szétbomlott. E közben Radul is újra támadott. Brassó falai alatt összeszedte embereit, vezérei, miután egy pár embert, kik előremenni vonakodtak, levágtak, új rohamot intéztek, s a fejedelem kezéből a győzelmet kicsikarták. «Fusson, a ki futhat» kiáltottak először

a székelyek, s elhánnya kopjáikat, menekülni kezdettek. Futásuk maga után vonta a fejedelmi hadsereg többi részének teljes bomlását, s az árkokkal átszeldelt mocsaras térségen az üldöző kozákok és kurtányok (oláh lovasok) iszonyú vérontást vittek végbe. Maga a fejedelem is a legnagyobb veszélyben forgott; egy Sifka nevű lengyel tiszt már nyomában volt, midőn a fejedelem egyik kísérője egy jól irányzott lövéssel az üldözött földre terítette. Báthory most, hogy föl ne ismerjék, eldobta fehér forgóját; s előbb Szent-Péterre, onnan Kőhalmon keresztül, hol Weyrauch királybíró vendégszeretőleg fogadta s friss lovakkal látta el, Szebenbe menekült.

Az üldözés késő estig tartott a Székelyföld felé, s éjjel húsz felgyújtott székely falu lángját szemlélték a brassói fellegvár falairól. Az elesettek számát a szász évkönyvirók valószínűen túlozva 7000—10,000-re teszik. Az elesettek között volt Imrefi János, a fejedelem legmeghittebb tanácsosa, kit, Szent-Péter mellett lováról lebukva, saját embereinek lovai tiportak mocsárba, vagy más versio szerint, miután sebesült lováról leszállni kényszerült, az üldöző lovasok öltek meg. Holttestét csaknem egy hónappal később, augusztus 3-ikán találták fel, s eltakarításáról Weiss Mihály gondoskodott. Elesett Ráczy György is, fejével Radul szövetségesének, Brassó városának, kedveskedett. A brassóiak az általuk még Bástá idejéből mélyen gyűlölt zsoldosvezérnek fejét diadaljelvényül a klastromkapun póznára tűzték ki. Az elfogottak között voltak: Elek János hajdukapitány és Ördög Boldizsár, kiket a vajda pár nappal később Brassóban lefejeztetett, továbbá Dániel Mihály és Geréb András székely kapitányok, kik később nagy összeggel váltották ki magokat. Sokan azonban a fogságba került urak közül a váltságdíjat nem tudták hamarjába összeszedni, ezeket az oláhok a klastromkapu előtt a szemétdombon lekaszabták.

De az oláh hadsereg is roppant veszteséget szenvedett; nevezetesen gyalogsága csaknem teljesen megsemmisült. Még a csata napján több száz sebesültet vittek be a városba, de mivel nem volt elég borbély, — mondja a brassói krónikás — nem lehetett mindnyájukat ápolni, s nagyobb részük elhalt. A lengyel tisztek közül is sokan estek el: a legmagasabb rangút — talán épen azt a Sifkát, ki a fejedelem üldözése közben esett el — nagy pompával, a brassói nagy templomban temették el; egy lengyel barát tartotta fölötte latin nyelven a halotti beszédet.

Ily körülmények között a győzelem teljes kiaknázására, a fejedelem erélyes üldözésére Radul nem érezte magát elég erősnek s csapatainak pihenést engedett. Másnap, vasárnap reggel a brassói senatorok kilovagoltak hozzá, hogy megköszönjék a segítséget, s miután a csatátért együtt körüllovagolták és megszemlélték, nagy diadallal vezették a városba nemzeti ügyök védelmezőjét, a «jámbor hőst», mint egyik brassói krónikás nagy lelkesedésében a vajdát nevezte. Radul kegyelmesnek mutatkozott a szövetséges várossal szemben; nem vette vissza a Báthory által tőle elzsákmányolt s Brassónak ajándékozott ágyúkat; megelégedett azzal, hogy megkapta a csatában a Báthory ágyúit, melyeket a fejedelem különben szintén a havasalföldi hadjáratban szerzett volt. A csatátéren, melyen most már másod ízben aratott diadalt, egy czifrán kifestett fakeresztet állíttatott fel, melyre diadalainak rövid történetét oláh nyelven felíratta. «De mivel — mondja a brassói krónikás — abban a székelyek árulásáról és más gonoszságairól is szó volt, azért a székelyek később kivágták.»*

* MIKÓ FERENCZ i. h. 197. s köv. l. BOJTHI i. h. 287. l. KRAUSS i. h. 14. l. A Brevis Consignatio i. h. 244. l. BENKNER krónikája kézirat i. h. A legrészleteseb tudósítást azonban e csatáról Sey-

briger brassói aranyműves adja, ki a csatának egy toronyról — talán a fellegrvár tornyáról — szemlélője volt. Naplóját kiadta KURZ: Blätter für Geist, Gemüth u. Vaterlandskunde. 1843. évf. 229. s köv. l.

II.

WEISS politikája, azon speciális érdekek által vezetett politika, mely a szász nemzet javát a haza üdve fölé helyezte, látszólag diadalt aratott. A szövetség az ország ellenségével, teljes sikerre nyújtott kilátást és a hatalmas brassói senator most már nem késett városa nevében a fejedelemnek hadat izenni. «Mivel a fejedelem megtörte esküjét a szász nemzettel szemben — mondja a már többször idézett brassói krónikás, Benkner senator* — mi sem tartoztunk neki tett eskünket megtartani. Felmondottuk neki a tüzet és vizet.» Brassó ez időponttól kezdve hadi lábön állott a fejedellemmel szemben, s Weiss el volt határozva, hogy a fegyvert kezéből le nem teszi, míg a gyűlölt uralkodót meg nem buktatja. E cél elérésére az időpont egészen kedvezőnek látszott. Forgách Zsigmond már útban volt Erdély felé a magyarországi hadakkal; még Nagy András is a hajdúkkal hozzá csatlakozott; keleten pedig ott állott Serbán Radul győzelmes csapataival. Ha kezét fognak s egyesülten támadják meg Szebent, Báthorynak, ki már hadsereg hiányában a nyílt mezőn meg nem állhatott, okvetetlenül bukni kell.

Weiss csakugyan mindent elkövetett, hogy az egyesülést létre hozza. Miután a Radul csapatai kipihenték magukat, s július 14-én Havasalföldön hátrahagyott csapatai is megérkeztek, Weiss nem szűnt meg a vajdát ösztönözni, hogy Szeben felé előrenyomúljon. A dolog azonban nem ment oly könnyen. Radul nem bírt zsoldosaival. Pénze elfogyott, s miután lengyel zsoldosai, kik a szövetséges szászok földjén nem rabolhattak kényők, kedvök

* Kézirat i. h.

szerint, lázongani kezdettek, a vajda elhatározta, hogy zsákmány után szomjazó csapatait a Székelyföldre vezeti. Különben is égett a vágytól, hogy Havasalföld elpusztítását a székelyeknek visszafizesse. Weiss azonban e diverziót teljes erővel ellenezte. Ő Báthoryt akarta megbuktatni s nem az országot elpusztítani. A Székelyföld feladulása a székelyeket még szorosabban Báthoryhoz csatolta volna és oly polgárháborút idézett volna elő a székelyek és a vajdával szövetséget kötő szászok között, mely Brassónak sehogy sem állott érdekében, s mely végre is a szövetségesek tervének megghiúsulását vonhatta volna maga után. Weiss előterjesztéseinek a vajda végre engedett, s Brassó alól távozva, július 15-ikén Hóltövénynél ütött táborn. Az elmaradt boszúló hadjáratot azonban a brassóiaknak kellett megfizetni; a város Radulnak zsoldosai kielégítésére 34,000 frtot fizetett.*

Egyet azonban, és pedig a földolgot, kifeleadték a szövetségesek a számításból. Mit fognak szólni Báthory megbuktatásához az első sorban érdekelt felek: az erdélyiek és a török porta? Ha a szövetségesek arra számítottak, hogy Báthoryt alattvalói cserben fogják hagyni, nagyon csalódtak. Igaz ugyan, hogy a szászok — igen kevés kivétellel — szívők mélyéből gyűlöltek; de a magyarok és székelyek közt a fejedelem épen nem volt népszerűtlen, sőt a mennyiben a bécsi udvar által megindított és Forgách által vezetett mozgalomnak határozottan katolikus színezete volt, az erdélyi és magyarországi protestánsok előtt Báthory a protestantismus hőse gyanánt tűnt fel.** Még kevésbé lehetett hajlandó a porta a szövetségesek tervének kivitelét támogatni, vagy csak elnézése által is szentesíteni. Nem mintha Báthory Konstantinápolyban nagyon kedvelt személy lett volna; nagyra-

* BENKNER kézirati krónikája i. h. Brevis consignatio i. h. 245. l.

** Forgách hadjáratának katolikus

jellege bőven ki van fejtve SZILÁGYI SÁNDORNÁL: Báthory Gábor fejedelem története 145 s köv. l.

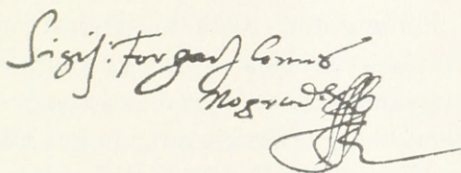
vágyó, merész tervei, önállósága, erőszakos jelleme, mint szünetlen és a portára ezen időben szerfölött alkalmatlan bonyodalmak forrásai, aggodalmat keltettek fel, s már a havasalföldi hadjárat előtt figyelmeztették, hogy viseletét változtassa meg.* De e pillanatban magasabb politikai érdekek ezen aggodalmakat háttérbe szorították, s arra ösztönözték a portát, hogy a Báthory ügyét veszni ne engedje. Erdély és Havasalföld birtoka, a török birodalom hatalmi állása az Al-Duna mentén forgott a koczán és e megfontolás minden ellenszenvet elnyomott Báthory személye iránt. Serbán Radulnak, a bécsi udvar nyílt szövetségésének, a porta határozott ellenségének visszatérését Havasalföldre Konstantinápolyban semmi szín alatt meg nem engedhették, s ez ügyben oly erélyesen jártak el, hogy, mialatt Serbán Radul a brassói csatában Báthory fölött diadalt aratott, az alatt országát már ismét elveszítette volt. Török hadak Mychne Radult újra Tergovistba vitték, s a török hadak készen állottak arra is, hogy Erdélyt a magyar király hadai ellen, a török hatalom érdekében megvédelmezzék.

Míg tehát Serbán Radul julius második felében Höl-tővénynél tétlenül vesztegelt, a Magyarországból lassan közeledő Forgáchra várakozva, az alatt Báthory időt nyert Szebenben, hogy a védelemre az előkészületeket megtegye. Első dolga volt a török segítséget sürgetni, mely célból a temesvári basához és a Havasalföldön táborozó tatár kánhoz és boszniai basához követeket küldött. Ugyanakkor a vármegyéket és a székelyeket levelei által hűségeire intette, s felszólította, hogy csapataikkal Fehérvárra gyülekezzenek. A jövő felől nem esett kétségbe. Míg a török mellette állott, fejedelemsége biztos volt. Az ország fő erősségei Brassó kivételével kezében voltak, s Szeben

* Weiss naplója i. h. 217. l.

erős falai mögött biztonságban várhatta a felmentő török csapatok megérkezését.

Forgách Zsigmond, miután Nagy András is a hajdúkkal hozzá csatlakozott, mintegy tizenhatezer főből álló hadsereggel kezdette meg július második felében a hadjáratot Erdélyben. Nem sok ellentállással találkozott, hadsereg nem állotta útját; de reménye, hogy az erdélyiek hozzá állanak, nem teljesedett. Hiában szólította fel a rendeket, hogy csatlakozzanak hozzá; nagyon kevesen engedtek felszólításának. Többen a főurak közül, kik kezdetben alkudozásba bocsátkoztak volt, hamar visszaléptek; sőt részben a szász városok is a fejedelem mellett maradtak.

39. FORGÁCH ZSIGMOND ALÁÍRASA

Szeben alatt augusztus elején egyesült Forgách Radullal, de az ostrom — ha ugyan annak lehet nevezni — sehogy sem ment előre. A hajdúk hűsége is megingott. Nagy András újra a fejedelemhez pártolt, s ennek megbízásából és pénzével újra kezdette a toborzást; az erdélyi rendek pedig a Medgyesre augusztus 25-re kihirdetett országgyűléstől távol maradtak. A szövetségesek terve határozottan kudarcot vallott. Midőn augusztus végén értesültek, hogy a török hadak már útban vannak, hogy Nagy András hajdúsereggel siet Báthory ügyének védelmére, s már Kolozsvárt a fejedelem részére visszafoglalta, Szeben alól a Székelyföld felé visszavonultak. Elpusztították a Székelyföld déli részét és szeptember 8-ikán Brassó alatt ütöttek táborn. Velök jött vissza Weiss Mihály is, ki e kevés dicsőséggel s még kevesebb eredménynyel végződött

hadjáratban mint a vajda fő-fő tanácsadója vett részt.¹ A hadsereg teljes bomlásban volt a pénzszükség miatt, s Forgách, hogy embereit valahogy összetartsa, a brassóiaktól 15,000 frt kölcsönt vett fel, zálogba hagyva ágyúit. Megígérte, hogy nemsokára segítséget hoz, s miután még a várost Mátyás király iránt hűségre kötelezte, a már előbb távozott Serbán Radul nyomát követve, Töröcsvár felé vonult s Erdélyt elhagyta.²

«Rászedtek minket — kiált fel egyik brassói krónikás;³ — ezer veszélyben hagytak hátra», s állítása második részének igazságát tagadni nem lehet. Brassó helyzete e pillanatban kétségbeejtőnek, teljesen reménytelennek tűnt fel. A fejedelem, kinek a hűséget és engedelmességet felmondotta, diadalmaskodott, nyomon követte a Barczaságra Serbán Radul és Forgách menekülő hadait, míg ugyanakkor a bodzai szoroson török és tatár hadak nyomultak a Barczaságra, hogy Báthory ügyét teljes diadalra juttassák. Egész Erdély megmaradt vagy már visszatért a hűségre a fejedelem iránt, csupán Brassó a barczasági szász községek élén állott fegyverben. Segítségére nem mutatkozott semmi kilátás. Serbán Radul, Weiss bizalmas barátja, a város régi szövetségese, e pillanatban maga is földönfutó volt; vetélytársa és utóda, Mychne Radul, a dolgok természetes rendjénél fogva csak Brassó ellensége lehetett. A bécsi udvar támogatása — Forgách kudarcza után — eredménytelennek bizonyult; és a város a támogatás által, melyben a vajdát és Forgáchot részesítette, hitelét a portánál tönkre tette, s el-

¹ Stadthannenrechnungen. 1612 márczius 23. Hogy az utazás a visszavonulás alatt nem nagy kényelemmel történt, mutatja a számadási könyvben foglalt megjegyzés, hogy a város díszkocsija, melyet Weiss Mihály és Greissing ez alkalommal használtak, a visszavonulás

alatt annyira megrongálódott, hogy teljesen újra kellett csináltatni.

² Brevis Consignatio i. h. 246. l. Bánfi i. h. 255. l. Mikó FERENCZ i. h. 213. l. TARTLER-TRAUSCH: Collectanea. I. k. 36. l.

³ Brevis Consignatio, i. h. 247. l.

játszotta a török pártfogás reményét is. Brassó és Weiss bukása bizonyosnak látszott.

De míg az egész városban rémület uralkodott, Weiss nem esett kétségbe. Teljesen fölismerte a helyzet veszélyeit; s mégis nem hódolatra, hanem ellentállásra gondolt. Ismerte a fejedelem jellemét, s jól tudta, hogy a történetek után Brassó és a fejedelem között őszinte kibékülésről szó sem lehet. Nem is tett arra kísérletet. Reményét, miután a bécsi udvarban és Serbán Radulban oly annyira csalatkozott, a portába helyezte; ismerve a török viszonyokat, építve konstantinápolyi összeköttetéseire, nem tartotta lehetetlennek városa és nemzete ügyének lehanyatlott zászlóját a porta támogatása mellett emelni újra fel. Bizonyára tudta, hogy sokan vannak a divánban, kiknek Báthory kifelé merész és nagyravágyó, befelé erőszakos, jogot és törvényt lábbal tipró politikája nem tetszik, s számított a fordulatra, mely a porta politikájában Báthory iránt előbb-utóbb bekövetkezik. Főtörökvése volt ezentúl a portánál Brassó ügye iránt érdeket kelteni fel, s a gyűlölt fejedelem megbuktatását annak segítségével vinni keresztül.

Első teendő volt mindazáltal elhárítani a legközelebbi veszélyt, mely Brassót és a Barcaságot a Báthory segítségére siető török és tatár csapatok részéről fenyegette. Nehány nappal Forgách távozása után, szeptember 20-ikán Omer basa török, tatár hadakkal a Barcaságon táborni ütött, s Prázsmár és a hét magyar falu lángba borított épületei hirdették a város felé közeledő veszélyt. Pár nappal később a törökök a város közvetlen közelébe, Ó-Brassó alá tették át táborukat; mialatt a brassóiak teljes erővel a fellegvár megerősítésén fáradoztak. Hamarjában egy Vallan Péter nevű belga ember tanácsára a vár körül töltést hánytak, s mivel a várban kút még nem volt, a városból hordókban hordották föl a vizet az árkokba.

A sietésre elég ok volt; mert a törökökkel egyidejűleg megjelentek a székelyek is, s buzgóságukat a fejedelem ügye iránt Volkány szász község bevételeivel bizonyították be. Kétszázötven ember esett el ez alkalommal — írják a szász krónikások — a község életben maradt lakosai pedig fogságba kerültek. Ezeket később a rozsnyóiak és földváriak pénzen váltották ki. Szeptember 23-án maga a fejedelem is megérkezett a Barczaságra, s hogy a szövetségeseeknek is alkalmatlan török hadakat nyakáról le-
rázza, megkísértette a brassóiakkal kibékülni. Leveleket küldött a városba, hogy a polgárokat hódolatra bírja; de Weiss tanácsára ajánlatait visszautasították.

A törökök és a fejedelem hadai külön táborba szállottak, s bár kisebb csapataik Brassó külvárosait fosztogatták s Ó-Brassót fel is gyújtották, a város formaszzerű ostromára — talán mivel ostromágyúik nem voltak — úgy látszik nem gondoltak. Benn a városban bizonytalanság uralkodott az ellenség célja felől; de Weiss erélye és bátorsága a polgárokat is elszántsággal töltötte el, s el voltak határozva az ellentállást a legvégső határig folytatni. Az egyszerű senator már ekkor valóságos dictatora volt a városnak. Midőn az ellenséges hadak minden oldalról megérkeztek, fellovagolt a várhegyre, hogy az ellenség állását megsejmelje. Ekkor történt, hogy a városi darabontok közül többen körülvették s engedélyt kértek tőle, hogy az ellenséggel csatázhassanak. «Szegény legények vagyunk — mondák — hátha valamit zsákmányolhatnánk.» Miután Weiss beleegyezését megadta, az előváros házaiban és a kertekben elrejtőzve, egy pár törököt lelőttek s egyet el is fogtak. Ugyanekkor Weiss parancsára megdördültek a fellegvár ágyúi, s a város közvetlen közelében elhelyezett török tábor egy pár sátrát szétzúzták, mire a törökök tovább vonulva Vidombák felé, a papirosmalomnál ütöttek új tábor. Most elővezettette Weiss a fogoly

törököt s miután a török hadsereg számát és a vezér nevét kitudakolta, Omer basához a fogoly török által levelet küldött, csodálkozását fejezve ki e levélben, hogy a basa császári parancs nélkül, a császárhoz mindig hűséggel viseltetett várost, Brassót meg merte támadni.

Így adja elő egy brassói krónikás,¹ az első lépést a kiegészítésre Weiss és a törökök között, s elbeszélése, hogy a kezdeményezés Weisstől jött, mindenesetre valószínűbbnek látszik, mint egy másik brassói krónikás² tudósítása, ki azt a török vezérnek tulajdonítja. Bárhonnan is jött azonban az első lépés, tény az, hogy Omer basa csakugyan beavatkozott a fejedelem és alattvalói között felforgott viszályba. Követei által értekezletre hívta fel a tanácsot, mely kapva kapott az alkalmon, hogy a basát, ha lehetséges, a fejedelem ügyétől elvonja, s Weiss Mihály és Chrestels János senatorokat bízta meg a város ügyének védelmezésével a török vezér előtt. Az értekezlet a klastromkapu előtt elterülő, akkor hársfákkal beültetett téren történt meg. A basa első kérdésére, hogy miért szakadtak el Báthorytól, s miért szegték meg a császárnak tartozó hűséget a Forgách Zsigmondnak és Serbán Radulnak adott segítség által, Weiss mindjárt a Báthory ellen emelt vádakkal válaszolt. Nem tűrhették tovább a fejedelem zsarnokságát, azért szakadtak el tőle, s onnan vették a segítséget, hol legközelebb kapták. De a portától nem szakadtak el; ők most is a szultán hívei, s nem is szándékoztak soha a német császárhoz pártolni. Hogy csupán ékeszólása győzte-e meg a basát a város ártatlanságáról, vagy más, a brassói tanácsnál szokásos, nyomós érv, azaz pénz is szerepelt ez ügyben, adatok hiányában nem dönthetjük el.³ Az eredményt azonban ismerjük: Weiss a basát tel-

¹ Seybriger, i. h. 259. l.

² Brevis Consignatio, i. h. 248. l.

³ A városgazdai számadások, melyek

felvilágosítást nyújthatnának, fájdalom ez évről csaknem teljesen hiányzanak

jesen lefegyverezte. A török vezér nemcsak kiengesztelődött a brassóiak iránt, hanem most Báthoryval szemben lépett fel oly követelésekkel, melyeknek a fejedelem, pénz hiányában, eleget nem tehetett. Könnyen érthető, hogy a török hadak jelenléte az Omer basa és Weiss között történt értekezlet után Báthorynak még kevésbé tetszett, mint azelőtt, s mindent elkövetett, hogy a basát távozásra bírja. Bethen Gábor közbenjárására, ki a basával és a tatár murzák egynémelyikével ismeretségben állott, a török hadak szeptember 25-ikén csakugyan kivonultak az országból, «de holmi kupák, poharak, pohárszékek voltak a fejedelemnél, azokat oda kelle adni, és a mi igen kevés monetának, mint olyan fogyatkozásban, szerét tehették.»*

Weiss az elért eredménnyel teljesen meg lehetett elégedve: a töröktől, kinek boszújától méltán féltett, nemcsak megszabadult, hanem még sikerült a török vezérekben Brassó ügye iránt kedvező hangulatot kelteni fel. Nem csoda, ha e siker a brassóiak bizalmát Weiss államférfiúi ügyességében még jobban fokozta, s tekintélye előtt feltétlenül meghajoltak: «A törökök — mondja Benkner senator** — jól ismerték Weiss Mihályt s hittek neki, mert tudták, hogy becsületes férfiú, s hogy a pörtánál is híres ember. Meg is ígérte a basa, hogy Gábort élve vagy halva a brassóiak kezébe szolgáltatja.» Ez utóbbi állítás oly naiv, hogy czáfolatra sem szorúl, de jellemzi a brassói tanács határtalan bizalmát Weiss tekintélyében és államférfiúi tehetségében.

Közvetlen Omer basa török, tatár hadainak távozása után, Báthory is, miután emberei Brassó mindhárom külvárosát fölégették, távozott a Barcaságról. Mióta a Serbán Radul szomszédságától megszabadult, Brassó fölkelése

* BENKNER kézirati krónikája i. h. Brevis Consignatio, 248., 249. l. Bánfi i. h. 255. l. Seybriger i. h. 259. l. MIKÓ FERENCZ i. h. 214. l.

** Kézirati krónikája i. h.

elvesztette rá nézve nagy fontosságát. Mychne Radul, az új havasalföldi vajda, jó embere volt; a székelyek föltétlenül mellette állottak, s így nem tarthatott attól, hogy a fölkelés lángja Barczaságról tovább harapódzik. Sokkal sürgetősebbnek találta a bécsi udvarral és a magyarországi urakkal Forgách hadjárata által megbomlott viszonyait rendezni. Távolléte alatt a brassóiak féken tartását és a Brassóval tartó szász községek elfoglalását a fogarasmegyei oláhokra, első sorban pedig a Forgách és Serbán Radul hadainak pusztításai miatt a brassóiakra neheztelő székelyekre bízta.¹

A két fő ellenségtől Brassó tehát egyelőre megszabadult; de helyzete veszélyes jellegét korántsem veszítette el. Mindenfelől ellenség környezte; s a török hadak és a székelyek által feldúlt barczasági községekkel együtt inséges télnek nézett elébe. Most érezték a brassóiak, mit veszítettek Serbán Radulban. Az új vajda elzárta előlük Havasalföldet,² s ez által nemcsak kereskedelmükön ejtett érzékeny csapást, hanem egyenesen éhinségnek tette ki őket, mert a feldúlt Barczaságról a várost és környékét élelemmel ellátni nem lehetett. Weiss és a vele mindenben egyetértő tanács a fejedelem eltávozása által időt nyerve, a legerélyesebben hozzáláttak, hogy a várost elszigetelt helyzetéből kiszabadítsák; s csakugyan rövid idő alatt Brassót a Báthory megbuktatására irányuló törekvések központjává tették. Itt találtak menhelyet s támogatást pénzben a fejedelemmel meghasonlott urak és nemesek;³ innen mentek az urak és a város részéről minden irányban levelek és követségek, hogy Brassó számára kedvező hangulatot ébresztszenek. Sükösdí Mihály és Gorges

¹ MIKÓ FERENCZ i. h. 221. l. Brevis Consignatio, i. h. 249., 250. l.

² BENKNER kézirati krónikája i. h.

³ Stadthannenrechnung. 1611 de-

czemberről. Bennfoglalva az 1612. évi számadásokban. A legtekintélyesebb, a Brassóba zárkózott urak közül Petky János 50 denár napi díjat kapott,

Márton senator Thurzó nádorhoz küldettek, hogy a város ügyét a Forgách által adott ígéret szerint a magyar király oltalma alá helyezték;* míg ugyanakkor a város panaszos leveleivel nem szűnt meg a portát ostromolni és Báthory ellen izgatni. Brassó földrajzi fekvése és a politikai viszonyok új alakulása hozták magukkal, hogy Weiss a hagyományos szász politika ellenére nem a német, hanem a török segítségbe helyezte minden reményét, s főtörekvése a porta jóakarátának megnyerésére irányult. A havasalföldi vajda ellenséges magatartása mellett Brassó az ellentállást alig folytathatta; az éhség előreláthatólag már egy pár hónap múlva föltétlen hódolatra kényszerítette volna. Az út Mychne Radul megnyerésére Konstantinápolyon vezetett keresztül, s Weiss összeköttetései és panaszos levelei által csakugyan kieszközölte, hogy már 1611 december elején egy török biztos érkezett Brassóba a panaszok megvizsgálására, s általában az erdélyi események szemmel-tartására.**

Míg Weiss és a tanács a porta megnyerésén és a Barczaságot körülvevő ostromzár megnyitásán fáradoztak, az alatt az ügyek a barczasági szász községekben a városra kedvezőtlen fordulatot vettek. A székelyek által folytatott portyázó háború, az örökös ostromállapot a különben sem harcziassz szász népet teljesen kifárasztotta. Miután a székelyek falak ostromához ágyúk hiányában nem foghattak, a hideg idő beálltaig a szászok megerősített templomkastélyaikban biztonságban érezték magukat; de a beálló tél és az éhség kiüzte őket a falak mögül és hódolatra kényszerítette. November közepén a székelyek pusztításainak leginkább kitett, Háromszékkal határos községek: Földvár, Botfalu, Hermány és Prázsmár, elszakadtak Brassótól. Meghódol-

* Brevis Consignatio i. h. 250. l.

** Stadthannenrechnungen. 1611 deczemberről. Bennfoglalva az 1612. évi szám-
adásokban.

tak újra a fejedelemnek, s megesküdték, hogy Brassót segíteni nem fogják.* E községek elpártolása érzékeny csapás volt a városra, mely most a székelyek portyázásainak közvetlenül volt kitéve. Némi ellensúlyozásul szolgált, hogy ugyanekkor sikerült a tanácsnak From Péter követe által a havasalföldi vajdát arra bírni, hogy egy pár hétre a Havasalföldre vezető, eddig elzárt szorosokat megnyissa. E pár hetet a brassóiak jól felhasználták; deczember folyamán élelmi szerekkel bőven ellátták magukat.**

Ily körülmények között következett be Brassóra az 1611-dik év karácsony ünnepe, azon nap, melyen a polgárságot képviselő testület, a százak tanácsa, ősrégi szokás szerint a város előljáróit újra választotta. Aligha volt a város történelmében választás, melynek a politikai viszonyok nagyobb fontosságot kölcsönöztek volna. A város összes jogai, kiváltságai, sőt az egész szász nemzetnek, mint kiváltságos nemzetnek, létele forgott e pillanatban kockán. A minden oldalról ellenségtől környezett város csak rendkívül szilárd és erélyes vezetés mellett reményelhetette megmenekülését és jövőjének biztosítását. A rendes viszonyok között szerény tehetséget igénylő bírói hivatalt a rendkívüli viszonyok főfontosságú állássá emelték, s méltó betöltése e pillanatban nem közönséges városi tisztviselői, de valóságos államférfiúi tehetségeket követelt. Érezte ezt a százak testülete, s választása azon férfiúra esett, kit eddigi működése a rá várakozó fontos föladat megoldására polgártársai közül leginkább képesített. A város politikájának már eddig is tényleges vezetője Weiss Mihály, most névleg is kezébe vette a főhatalmat, hogy, mint a tanács feje, személyesen vezesse tovább azt a politikát, melyhez

* Brevis consignatio i. h. 250. l. Bánfi naplója i. h. 255. l. és BENKNER kézirati krónikája i. h.

** Stadthannenrechnungen 1611 deczemberről. I. h. BENKNER kézirati krónikája i. h.

szellemi felsőségének nyomása alatt a tanács — Brassó és a szász nemzet érdekében — oly merészen fogott.

III.

MISEM mutatja jobban azon tekintélyes állást, melyet Weiss a század első évétől kezdve Brassóban elfoglalt, mint az, hogy a város viszonyaival és beléletével kevésbé ismerős magyar évkönyv-írók, sőt még történetírók is már 1600-tól kezdve, mint bírót emlegetik. Annyira előtérbe lépett már ez idő alatt személyisége a város külviszonyainak intézésében. Pedig fölemelkedése lassan és fokozatosan történt. Csak 1600-ban lett senator; s bár 1605-től kezdve ő volt városának és nemzetének elismert politikai kapacitása, a szász városoknál hagyományos conservatív szellem a város első hivatalának betöltésénél rendes körülmények között még nála sem tett kivételt. Még 1610 végén is, midőn Szeben eleste után a politikai láthatár Brassó fölött is fenyegetően borúlni kezdett, mellőztetett. A bírói méltóságot megtartotta a legöregebb senator, Drauth János, kinek talán nevét sem ismernők, ha Weiss naplójában föl nem jegyezte volna, s kinek tényleg a lefolyt nevezetes eseményekben vajmi kevés része lehetett. Brassó fölkelése, e merész lépés minden következményeivel Weiss Mihály műve volt; fölemeltetése világosan kifejezte azt, hogy a város a forradalmi úton tovább akar haladni; s célhoz jutását ezen úton, az ő vezetése mellett, reményli. Ha voltak is egyesek, kik politikáját nem helyeselték,* a nagy többség föltétlen bizalommal csatlakozott hozzá, s e bizalom az általa követett politika helyességében egy perczig sem ingott meg.

* Mint pl. az évkönyvíró NÖSSNER SIMON.

És Weiss nem riadt vissza a rá várakozó föladat súlyától. Polgártársainak áldozatkészsége és föltétlen bizalma által támogatva, diktatori hatalmat vett kezébe. Szokatlan erélylyel és csak a kivételes viszonyok által megmagyarázható önállósággal és rendkívüli hatalommal fogott a város kül- és belügyeinek vezetéséhez.¹ Első feladata volt a város jó viszonyát a szomszéd havasalföldi vajdához, helyreállítani. Ez iránt a tanács a szükséges lépéseket a a portánál már 1611 őszén megtette, s nem eredménytelenül, mert a török biztos, ki december közepén Brassóba érkezett,² a porta parancsát hozta, hogy a város siesen Radul vajdával a békét megkötni.³ A tanács, mint gondolni lehet, nem habozott a parancsot teljesíteni, s 1611 december 30-án Forgáts Mihály és Benkner János senatorokat egy 81 frt értékű ezüst serleggel Havasalföldre küldötte, hogy a kibékülésre az előkészítő lépéseket megtegyék.⁴ 1612 január 11-én a követek visszatértek, s követte őket január 21-én Radul vajda követe, Mihalaki klucser (= étekmester) azon megbízással, hogy a megkezdett békétárgyalásokat a brassóiakkal, a török biztos jelenlétében, befejezze.⁵ A tárgyalások, melyek részint Brassóban, részint Töröcsváron folytak, január 28-án a béke megkötésére vezettek. Örömet a tanács az elért siker fölözt a török biztosnak és a vajda követének adott ajándékokkal fejezte ki.⁶

¹ Csak egy futólagos összehasonlítás az 1612. és a megelőző évek számadási könyvei között, mutatja Weiss rendkívüli hatalmát e válságos évben. A kiadások indokolása, még pedig a legfontosabb kiadásoké, nem úgy hangzik, mint eddig a «tanács parancsára», hanem a bíró úr parancsára».

² A biztos nevét nem tudjuk, a Stadthannenrechnung kapucsi agának nevezi.

³ Stadthannenrechnung 1612. 1611 december 27-ről.

⁴ Stadthannenrechnungen 1612. 1611 december 30-ról.

⁵ Stadthannenrechnungen. 1612 január 21-ről.

⁶ Stadthannenrechnungen. 1612 jan. 28. Ist dem Kluször Mihalaki ein Phar geschirrt verehret worden weigt Mark 36, dem Kapuschi Aga ist auch verehret worden ein hoffbecher

weigt M. 60 L. 30 zu 61 fl. 60 den.
Item 6 silberen Löffel weigen M 1 L. 1. zu 17 • — •

A kibékülés a havasalföldi vajdával — bár nem volt a régi szoros szövetség — sokat könnyített Brassó helyzetén, s Weiss nyugodtabban és több reménnyel nézhetett a jövő küzdelem elé. A török biztos jelenléte a városban, közreműködése a béke helyreállításában a szomszéd vajdával, jele volt annak, hogy a portánál az erdélyi eseményeket figyelemmel kísérik, s Brassó ez oldalról támogatásra számíthat. Ez magyarázza meg a brassói bíró magas önbizalmát a fejedelemmel szemben.

Báthory, miután 1611 végén a magyar rendekkel Tokajban kiegyezett, 1612 január második felében Szebenbe visszatért s minden figyelmét a brassói lázadás elfojtására irányozta. Nem akarta a békés kiegyezés lehetőségét elválni, s mielőtt fegyverhez nyúlt volna, még egyszer fel szólította Weiss Mihályt a hódolatra; mert ellenkező esetben ágyúit a város alá viszi s ágyúkkal erőszakolja ki a hódolatot. De Weiss már ekkor föltétlenül bízott a török pártfogásban és a hódolatra való felhívást gúnyosan és nem csekély önérzettel utasította vissza. Levele, melyet egész terjedelmében naplójához* csatolt, így hangzik:

Felségednek minden Isteni és a haza javával nem ellenkező dolgaiban jót kívánok és szolgálatomat ajánlom. Ha igazán és jól mondja Horatius: *Virtus est vitium fugere et sapientia prima stultitia caruisse*, én is igazán és jól mondom, hogy Felségednek hasznos és jó szolgálója voltam csak avval is, hogy a hol igen könnyen árthattam volna Felségednek, Imreffy János Uram is társam lött volna hozzá, a ki ugyan kért is rá, nem ártottam, sőt azt is arról avocaltam; volt olyan ember, a' ki Felséged életét fogyasztani igen kész volt, csak találhatott volna olyan módot benne, hogy az emberek nem ő neki imputálták volna a Felséged halálát, a mikor pedig Felséged kegyetlenségéért és mód nélkül való viaskodásáért a város elidegenedett volt Felségedtől, nem mondom azt hogy aperte Felségednek ártani nem igyekeztem volna, mert tartoztam vele, mint hogy én a' városé voltam, 's vagyok, 's nem az enyém, és

Item sein dem Thircken vom H. Richter 4. Mader verehret worden ein zu 2 fl. 8 fl. — den.

* I. h. 221. l.

noha szánkottam a Felséged szép szerentséjét, melyben Felséged a' szegény nemzetemet és nemzetségemet megtartván lehet vala, de inkább kellett szánkodnom a' városunk romlásán és pusztulásán, kiben Felséged ejteni akarta. És ugyan azért könyörgök most is Felségednek, Felséged térjen vissza Fogarasból, és maga kárára és gyalázatjára a' Sárkányon ne jöjjen által, Isten tudja, és maga is (ha által jó) eszébe veszi, hogy itt nem efficiál semmit, tartsa Felséged hadát más szükségére, hadd jöjjön meg emberünk a portáról s Magyarországból, azután, ha az Isten úgy akarja, hogy Felségedé legyünk, Felséged keze alá térünk sub honestis utraque parte conditionibus: Nemo potest sibi summere quicquam, nisi sit ei datum desuper. Ez ellen ha Felséged igyekezik, nincsen mit tennünk, élnünk kell avval, a' mit a' jó Isten és a' természet adott, Felséged mindenekről megbocsásson. Fortunam tuam mi Princeps pressis tene manibus, lubrica est; impone felicitati et voluptati tuæ frena, facile eam reges; ubi non est pudor, nulla cura juris, nulla pietas, nulla castitas, instabile regnum est.

Cedo, vale, sine me, sine te, sin et aura valere.

Datum Coronæ 27. Januarii A. D. 1612.

Serenitatis Tuæ

olim fidelis Servitor
Michael Fejér.

Mint e levél is mutatja, Weiss a fenforgó vizsály elintézését főképen Konstantinápolyból várta, hová a levél keltét megelőző napon újra követet küldött,* s ha már ez a körülmény, mint felségi jogának érzékeny kisebbitése Báthory büszkeségét mélyen sérthette, még mélyebben sérthette azon hang, mely Weiss levelét átlengi, s minőt uralkodók alattvalóiktól hallani nem szoktak. De Weiss, mint aláírásában ki is fejezi, nem tekintette magát többé Báthory alattvalójának. Csüggedetlen erélylyel készült a küzdelemre, melytől a fejedelem bukását reménylte, s melyre kül- és belföldről egyiránt buzdításban részesült.** Az akkor ügynevezett újvár — a mai fellegvár — még

* Stadthannenrechnungen. 1612 január 26.

** Azon urakon és nemeseken kívül, kik mint Báthory nyílt ellenei Brassóban tartózkodtak, mások is álltak Weiss-szal összeköttetésben, így pl. Péchy Si-

mon, ki január 23-án küldött Koncz Mihály szolgája által a városnak leveleket (Stadthannenrechnungen. 1612 jan. 23.) A száz városok közül Segesvárral a levelezés állandóan folyt. (Stadthannenrechnungen 1612. passim.)

befejezetlen erősítési munkálatait erélyesen folytattatta, s a rendes körülmények között alig száz főből álló városi katonaság létszámát már 1611 őszén a hétfalusi magyarok közül toborzott katonákkal kétszáz főre emelte föl,¹ s a toborzást azután is folytatta. 1612 elején már háromszáznál több zsoldos állott rendelkezésére, s ügynökei a Radullal történt kibékülés után Havasalföldön is megkezdették a zsoldosok szedését.² Ezen év első hónapjaiban a hadi készülétek a városban minden egyéb tevékenységet háttérbe szorítottak. Fegyverek, zászlók és kürtökre vonatkozó kiadásokat olvasunk csaknem minden napról

40. BRASSAI EREM.

a számadási könyvekben. A lobogókról le-
tűnt már a Báthoryak családi címere; a sárkányfogak helyét Brassó címere, a korona a gyökérrel, foglalta el.³ A város Weiss Mihály vezetése alatt még a külsőségekben is önálló hatalomként lépett föl. Hadseregét saját pénzverdejéből kikerült pénzzel fizette; arany és ezüst pénzt veretett különböző formában és értékkel.⁴ Mi sem mutatja Weiss dictatori állását fényesebben, mint azon körülmény, hogy az aranypénzek egy nemét saját czímerével verette.⁵

¹ Bánfi naplója i. h. 255. l.

² BENKNER kézirati krónikája, i. h. Stadthannenrechnungen. 1612 január—márciusról.

³ Stadthannenrechnungen. 1612 márczius 7-ről.

⁴ Bánfi naplója i. h. 258. l. БОЖИ 312. l. Weiss annaleseinek folytatója i. h. 239. l.

⁵ A Weiss által veretett pénzek a következők:

1. Aranypénz nyolcz közönséges arany súlyával. Weiss czímerével.

2. Aranypénz tíz közönséges arany súlyával. Egyik oldalon borostyán-koszorúban e felirattal:

Ille in equis et curribus

Másik oldalon a szegélyen: Nos in nom.

Dei confidimus. 1612. Középen Brassó címere. Ez felelet volt Báthory érméé, mely egyfelől Brassó képét ábrázolta, a másik oldalon pedig egy pánczélos lovagot hadsereggel.

3. Aranypénz. Egyik oldalon Brassó címere e körirattal:

Deus Protector Noster.

Másik oldalon a Boldogasszony képe e körirattal:

Patrona Ungariæ. 1612. C. B. (Civitas Brassoviæ.)

4. Ezüstgaras. Egyik oldalon e körirat:

Deus Protector Noster.

Középen a lengyel sas. Másik oldalon: Grossus Civitatis Brass. 1612.

TARTLER-TRAUSCH: Collectanea. II. k. 259. l. Kézirat, i. h.

Mialatt a fejedelem Kolozsvártt és Szebenben a Brassó ellen tavasszal megindítandó hadjárat előkészületeivel foglalkozott, az alatt a Barcaság és Háromszék határos részein a háború csaknem szünetlenül folyt. A haderők kölcsönös gyöngesége folytán azonban nem lehetett szó rendes hadjáratról sem a székelyek, sem a brassóiak részéről. Az ellenségeskedés kölcsönös zsákmányló becsapásokban nyilvánult, melyek mindkét részre, de különösen a barcasági szász községekre végtelen kárt és pusztulást hoztak. E küzdelemben a fajgyűlölet egész hévvel tört ki, mit nemcsak a szász krónikásoknak a székelyekre szórt szidalmai bizonyítanak, hanem még inkább azok, e kor műveltségi viszonyairól elszomorító képet nyújtó diadaljelek, — levágott székelyfők — melyekkel a brassóiak kapukat és bástyáikat ékesítették.¹ Úgy látszik, hogy a brassóiak az elpártolt szász községeket szerették volna visszahódítani; de haderejük még ekkor a jól megerősített s részben székelyek által védett templomkastélyok bevételeire nem levén elégséges, a nyílt falvakat pusztították, s be-becsapkodtak a Székelyföldre is. Február első napjaiban, számszerint mintegy ötszázan, megtámadták Hidvéget, hol épen ekkor Mikó Ferencz, Csikszék vice-kapitánya feleségét akarta eltemettetni, s a falut felprédálva, mintegy 17 jobbágyot lemészároltak.² Február kilenczedikén kizsákmányolták a Háromszék és Barcaság határán fekvő, a fejedelemhez visszatért szász községeket, s azután a háromszéki falvakat rohanták meg. Sok zsákmányt szedtek össze, de visszajövet a székelyek megtámadták őket és a zsákmányt visszavették.³

Nagyon természetes, hogy e portyázó kirándulásokat a

¹ Stadthannenrechnungen. 1612. passim.

² MIKÓ FERENCZ i. h. 221. l. Stadthannenrechnungen, 1612 februárrol. A zsákmány gyanánt hozott ökröket a vá-

rosgazda adta el, s a pénzt azután a katonaság között kiosztotta. Egy ökör ára ekkor 6½ frt volt.

³ BENKNER kéziratí krónikája, i. h.

székelyek nem nézték tétlenül; ők is becsapásokat intéztek a Barczaságba s felprédálták a Brassóval tartó szász és magyar községeket.* Sőt február 11-ikén magát Brassót is megrohták. Egy székely csapat a mondott nap éjjelén meglepte Bolonyát, Brassó egyik külvárosát, s mintegy 20 embert megölt és többeket megsebesített. Egy pattantyús is a székelyek kezébe akadt, ki még a Forgách hadseregéből maradt vissza Brassóban. Ezt a fejedelemhez, Szebenbe küldötték, ki a szerencsétlent ágyú elé kötöztette és darabokra lövette.**

Ez alatt egyre folyt a levélváltás is Weiss és a háromszékiek között a béke tárgyában; de miután a brassói bíró a fejedelemmel teljesen szakított, s a hódolatról hallani sem akart, természetesen sikertelenül. A február 11-iki megrohanás után Weiss szemrehányó levelet intézett a háromszékiekhez, hogy a fejedelem oldala mellett oly annyira buzgólkodnak a város ellen, melynek erejére hivatkozni ezúttal sem mulasztotta el: «tudja Kegyelmetek pedig jól, — írja e levélben — hogy necessitas dociles facit, erővel vitézzé tettek bennünket. Emberünk, gondolom tudja Kegyelmetek, több vagyon, hogynem Kegyelmetek Székelységül lehet, lábunk, kezünk annyi, mint egynek Kegyelmetek közül, lovunk jobb, szerszámunk, fegyverünk több, erősségünk nem kicsin: elégtelen a Kegyelmetek ereje ilyen dologra.» De a fejedelem nem is bízta ügyét csupán a székelyekre. Február végén már a hajdúk is megjelentek a Barczaságon, s február 17-ikén Szebenben kelt levelében értesítette Báthory a háromszékieket, hogy mihelyt magyarországi gyalogjai beérkeznek, megindul a brassói árulók ellen. Felhívta őket, hogy legyenek

* A Brassóhoz ragaszkodó magyar falukat (Hétfalu) a székelyek ez évben ismételen feldúlták, úgy hogy a város e faluktól ez évben semmi adót nem kapott. Törzburger Castellanrechnungen. 1612. Városi levéltár.

** NÖSSNER i. h. 68. l. Bánfi i. h. 256. l. BENKNER kézirati krónikája i. h. és Stadt-hannenrechnungen. 1612 febr. 12-ről.

készen, különösen életről gondoskodjanak, s egyszersmind megbizta őket, hogy, miután Brassóban az a hír terjedt el, mintha ő, a fejedelem Magyarországon meghalt volna, közöljék levelét a brassóiakkal is. A székely had vezérei teljesítették a fejedelem kívánságát, s a levelet beküldötték Brassóba. Weiss megköszönte a figyelmet, de kijelentette, hogy a fejedelem levele épen nem rettentette meg: «vigan várjuk Ő Felségét — írja válaszában — s az örömet is készek vagyunk meglőtetni».

Weiss agitatioja Konstantinápolyban, s az elért eredmény: a török biztos megjelenése Brassóban és a város kibékülése a havasalföldi vajdával, aligha maradtak titokban a fejedelem előtt. A török beavatkozása által az addig elszigetelt fölkelés veszélyesebb jelleget öltött fel, s ez magyarázza meg, hogy a célba vett hadjárat megkezdése előtt a fejedelem még megkisértette a brassóiakat szép szerével hódolatra bírni. Február 23-ikán a Báthory által előreküldött s Bothfalvánál táborozó hajdúkapitányok: Török István, Mocsonyi Gergely, Horváth András és Bánházi István, értekezletre hívták föl a tanácsot; s e célra követek kiküldését kérték a város és Bothfalu között folyó Tömös vizéhez. Weiss csakugyan ki is küldötte Benkner és Herschel senatorokat, nem ugyan a Tömös vizéig, hanem Ó-Brassó végéig, hol az értekezlet megtartását ajánlotta; de a beszélgetés a senatorok és a hajdúkapitányok között, valamint a későbbi izenetváltások sem vezettek eredményre. Hogy minő feltételeket ajánlottak a fejedelem emberei, nem tudjuk; csak az ismeretes előttünk, hogy Weiss a hódolatot mindaddig visszautasította, míg követei a portától és a bécsi udvartól meg nem jönnek, mi világosan mutatja, hogy már ekkor a portáról jött hírek a török segély megnyerésére a brassóiaknak alapos reményeket nyújtottak, s Weiss, a mennyiben az alkudozások fonalát fölvette, csak időt akart nyerni. Ép

oly kevés sikerre vezetett a Weyrauch Dávid, kőhalmi királybíró, által kezdeményezett közvetítés. A kőhalmi királybíró, Báthory buzgó híve, természetesen nem volt kedves ember Brassóban, különösen Weiss előtt, s épen azért nem is kísértette meg egyenesen Weisshez fordulni. A Báthorynak még a múlt év őszén meghódolt Földvár, szász község bírójának közvetítését vette igénybe s ezzel íratott Chrestelschmied Tamás, brassói senatornak. Tudatta Báthory nagy hadi készületeit azon figyelmeztetéssel, hogy ha a város idejekorán meghódol, ő közbenjár, hogy se a városnak, se a polgároknak baja ne történjék. De Weyrauch nagyon csalódott, ha azt hitte, hogy Weiss mellőzésével és rémítgetéssel a tanácsot hódolatra bírhatja. A hit, hogy a várost veszélyes helyzetéből csak Weiss politikai eszélyessége mentheti meg, rendíthetetlen volt Brassóban, s a válasz, mit a földvári bíró Chrestelschmiedtől, tulajdonképen magától Weiss Mihálytól kapott, gúnyos visszautasítás volt: «ha az egész ország ránk jön is, van mivel megvendégeljük, a szállások a város körül és a fedelmi konyha készen állanak, a bors az ágyúkbán van, jöjjön, a ki jönni akar. . . . A mi pedig a fejedelem kegyelmét illeti, abban nem csak én vagyok Tamás, hanem az egész város, s ha Dávid úr azt akarja, hogy mi is Dávidok legyünk, küldje be Szilvásit és Rhenert, hogy kezünket oldalukba telessük; akkor a fejedelem jó helyre hozta határunkba népét és ágyúit, s Dávid úr is a magot nem vízbe, hanem jó földbe fogja vetni.»*

Ha nem is épen vígan, — mint a székelyeknek írta — de lehetőleg elkészülve várta Weiss a fejedelmet. A sikeres ellentállásra, mindaddig, míg a portától vagy Bécsből a várt segítség megérkeznék, megtett mindent, a mi hatalmában volt. Február második felében futárjai egymást érték Tergovist-

* Közölve vannak e levelek Weiss naplójában i. h. 222. s köv. 1.

ben, hogy a vajdától segítséget, vagy legalább engedélyt nyerjen zsoldosok toborzására.* Nem mulasztotta el a vajdánál időző török követnek is írni, s Báthorynak zsarnokságát elpanaszolva, Brassót, mint a szultán hű városát tüntetni fel, mely szabadulását nehéz helyzetéből a szultán kegyelmességétől várja:

«Ebben az hatalmas császár Brassó városában lakó emberek, — írja többek között — mindenkor oly igazsággal és hívséggel voltak az portához, hogy soha az hatalmas császár vétke nem talált benne, minemű inségben, és mely igen megrontottanak legyen Báthory Gábor miatt, nem lehet, hogy Kegyelmed sok emberektől nem értette volna eddig, sőt nemcsak mi, Brassaiak, hanem az egész szászság, kik az hatalmas császárnak leghasznosb szolgálói voltunk, mert nem hajdú, nem katona, hanem miadtuk esztendőnként az hatalmas császárnak az adót; mostan pedig, holott nem hagytuk, nem is hadjuk magunkat megtréfálni, mint az Szeben városiak, haragjában és bosszújában hajdút, katonát, székelyt az városunkon kívül lakó szegény parasztságra eresztett, hogy öljék, vágják, és vesztegessék az hatalmas császár juhait a portának nem kicsiny kárára, rajtunk, tudni illik a városon mit mivelhessen, ha ide mer jönni, azt mi időnek előtte nem mondjuk, megérti az hatalmas császár portája és ő is Báthory Gábor nagy szegény vallása után eszébe veszi, hogy nem maga erejének kellett volna tulajdonítani, hogy erdélyi fejedelem lehetett, hanem az hatalmas császár kegyelmességének, kiért az hatalmas császár juhait is nem kellett volna megnyúzni, hanem csak gyapját kellett volna venni, mert ő az ő erejével és vitézségével csak egy várost sem tudott volna megvenni, ha az hatalmas császár kegyelmessége neki nem adta volna. Mi azért ő tölle semmit sem

* Stadthannenrechnungen. 1612 februárról.

tartván, tartjuk magunkat csak az hatalmas császár köntösséhez és ő hatalmasságától várunk.»¹

Ugyanekkor a városban a hadi készülétek lankadatlan buzgalommal folytak. A fellegvár árkait mélyítették, magát a várat ostrom esetére élelmi szerekkel és kézi malmokkal látták el, s hogy a fejedelmet — mint Weiss írta — csakugyan díszesen fogadják, még a vár sánczaira is lobogókat tűztek ki.² Nagy sikernek tekintették, hogy Weiss a múlt év őszén a fejedelelemhez pártolt Hermányt újra hódolatra bírta.³ Kevéssel utóbb Weiss, hogy a barcasági szász községeket szorosabban Brassó ügyéhez kösse, e községek előljáróit a városba összehívta, s miután a város segítségét megígérte, megintette őket, hogy a fejedelem csábításainak ne engedjenek és Brassótól, meg a szász nemzeti üggyől el ne szakadjanak.⁴ Ígéretét meg is tartotta, már csak azért is, hogy a brassói őrség által a netalán ingadozó falusi népet féken tartsa. Márczius 11-ikén 25 embert küldött Feketehalom segítségére, mely község a Fogaras felől közeledő fejedelmi hadak támadásának első sorban volt kitéve, s midőn a fejedelem megérkezéséről biztos híreket kapott, márczius 23-ikán ismét tizenhat hétfalusi darabontot. Ugyanezen napon Vidombákba is huszonöt brassói katonát helyezett el.⁵

Márczius első napjaiban a fejedelem Szebenből Fogarasba ment át s ide rendelte magához a Barcaság összes községeiből az esküdteket, kemény büntetéssel fenyegetve mindazon községeket, melyek rendeletének engedelmeskedni vonakodnának. De a meddig Weiss hatalma ért, a

¹ Weiss naplója i. h. 231 l.

² Stadthannenrechnungen. 1612 február és márcziusról.

³ BENKNER kézirati krónikája, i. h. Hogy ekkor és nem mint a Brevis Consignatio (i. h. 253. l.) mondja, a mindjárt elbeszélendő hadjárat folyamán pártoltak vissza a hermányiak Brassóhoz,

mutatja az, hogy már márczius 10-kén, tehát a hadjárat megkezdése előtt, székelj fejeket küldenek Brassóba. Stadthannenrechnungen 1612 márczius 10-ről.

⁴ BENKNER kézirati krónikája.

⁵ Stadthannenrechnungen. 1612 márczius 11 és 23-ról.

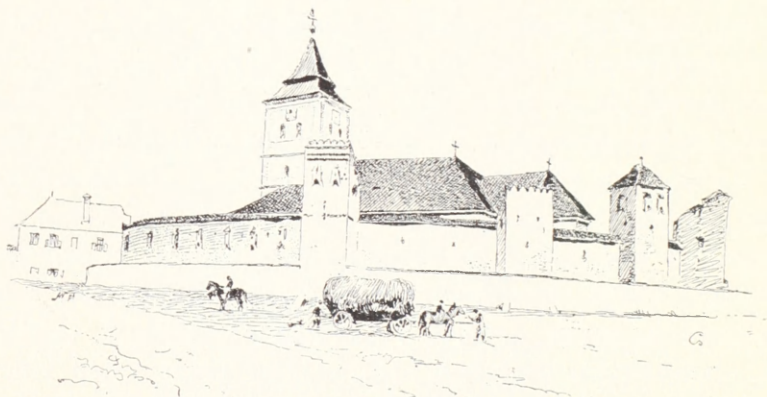
felhívás eredménytelen maradt. Csupán azon községek engedelmeskedtek, melyek már a télen meghódoltak volt a fejedelemnek, s ezek közül is az újra Brassóhoz pártolt Hermány küldöttei elmaradtak. A megjelent községi képviselőket a fejedelem megdicsérve, hazabocsátotta azon utasítással, hogy a hadsereg számára élelmi szerekről gondoskodjanak.*

Márczius 23-ikán Báthory átlépte a Barczaság határát s Feketealomhoz érkezett, hol hozzá a székelyek is csatlakoztak. Még az nap estve megszállotta e Brassóval tartó szász községet. Mint a barczasági szász községek legtöbbszörének, úgy Feketealomnak is, erősítése a falakkal körülvett templomból, az úgynevezett templomkastélyból állott. Ide menekült az egész község lakossága, míg a fejedelem hat ágyúját egészen a falak közelében, azoktól csupán egy kőhajításnyira állította fel. Egész éjjel és a következő napon lövette a falakat; de az ostromlottak kezdetben jól tartották magokat. A toronyban elhelyezkedett brassói katonák lelőtték az udvari gyalogoknak alkapitányát, s az ostromlók egyik ágyúját is hasznavehetetlenné tették; mindazonáltal a harcshoz nem szokott paraszt nép kitarthatása hamar véget ért. Midőn márczius 25-ikén reggel a fejedelem mindnyájok lekaszabolásával fenyegetőzött, ha a kastélyt azonnal föl nem adják, a község vénei alkudozásba bocsátkoztak, s azon ígéret mellett, hogy kegyelmet nyernek s összes szabadságaikat megtartják, meghódoltak a fejedelemnek és a kastélyt megnyitották. «A brassói katonák az alkudozásról mitsem tudtak, — beszéli Benkner senator** — s midőn értesültek, hogy a feketehalmiak megakarnak hódolni, az égre kérték őket, ne higyenek Gábornak, ők továbbra is megvédik a kastélyt. Midőn ez mitsem használt, arra kérték a parasztokat, hogy őket is

* Brevis Consignatio i. h. 251. l

** Kéziratban levő krónikája i. h.

vegyék be a kiegyezésbe, vagy legalább engedjék meg, hogy próbáljanak szerencsét, hátha keresztül vághatnák magokat, de az áruló parasztok egyik kérésöket sem teljesítették.» Valószínűleg a fejedelem feltételül tűzte ki a brassóiak átadását, mert midőn a kastély átadatott és a brassóiak kezébe kerültek, talán, hogy Weisst és polgártársait megrettentse, boszúját a brassói katonákkal kegyetlenül éreztette. Három nap múlva Keresztényfalva határán húszat közülök karóba vonatott; míg a hétfalusi magyar darabontokat felakasztatta, s azt az egyet, ki a hóhértisztet

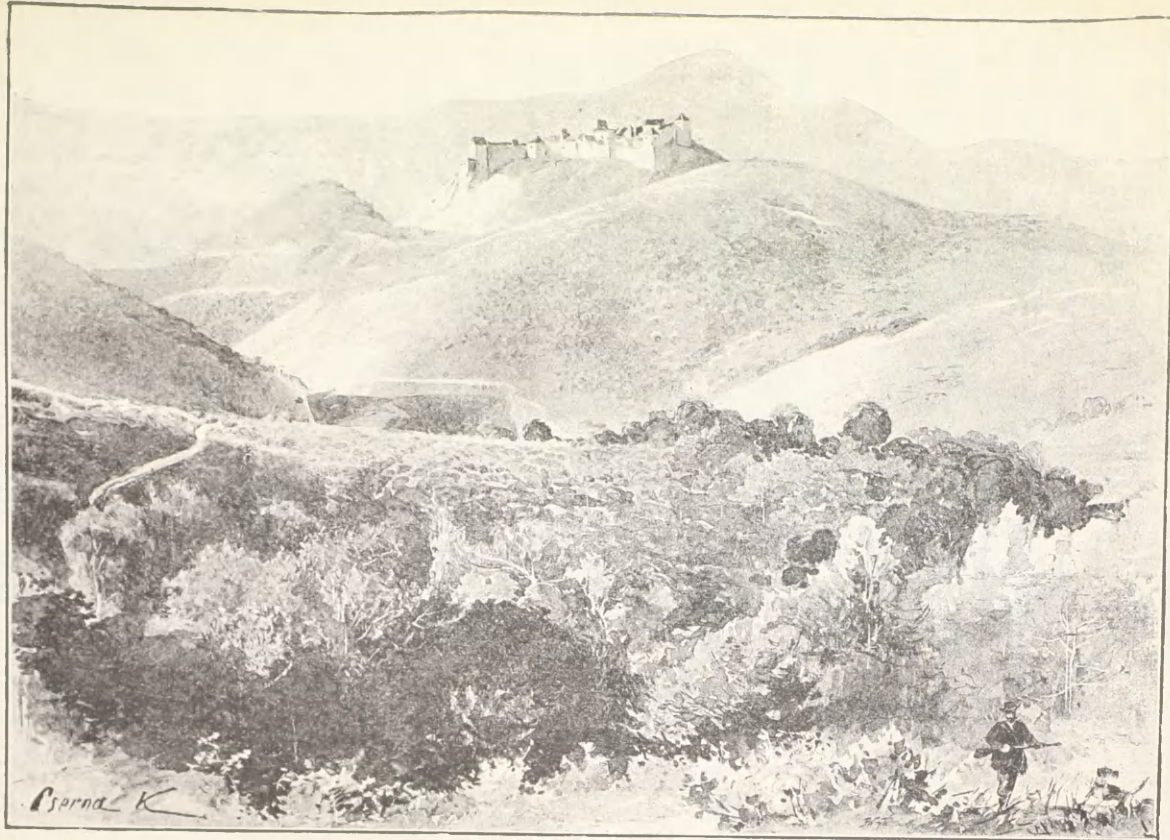

41. A KERESZTÉNYFALVI TEMPLOMKASTÉLY

végezte, hírmondóul Brassóba küldötte.* Hálátlan dolog volna e kegyetlenséget mentegetni akarni. A polgárháború

* A mit MIKÓ FERENCZ (i. h. 222. l.) elbeszél, hogy Weiss a hírmondót hóhérságáért felakasztatta volna, az csak kósza hír lehetett a magyar táborban: mert a brassói krónikák mitsem tudnak erről, sőt a Stadthannenrechnung sem, mely pedig minden ilyen kiadást pontosan fölemlít. Másfelől KRAUSS és utánna a modern százsz történetírók — köztük a legismertebb TEUTSCH (Geschichte der Siebenbürger Sachsen, II. k. 154. l.) — az állítják, hogy a nyársra vonott bras-

sói katonák, brassói tanulók voltak, mi természetesen Báthory tettét még gyűlöletesebb színben tünteti fel. Ez azonban nem áll. A Stadthannenrechnungban világosan katonákról és nem tanulókról van szó: «11 Martii. Schickt der W. H. Richter 25 Knecht gehen Zayden auff den Zaydener ihr begehren etc.» és később: «25 Martii. Schickt der W. H. Richter 16 ungrish Trabanten so auss den Blöszdörfern waren gen Zayden»-Stadthannenrechnungen. 1612.

42. ROZSNYÓ FELLEGVÁRA

minden időben irgalmatlan volt, s nem igen szokott bűnös és ártatlan között különbséget tenni. Brassó város számadási könyvei is erről győznek meg minket. A mit a krónikák elhallgatnak, elbeszélik ezek. Karóba húzás és felakasztás volt a brassóiak kezébe került székek sorsa. Feketehalom tehát Brassóra nézve elveszett. A fejedelem elszedette a lakosságtól a fegyvereket, s a templomkastélyban egy kapitány vezetése alatt kétszáz főből álló őrséget hagyott hátra.

Vidombák, hová a fejedelem márczius 26-ikán vonúlt, ellentállás nélkül adta meg magát, ép úgy, mint Keresztényfalva márczius 27-ikén; a Weiss által kiküldött brassói őrség mindkét helyről előre távozott. Most Báthory a Barcaságnak Brassó után legkeményebben megerősített pontja, Rozsnyó ellen fordult. A Bucsecs és Királykő aljában fekvő városkának erősségét nem a temploma, hanem a város fölött magasan és meredeken emelkedő sziklacsúcon épített várkastély képezte. Míg a fejedelem e várkastélyt a szomszéd déli hegyről két ágyúval erősen lövette, Brassóban az ostrom híre roppant izgatottságot keltett föl. A rozsnyói vár fekvésénél fogva uralkodott a Brassóból Törcsvár felé vezető úton; e vár elvesztése a város összeköttetését Havasalfölddel a legnagyobb mértékben veszélyeztette. A legéberebb figyelemmel kísérték tehát a Rozsnyónál történt eseményeket; a Brassó és Rozsnyó között erdőkkel borított hegyek közé kiküldött kémek mindennap jelentést tettek Weissnak, kit Rozsnyó ostroma, úgy látszik nem csekély aggodalomba ejtett. Sürgetőleg szólította föl Brassó egykori szövetségeseit: Mogilla moldvai, Radul havasalföldi vajdát, Kendi Istvánt és Petrascot, hogy adott szavukról megemlékezve, legyenek hősök és siessenek a szorongatott város segítségére. A rozsnyói tanács mindjárt az ostrom kezdetén, márczius 28-ikán, levélben tudatta a brassói tanácssal veszélyes helyzetét s

fölmentést sürgetett.* Weiss meg is tette azt, mit Brassó csekély hadereje mellett megtehetett. A rozsnyói tanács által közölt terv szerint, hogy egyszerre támadjanak az ostromlókra, még pedig éjjel, márczius 30-án 280 embert küldött ki, hogy éjjel a fejedelem táborát megrohanják, de ezek erejökben nem bízva, harcz nélkül visszatértek. Szerencsésebb volt egy április 2-ikának éjjelén intézett támadás. A brassóiak hadereje, mely 435 főre ment,** a mondott nap éjjelén a Brassóból Rozsnyóra vezető hegyi ösvényeken észrevétlenül megközelítette a fejedelmi hadsereget, s ezt a sánczot, hol az ostromlók ágyúi felállítva voltak, meglepte. A brassóiak a sánczok fölött örökdő udvari gyalogok egy csapatját és az udvarhelyszéki gyalogokat szétugrasztották; az ostromlók ágyúit beszögezték, kezeiket elvagdalták s néhány tűzért levágtak. Ennél többre azonban nem mehettek. Erejük gyöngébb volt, hogysen a fejedelem táborát megtámadhatták volna, sőt törbe ejtéstől tartva, sietve visszavonultak. Mindazáltal Brassóban e szerencsés expedíció, melyet győzelemnek vettek, nagy örömet okozott; Weiss nem mulasztotta el megjutalmazni vitézeit, kik az ágyúkat beszögezték. Csakhogy a kitűzött czélt, Rozsnyó fölmentését, a brassóiak mégsem érték el. A fejedelem az ostromot tovább folytatta és a rozsnyóiak

* Közölve vannak e levelek Weiss naplójában, i. h. 234. l.

** Annak feltüntetésére, hogy minő elemekből állott a brassóiak hadserege s hogy e háború nem annyira a brassói szászok vérével, mint inkább pénzével folyt, közlöm a következő kimutatást a városi számadási könyvekből (Stadthanenrechnungen. 1612 ápril 12-ről):

Nikulla oláh kapitány alatt volt 42 ember.

Száva Krentnesz kapitány alatt volt 50 ember.

Szavea kapitány alatt volt 24 ember.

Dobokay kapitány alatt volt 23 ember.

Pap Izsák kapitány alatt volt 43 ember.

Pap Benedek kapitány alatt volt 59 ember.

Kendi úr 3 szolgálja.

Nagy Mihály alatt 80 ember.

Meylszer Hannes alatt 22 ember.

A gödörösóval volt 20 ember.

Poporsz Radul kapitány alatt volt 32 ember.

A bíró úr 2 szolgálja.

Hirsch Tamás úr 2 szolgálja.

Hajmody Jánossal volt 8 ember.

Honterus János úr 1 szolgálja.

Fronius Mihály úr 2 szolgálja.

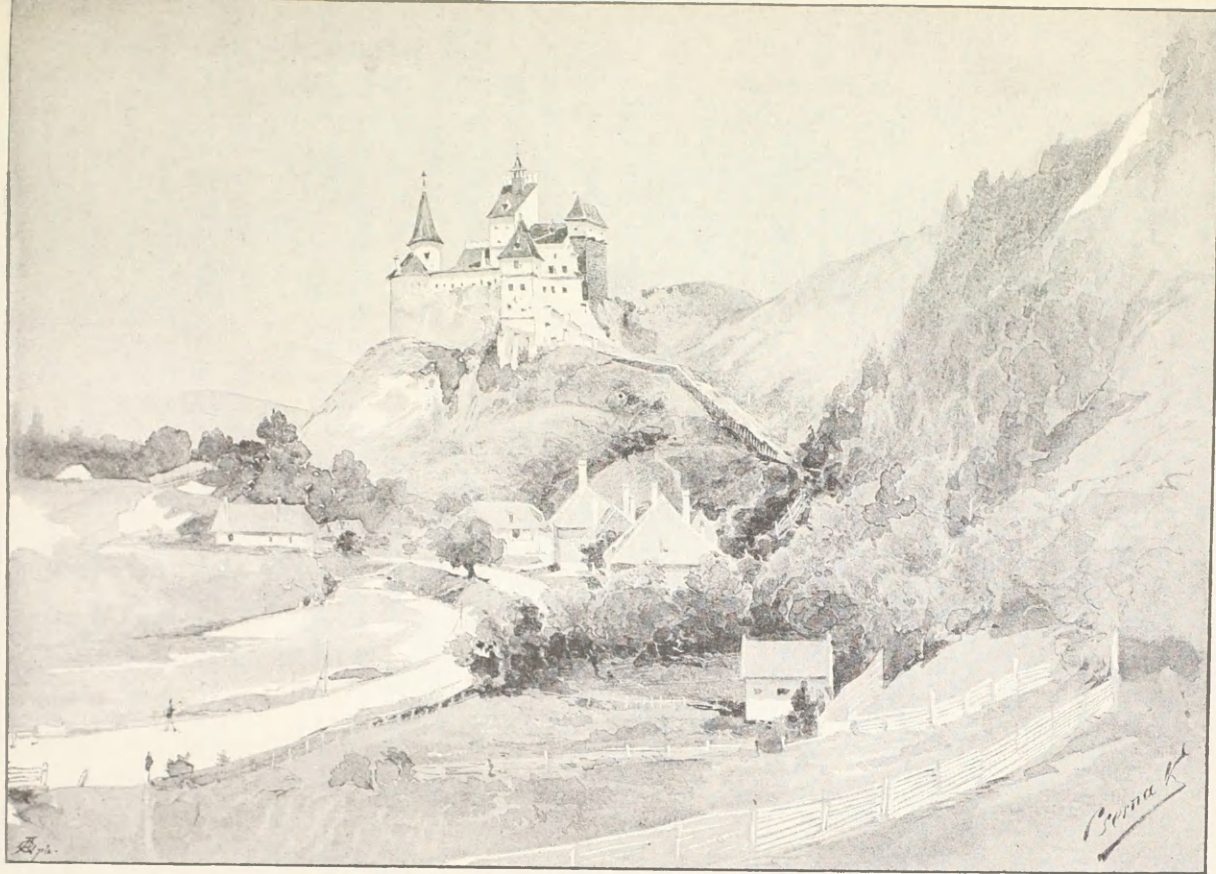
Fronius Dániel úr 3 szolgálja.

Thais alatt volt 43 ember.

a fölmentés reményéről most már lemondva, miután ivóvizők nem volt és a benlevő oláhok is zúgolódtak, április 3-ikán a várost föladták. Életöket és vagyonukat megtartották, de a várat fejedelmi őrség szállotta meg.

Rozsnyó ostroma alatt Weiss azon hitben, hogy a fejedelem Rozsnyó bevétele után egyenesen Brassót szállja meg, fokozott erővel dolgoztatott a város megerősítésén. Nehogy Rozsnyó felől a hegyeken át a fejedelmi hadsereg a várost meglephesse, ezen, eddig legkevésbé fenyegetett oldalon is Bolgárszeg felé a falak előtt sánczot vonatott és a falakat őrházakkal látta el. A bástyákra új ágyúkat helyezett el s a falakon kívül a legközelebb fekvő házakat lerontatta, nehogy azokat az ellenség búvóhelyül használhassa fel. Még a tanulókat is fölfegyverezte, s minden meglepetés kikerülésére az örök egész éjjel jártak körül a falakon. De a fejedelem, úgy látszik, nem tartotta többnyire székelyekből álló hadseregét elég erősnek, hogy az ostromra jól elkészült várost közvetlenül megtámadja, s Brassó helyett Töröcsvár ellen fordult, hogy a brassóiak összeköttetését Havasalfölddel elvágja. E fontos vár, mely az ezen időben leghasználtabb átjárót Havasalföld felé őrizte, úgy szólva minden ellentállás nélkül esett a fejedelem kezébe. A vár őrsége, megrettentve a fejedelem kegyetlen eljárása által, melyet a Feketehalomnál elfogott brassói katonákkal szemben tanúsított, nem merte a fejedelem haragját ellentállással ingerelni. Hanklichesser János és Horváth Dávid porkolábok — mesterségére az első szabó, a második tímár — még mielőtt a fejedelem ágyúit felállította volna, alkudozásba bocsátkoztak s április 5-ikén a várat föladták.

Töröcsvár elvesztése Brassóra nagy csapás volt. Havasalföldről kapta a város, mióta fölkelésben állott s a Székelyföld, nevezetesen Háromszék elzáratott előle, az élelmi-szereket, innen toborzotta zsoldosai nagy részét, s innen re-

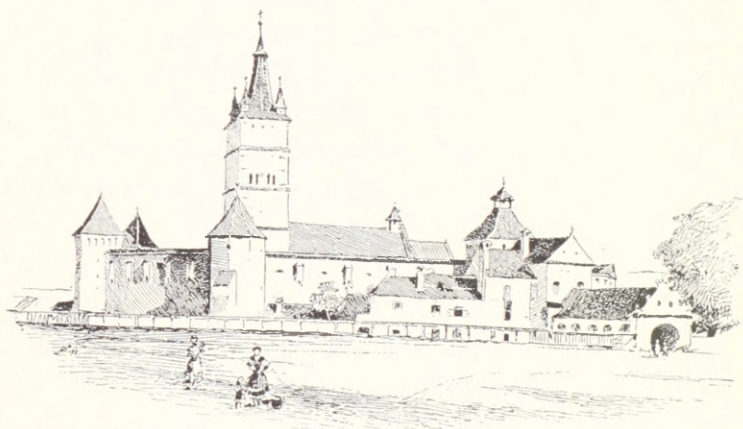
TÖRÖSVÁR.

Cserna Károly eredeti felvétele után.

mélt török pártfogás útján első sorban segítséget. Töröcsvár elvesztése nem szakította ugyan meg teljesen az összeköttetést, de szerfölött megnehezítette. A tömösi és ó-sánczi szorosok igaz, hogy közelebb esnek Brassóhoz, de meredek és magas vízvásztón vezetnek át Havasalföldre, s még e korban, ha nem is járatlanok, de mesterséges út hiányában sokkal kevésbé voltak használhatók, mint a töröcsvári szoros, mely jóval alacsonyabb vízvásztón vezet át. Természetes tehát, hogy Brassóban mélyen érzették e csapást, Töröcsvár elvesztését, s Weiss a töröcsvári őrség gyávaságán felingerülve, iszonyú boszút állott. Töröcsvári oláhok elfogták a vár átadása után bolyongó porkolábokat s velők együtt egynehányat az örök közül, s jutalom reményében Brassóba vitték. A brassói bíró azonnal kimondotta a vértételeket, s a szerencsétlen porkolábok ápril 13-ikán iszonyú kínzások között végeztettek ki.

Töröcsvár alól a fejedelem Brassót elkerülve, ápril 6-án Hermány ostromára ment. E szász község a Brassótól Háromszékre vezető úton, sík vidéken fekszik, s minden erőssége a templomot övező, épen nem vastag falakban rejtett. A sokkal erősebb Rozsnyó és Töröcsvár oly könnyűszerrel történt elfoglalása után, Hermánytól alig lehetett ellentállást várni; de Weiss, okúlva a tapasztalatokon s nem bízva a falusi szászok kitartásában, a templomkastély őrizetét ötven brassói darabontra bízta s vezérükké kinevezett egy János nevű cseh származású festőt, egy bátor és a hadi dolgokban igen jártas férfiút. Ez alkalommal a falusi szászok is harcziassabbaknak mutatkoztak. Ismételt elpártolásuk után a fejedelem kegyelmességére nem számíthattak, s azért a brassói őrség mellett híven kitartottak. Másfelől a fejedelem táborában hadakozó székelyek a táborozásban már kifáradtak volt s különösen az éhség miatt sokat szenvedve, hazafelé kíváncsoztak. Miután a fejedelem ágyúai a falon rést ütöttek és a székelyek rohamra készül-

tek — mint egy szász krónikás beszéli* — János festő a székelyek elé rákétákkal megrakott kenyereket dobott. A kiéhezett székelyek nagy örömmel kaptak a kenyerek után, de porúl jártak, mert az elrobbanó rákéták nagy pusztítást vittek közöttük végbe. Négy napi sikertelen ostrom után — miközben az ostromlók lőszerei teljesen elfogytak, — a fejedelem félbeszakította a hadjáratot, s az

45. A HERMÁNYI TEMPLOMKASTÉLY.

elfoglalt, valamint a már előbb meghódolt szász községekben székely és hajdú csapatokat hagyva hátra, Szebenbe visszatért.**

* KRAUSS i. h. 1. 31. l.

** Leírják e hadjáratot MIKÓ FERENCZ i. h. 222., 223. l. NÖSSNER SIMON i. h. 68., 69. l. Bánfi naplója i. h. 256., 257. l. Brevis Consignatio i. h. 251. s köv. l.

Néhány eddig ismeretlen részletet nyújtanak BENKNER kézirati krónikája i. h. Főképpen pedig a Stadthannenrechnungen. 1612 márczius és áprilislól.

IV.

BÁTHORY meglelégedéssel tekinthetett vissza, az egészben csak tizennégy napig tartott hadjárat eredményeire. Igaz ugyan, hogy Hermány falai alatt kudarczot szenvedett, mi e templomkastély gyarló erődítéseit ismerve, nem valami kedvező színben tűnteti fel a fejedelem hadi tudományát s csapatainak harczképességét; de másrésről a fölkelést csaknem Brassó falai közé szorította vissza. Prázsmár és Hermány kivételével a barczasági szász községek kezében voltak; itt elhelyezett őrségei, s a székenként egymást felváltó székelyek csapatai folytonosan nyugtalanították Brassót, s minden összeköttetéstől észak felé elvágták, míg Törcsvár elfoglalásával a Havasalföldre vezető főút kulcsát kerítette kezébe. Brassó ügye határozottan elveszettniek látszott. Ipara és kereskedelme közel egy év óta szünetelt; az élelmezés Havasalföldről a tömösi és ó-sánczi szorosokon keresztül szerfölött nehezen ment; kimerülve a folytonos harczokban, s elszigetelt helyzetében kiéheztetve, meghódolása már csak napok kérdése lehetett. Fordulatot csak idegen beavatkozás, első sorban a porta közbelépése idézhetett elő, és ez volt, mit a fejedelem úgy látszik nem igen sejtett, de a mire Weiss már ekkor biztosan számított. Az, a ki e közbelépést kieszközölte és a ki most a brassói fölkelés történelmében Weiss Mihály mellett előtérbe lép: Giczý András volt.

Giczý András egy magyarországi nemes család sarjadéka, kora ifjúságától kezdve a Mágocsi család szolgálatában, a hadi pályán működött. Mágocsi Ferencz szolgálatai jutalmául Munkács vára kapitányává nevezte ki, mely állásában nevét zsarolásaival és kegyetlenségeivel bélyegezte meg. Miután állását Magyarországon tarthatatlanná

tette, — egy kanonok meggyilkolása miatt számkivettett — Erdélybe Báthoryhoz menekült, kinek kegyét hízeltetésekkel annyira kinyerte, hogy a fejedelem 1611 végén őt bízta meg a portai követséggel.¹ Főadata volt a portát Báthory diadalairól Forgách és Serbán Radul fölött értesíteni, s ajándékok által a diván tagjait Báthory iránt továbbra is kedvező hangulatban tartani. De Giczy jótevőjének, a fejedelemnek, bizalmával a leggaládabbul visszaélt. Ez ember egy közönséges kalandor volt, mint sok más hajdúkapitány e korban, e zsoldosvezérek jellemének minden árnyoldalával, minden nemesebb érzelem és magasabb törekvés nélkül. Hűségéről és hazaszeretetről fogalma sem volt; kész volt pénzért bárkinek szolgálatába állani, s ép úgy kész volt pénzért bárkit megcsalni, ha önző érdeke, tetteinek egyedüli rugója, úgy kívánta. Ismerte az erdélyi viszonyokat, a szászok és az urak egy részének elégedetlenségét, mely Brassóban már nyílt fölkelésben tört ki; ismerte a porta és a bécsi udvar ellenszenvét a fejedelem iránt, s miután Konstantinápolyba érkezett, vagy talán már előbb, oly összeköttetéseket szerzett, melyeknek segítségével Báthoryt megbuktatni s magának a fejedelemséget megszerezni reménylte. A konstantinápolyi viszonyokat alaposan ismerte: egy elég hitelesnek látszó adat arról értesít, hogy egyik testvére török volt.² Ő maga személyesen is ismerős volt a portán. 1608-ban erősen izgatott Homonnay mellett, s jutalmul a portától ajándékot, negyven díszöltönyt kapott.³ Most összeköttetésbe lépett Starzer-rel, Mátyásnak portai ügyvivőjével és egy renegáttal, Mehemed agával, Márkházi Pálnak fiával, egy ép oly lelkiismeretlen, kincsvágyó kalandorral, minő maga Giczy volt. Mehemed

¹ BOJTHI i. h. 294., 295. l.

² A Stadthannenrechnungen 1612 okt. 19-ről a következő tételt találjuk: Schickt des Herrn Götz seinen Bruder dem

Thürcken so mit dem Herrn Hannes ist. 10 fl.

³ Velenczei jelentések HAMMERNÉL, i. m. II. k. 721. l.

aga is ismerte az erdélyi viszonyokat; 1611 őszén megfordult Erdélyben; összeköttetésben állott Weiss Mihállyal, ki bizonyára nem mulasztotta el őt lekenyerezni. Minden arra mutat, hogy az aga volt a Giczy, Starzer és a brassóiak között alakult és a Báthory megbuktatására irányzott összeesküvésnek lelke; ő adta Giczynek azon eszmét, hogy mint a Brassóba zárkózott urak és a szászok, helyesebben, mint az ország rendének képviselője, lépjen föl a diván előtt a fejedelem ellen. Mert, hogy Giczy konstantinápolyi utazása alkalmával Brassón keresztül utazott volna és itt az urak és Weiss Mihály beszéltek volna rá, hogy Báthoryt elhagyva, a fejedelemséget a maga számára kérje,¹ teljességgel nem látszik valószínűnek. Igaz ugyan, hogy rendes körülmények között az út Erdélyből Konstantinápolyba Brassón és Tergovisten át vezetett; de már ekkor Brassó nyílt fölkelésben állott, s a fejedelmi udvarnál nem számíthattak arra, hogy a föllázadt város a fejedelem követének útát engedjen. Ezt leszámítva, Dóczy levele Mátyáshoz február 16-ról kétségtelenné teszi, hogy Giczy nem Brassón, hanem Belgrádon keresztül utazott Konstantinápolyba.² Az összeköttetést Giczy és a Brassóba zárkózott urak meg Weiss között — ha ugyan már előbb nem állott fenn — a márcziusban Tergovistban Radul vajdánál időző török követ — talán éppen Mehemed aga — hozta létre, s valószínűleg ez alkalommal történt, hogy a Brassóba zárkózott urak Giczyt felhatalmazással látták el, hogy mint az ország képviselője lépjen föl.³

Giczy törekvését a leghathatósabban mozdította elő Star-

¹ SZILÁGYI S.: Báthory Gábor 183. l. és Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. k. 60. l.

² SZILÁGYI S.: Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. k. 60. jegyzet.

³ Hogy ez február végén vagy márczius elején történhetett, következtethetjük a sűrű levélváltásból Tergovist és

Brassó között (Stadthannenrechnungen 1612 február és márczius); s azon körülmény, hogy ugyanakkor Weiss magyar nyelven ír levelet a Tergovistban tartózkodó csausznak, arra enged következtetni, hogy ez a csausz éppen a renegát Mehemed aga volt.

zer, a bécsi udvar portai ügynöke, ki Báthory megbuktatására mindent elkövetett. A barátság a bécsi udvar és az erdélyi fejedelem között soha sem volt őszinte. Báthory nem felejtette el, minő veszedelmet hozott volt rá Forgách támadása, s bár látszólag azután kibékült, csak a kedvező alkalomra várt, hogy Bocskay napjait megújítva, az osztrák ház hatalmát Magyarországon megtörje. A portánál azon ajánlattal lépett föl, hogy, ha elengedik évi adóját és negyvenezer aranyat kölcsönöznek, s ha melléje rendelik a havasalföldi és moldvai vajdákat negyvenezer lovassal, a temesvári és egri basákat, a gyulai és szolnoki bégeket, a németeket Magyarország egész területéről kiszorítja.* Bécsben mindezt jól tudták, épen a törököktől, kik között, jó pénzért mindig akadt eladója az ily status-titkoknak, s viszont mindent elkövettek, hogy a fejedelem hitelét a portánál megrontsák, ha lehet, letételét keresztül vigyék. Május 4-ikén Starzer e célra Mehemed agával írásbeli egyezsége is lépett, mely szerint Mehemed kötelezte magát, hogy közreműködik Báthory megbuktatásában, viszont Starzer az udvar nevében 12,000 tallér jutalmat helyezett neki kilátásba.** Ez összeköttetések segítségével lépett föl Giczy a fejedelem ellen. Miután a magával hozott ajándékokat kiosztotta a diván tagjai között, s miután Mehemed aga az utat előkészítette, benyújtotta a Brassó város és az oda zárkózott urak által kiállított okmányt, mint az egész ország panaszlevelét a fejedelem ellen. Az ebben fölhozott sérelmek részben ugyanazok, mint a melyeket Weiss leveléből a török csauszhoz ismerünk, csak-hogy általánosítva vannak, s a panaszt, mit Weiss a szász nemzet nevében emelt, az egész ország nevében emelték. Elpanaszolták a fejedelem erőszakoskodásait: jószágaik, ősi örökségük felpredáltatását és elvételét, nejeik és leá-

* HAMMER i. m. II. k. 748. l.

** SZILÁGYI S. Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. k. 217. l.

*Achmet I
Türkischer Kaiser*

44. ACHMET SZULTÁN ARCZKÉPE.

nyaik meggyaláztatását, a törvények és privilegiumok felforratását, szóval az egész ország romlását és szenvedését. Itt azonban nem állapodtak meg, hanem, miután nem egészen alaptalan sérelmeiket előadták, vádakkal léptek fel a fejedelem ellen, oly vádakkal, melyekkel Báthory hitelét a portánál tönkretenni akarták; de a melyek hazafiúi szempontból épen nem váltak a fejedelem gyalázatára és az okmány kiállítóinak dicsőségére. Nevezetesen, hogy Temesvár vidékére, tehát török területre idegen embereket telepít, hogy az adót a szultánnak beszolgáltatni nem akarja, hogy vonakodik Lippát és Jenőt kezéből kibocsátani, a török szökevényeket nem adja ki és mind a magyar, mind a lengyel királyok birodalmát pusztítja stb. Kérték tehát a szultánt, hogy vegye Erdélyt oltalmába s adjon nekik segítséget a megszabadulásra, azaz Báthory megbuktatására.¹ Maga Giczy egyenesen azzal vádolta a fejedelmet, hogy elszakadt a portától s a szultán ellen a magyar királylyal és a magyar rendekkel szövetségre lépett.² A Starzer által megvesztegetett Mehemed aga jelentése, melyben elég ügyesen a divánt különösen azon veszélyre figyelmeztette, hogy, ha Báthory tovább is a fejedelmi széken marad, a végképen elkeseredett ország német vagy lengyel segítséghez fordul, s így német vagy lengyel kézbe esik,³ a lázadó urak és a Giczy vádjainak alaposágát teljesen megerősíteni látszott.

Május 15-ikén a divánban az erdélyi ügyek tárgyalás alá kerültek. A hangulat Báthory iránt nem volt kedvező. Az ázsiai ügyek, nevezetesen a Perzsia ellen folytatott, még be nem végzett háború a porta figyelmét és erejét keleten lekötve tartotta, s minden bonyodalmat e pillanat-

¹ ROZSNYAY DÁVID: Történeti maradványai. Magyar történelmi emlékek. Írók VIII. k. 53. l.

² Báthory levele a nádorhoz. SZILÁGYI S. Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. k. 233. l.

³ ROZSNYAY DÁVID, i. h. 58. l.

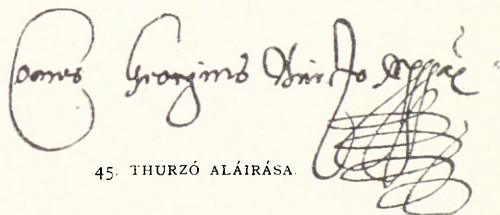
ban nyugaton kerülni akartak. A folytonosan nagy terveket szövő erdélyi fejedelem soha sem volt kedvelt ember és most attól lehetett tartani, hogy elkeseredett alattvalói, ha Konstantinápolyban elutasíttatnak, a bécsi udvarhoz fordulnak és ez felhasználja a kedvező alkalmat, hogy régi igényeit a fenhatóságra ez ország fölött érvényesítse. Elhatározták tehát, hogy meghallgatják az erdélyiek kérését, s megengedik, hogy fejedelmöknek Báthory helyett Giczyt válaszsák meg; de súlyos feltételek mellett. Kezes gyanánt testvérét a portán hagyja; átadja Jenőt és Lippát; visszaadja a Temesvár vidékén Báthory által híveinek adományozott falukat; pontosan beszolgáltatja a régi adót, évenként 15,000 aranyat; valamikor a szükség úgy kívánja, maga a fejedelem, vagy valamelyik generálisa tizenötezer emberrel csatlakozik a török hadakhoz, a török szökevényeket kiadja és végre az oláh vajdáktól adót nem követel.¹ Bármily jellemtelen ember volt is Giczy, óvakodott mindazt, mit tőle a divánban kívántak, aláírni. Belátta, hogy e feltételekkel, melyek Erdélyt a két oláh vajdasághoz hasonló függő helyzetbe süllyesztenék le, az erdélyieket Báthorytól a maga pártjára vonni nem fogná; s még kevésbbé nyerné meg a bécsi udvarnak nem nélkülözhető jóakarátát. Reversalisában tehát, melyet a diván számára kiállított, a legmegalázóbb pontokat kihagyta. Mély háláját fejezte ki a hatalmas szultán kegyelmessége iránt s megígérte Jenő, Lippa várainak átadását és a Temesvárhoz tartozó faluk visszabocsátását, valamint az évi adó pontos beküldését; de nem kötelezte magát és az országot hadi szolgálatra, valamint a többi, kevésbbé lényeges feltételeket is hallgatással mellőzte.** Úgy látszik azonban, a portán ezzel is megelégedtek; mert e reversalis alapján megkapta a szultán levelét az erdélyi rendekhez,

¹ ROZSNYAY DÁVID, i. h. 60. l.

^{**} ROZSNYAY DÁVID, i. h. 50. l.

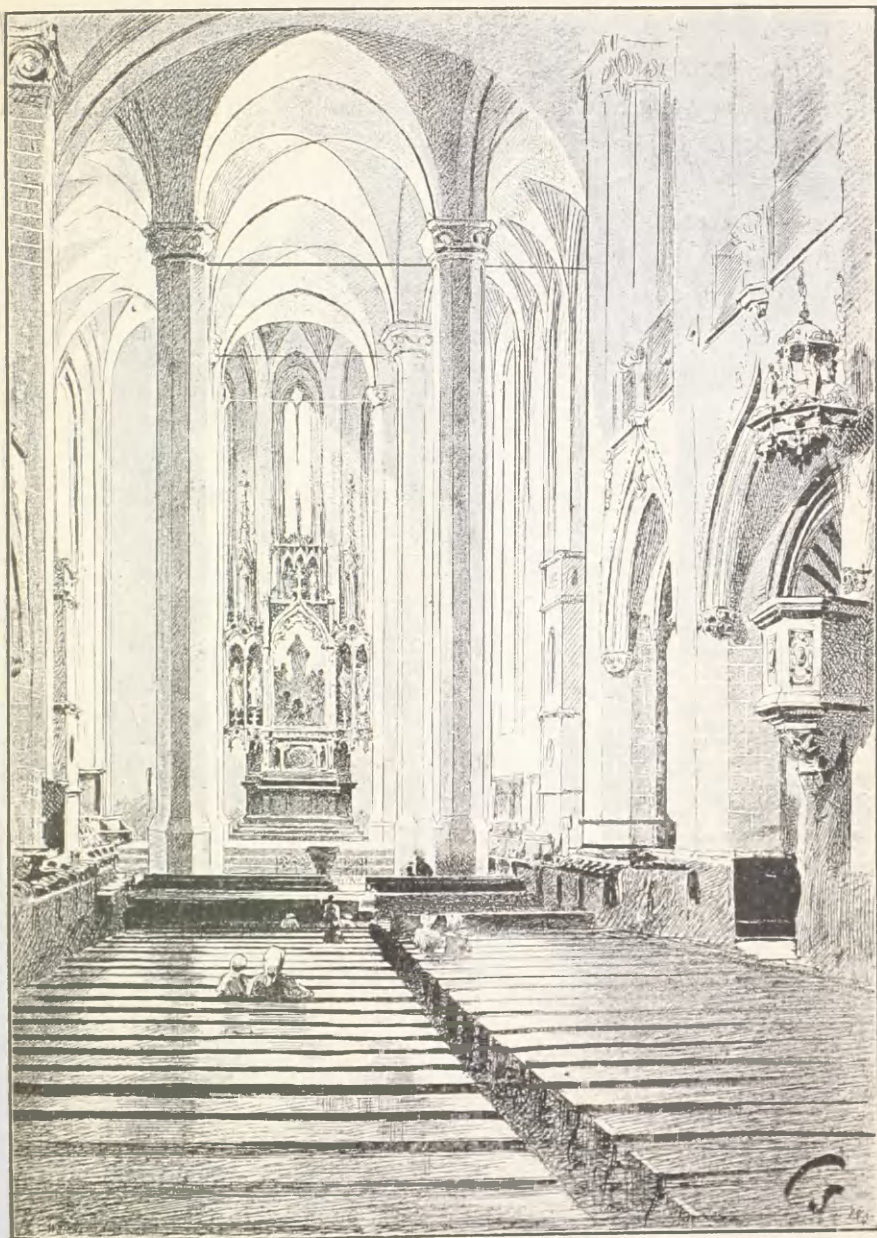
melyben ezek felszólítottak, hogy új fejedelmet válasszanak. Giczy a szultán fermánját a maga leveleivel együtt azonnal útnak indította Brassó felé, hogy a lázadó urakkal és Weiss Mihálylyal a jó híreket tudassa és őket kitartásra buzdítsa.

Míg Konstantinápolyban ez események történtek, Báthory a barczasági hadjáratról visszatérve, Szebenbe május 15-re országgyűlést hirdetett. Giczy árulásáról és a Konstantinápolyban ellene megindított cselszövényekről még nem volt tudomása; de a porta ellenséges hangulatáról már értesítve volt, s hogy nagyobb és könnyen veszélyesebbé válható zavaroknak elejét vegye, minden figyelmét és tevékenységét Brassó lázadásának elfojtására

45. THURZÓ ALÁÍRÁSA

irányozta. Miután a békés kiegyezésre tett kísérletei meg hiúsultak, nevezetesen a brassóiak, bár Szent György napjára hódolatukat kilátásba helyezték volt, mégsem mutattak semmi hajlamot a békülésre és hódolatra; elhatározta, minden kíméletet félretéve, a legnagyobb szigorral lépni fel úgy a hűtlen város, mint az ezzel tartó lázadó urak ellen. De a rendek nem voltak oly kiengesztelhetetlen hangulatban, mint a fejedelem, s előrelátva, hogy a szigorú végzések a már különben is elpusztult országra még elkeseredettebb és szerencsétlenebb polgárháborút hoznának, közbevetették magokat a lázadók érdekében. Miután Thurzó nádor is fölemelte szavát és a szászok számára kegyelmet kért, a fejedelem még egyszer engedett. Azon

46. A BRASSÓI NAGY TEMPLOM BELSEJE.

uraknak, kik az országot el nem hagyták, bocsánatot ígért; Brassóra nézve pedig beleegyezett, hogy a város a meghódolásra újabb határidőt kapjon pünkösdig, június 10-ig.¹ A rendek a fejedelemmel egyetértőleg követséget küldöttek Brassóba, hogy az országgyűlés határozatát tudassák, s a várost és az urakat hódolatra szólítsák fel.

A követség, melynek tagjai Erdélyi István, Cserényi Farkas, Bakó István, Frank György beszterczei bíró és Weyrauch Dávid kőhalmi királybíró voltak, június 6-ikán érkezett a Barcaságra. Szent-Péterről tudatták a követek a brassóiakkal küldetésük célját, s miután a brassóiak kezesek gyanánt három senatort és három communitási tagot Szent-Péterre küldöttek, június 7-ikén bementek a városba.² De a rendek követei békéltető szándékukkal későn érkeztek. Weiss már ekkor tudta, hogy mi történt Konstantinápolyban. Május 30-ikán Brassóba érkeztek Angyalosy Mihály, Giczy embere, és Görög Demeter, a havasalföldi vajda követe, s meghozták a szultán fermánját, mely az erdélyi rendeknek új fejedelem-választást parancsolt és Giczy levelét, melyben megérkezését török segítséggel közel kilátásba helyezte.³ E körülmény a dolgok állását teljesen megváltoztatta. Ha lett volna is a brassóiak részéről hajlam a kibékülésre, az most teljesen elenyészett. A szultán levele minden kétséget eloszlatott az iránt, hogy ügyöket a portán megnyerték. Weiss és a vele mindenben egyetértő tanács most tehát nem a kibékülésre, hanem a háború erélyesebb folytatására gondoltak, s készséggel ragadták meg az oly annyira kedvezőnek látszó alkalmat, hogy a fejedelem megbuktatására törje-

¹ SZILÁGYI S., Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. k. 218. l.

² A rendek által küldött követség tagjai névszerint felsorolva vannak a Stadthannenrechnungban. 1612 június 7-ről. A kezesek Brassó részéről a következők

voltak: Forgács Mihály, Honterus János és Katner Bertalan senatorok, továbbá Bánfi Péter, Kozák György és Hettner Márton communitási tagok.

³ Stadthannenrechnung. 1612 május 30-ról.

nek. Még a rendek által küldött követek megérkezése előtt, június 6-ikán tudatta Weiss a segesváriakkal a Konstantinápolyból érkezett öröndetes hírt; megküldötte nekik a Giczey levelét is,* s másnap, június 7-ikén, a követek megérkezésének napján egy emberét, Csukás Istvánt, a vajda követével, Görög Demeterrel Havasalföldre küldötte, hogy zsoldosokat fogadjon.** A harcias hangulat általános volt a városban, s Weiss minden ellenkezés nélkül beleegyezett, hogy a rendek követei megbízásukat a nép elé terjeszszék. Hogy a polgárok cserben hagynák, attól legkevésbé sem tartott.

Még ugyanazon napon, június 7-ikén, megtartatott a népgyűlés, a mai nap is Brassó méltó büszkeségét képező nagy templomban, hová Weiss a belváros és a külvárosok lakosait összehívta. A rendek követei először is megkérdezték a polgárokat, hogy hajlandók-e elismerni Báthory Gábort fejedelemnek és akarnak-e neki engedelmeskedni, mire azok egyhangúlag nemmel válaszoltak. Most a követek megkísértették a népet más véleményre bírni; figyelmeztették, hogy minő veszélyek fognak a hódolat megtagadásából a városra háramlani; de teljesen eredménytelenül. Ha voltak is, kik e lépés veszélyeit belátták, s a biztos békét eléje tették volna a bizonytalan háborúnak; a nagy többség a konstantinápolyi hírek által felvillanyozva, a kibékülésről hallani sem akart. Mindazáltal a követek egy pár napig még Brassóban maradtak. Június 9-ikén felkeresték Weisst s határozott választ kértek: akar-e békét, vagy sem. Weiss a szultán parancsára hivatkozott, melynek Brassó ellent nem szegülhet. Fel szólította a követeket is, hogy fogjanak vele kezét s használják fel az alkalmat, hogy a hazát a Báthory zsarnokságától megszabadítsák. Ellenkező esetben minden fele-

* Stadthannenrechnungen. 1612 június 6-ról.

** Stadthannenrechnungen. 1612 június 7-ről.

lősséget a bekövetkezendő bajokért rájuk hárított. Felkérte őket arra is, hogy a szultán levelét a rendekkel közöljék. A követek csakugyan átvették a levelet, de azt később nem a rendeknek, hanem a fejedelemnek adták át. Az alkudozások fonala ezzel teljesen megszakadt. Pünkösöd másod napján, június 11-ikén, a brassóiaknak adott határidő leteltével a követek küldetésüket befejezve látván, távoztak a városból.*

V.

A NAGY remények, melyekért Weiss és a brassóiak a hódolatot visszautasították, nem teljesedtek: nevezetesen az annyira várt török segítség még most is elmaradt. Hadsereg helyett csak morális támogatást kaptak. Nem is történhetett az másképen. Giczy és társainak érdekekben állott úgy tüntetni fel az erdélyi viszonyokat a portán, mintha Báthory eltávolíttatását az egész ország kívánná, mintha Erdélyben a zsarnok fejedelem ellen általános forradalom volna kitörőben és a szultán egyszerű parancsa teljesen elégséges volna Bathory ingadozó trónjának felforgatására. Csakis ily módon eszközölhették ki a letételét elrendelő fermánt; mert hadat viselni nyugaton Erdély ellen — mi talán a bécsi udvarral is összeütközésre vezetett volna — a portán e pillanatban csakugyan nem akartak. Hitelt adva a Giczy, a Brassóba zárkózott urak és a Mehemed bég előterjesztéseinek, nem is hitték, hogy erre szükség lenne. Megelégedtek tehát azzal, hogy a complot főtenyezőjével, Mehemed béggel még egy pár török biztost Giczy mellé rendelték, kik a fejedelem-jelöltet Erdélybe vezessék s megsegítésére a havasalföldi vajdának, Radulnak parancsot

* NÖSSNER, i. h. 70. l. Bánfi i. h. 258. l. Benkner kézirati krónikája és legbővebben a Brevis Consignatio i. h. 255., 256. l.

adtak ki. Talán Giczy maga is hitte, hogy megjelenése a szultán parancsával képes lesz eldönteni az erdélyi fejedelemség fontos kérdését. A szászokra, nevezetesen a brassoíakra, biztosan számíthatott, s reménylte, hogy majd a hajdúk is melléje állanak. A döntő szerep, mely Bocskay felkelése alatt e pénzért bárkit szolgálni kész katonaszállásnak jutott, s melyet az erdélyi ügyekben azután is meg tudtak tartani; a könnyűség, melylyel őket pártváltoztatásra bírni lehetett, a fejedelem-jelöltet a legnagyobb reményekkel töltötték el. Ő maga is hajdúkapitány volt; jó összeköttetései voltak velök, ismerte a legkiválóbb kapitányokat, s számított arra, hogy nagy ígéretekkel régi bajtársait maga mellé vonhatja.* A szászok pénzével, a hajdúk kardjával és a porta támogatásával akarta Báthoryt megbuktatni, s a fejedelemséget magának megszerezni.

Mindazáltal Báthory szilárdabban ült a trónon, mintsem ellenfelei gondolták, s Weiss végzetteljesen tévedett, midőn azt hitte, hogy a fejedelmet egy Giczy-féle kalandor által megbuktatja. Igaz, hogy Báthorynak sok és nem megvetendő ellensége volt saját alattvalói között; de a nagy többség, kiválóan a székelyek, ragaszkodtak hozzá, s csakugyan ez a fejedelem minden hibái mellett is több kezességet nyújtott az ország érdekeinek, tekintélyének és függetlenségének megóvására, mint az az ember, ki a fejedelmi székért urát elárulta és saját önző érdekeiért az ország érdekeit galádul megsértette. Brassón és az oda menekült urakon kívül nem is mozdult meg senki Giczy érdekében. Radul havasalföldi vajda is kétszínű szerepet játszott. Megengedte ugyan országában a toborzást a bras-

* Hogy számítása nem volt alaptalan, kitűnik azon levélből, melyet Nagy András augusztus 8-án hozzá intézett, melyben e Giczyhez hasonló jellemű hajdúkapitány ígéretet tett, hogy Báthoryt

megöli s a hajdúkkal hozzá csatlakozik. Ketten együtt nagy dolgokat vihetnek végbe, írja Nagy András. E levelet kivonatossan közli SZILÁGYI S. Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. k. 65. jegyzet.

sóiaknak, de ugyanakkor Báthoryt is értesítette a porta haragjáról, s megígérte, hogy közbeveti magát érette, a szultán haragjának lecsillapítására.¹ Így történt, hogy midőn Giczy junius közepén Tergovistba érkezett, ott épen nem talált kedvező fogadtatásra. Konstantinápolyból csak egy pár törököt hozott magával és a szultán parancsát Radulhoz, hogy hadait a fejedelem-jelölt bevezetésére kiállítsa. De Radul nem sietett a parancsot teljesíteni, a csapatok kiállítását különböző ürügyek alatt egyik napról a másikra halasztotta. Ez alatt Báthory a rendeket a junius 26-ikán, Fejérvárott tartott országgyűlésen újra magához kötötte, s megtette a lépéseket, hogy szükség esetén a törökkel szemben a bécsi udvar segítségére támaszkodhassék.²

Weiss azonban keményen készült a fejedelem-jelölt fogadására és a döntő hadjárat megkezdésére. Miután Csukás István junius 15-ikén hatvan oláh zsoldossal Havasalföldről visszaérkezett, még ugyanazon napon Benkner János senatort küldötte oda, hogy nagyobb számban toborzzon hadakat, s egyszersmind Giczy bejövetelét is sürgesse.³ Junius 25-ikén Benkner már visszajött; de a fejedelem-jelölt nélkül, ki még mindig hasztalan sürgette a segélyhadak kiállítását. Ellenben hozott magával 400 zsoldost és harmincz törököt, kik között a legfőbbek Mehemed bég, Amhat csausz és az a kapucsi aga voltak, kit a brasóiak már ez év elejéről ismertek, midőn őket Radul vajdával kibékítette. A zsoldosok, — kik fölött a vezérletet egy Concis Iwor nevű bojár vitte — mint a kapitányok nevei: Stroya, Ballan, Waszi, Poroskiva, mutatják, ráczokból és oláhokból állottak.⁴

¹ Történelmi Tár. 1879. évf. 36. l.

² SZILÁGYI S., Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. k. 235. l.

³ Stadthannenrechnungen. 1612 junius 15-ről.

⁴ Stadthannenrechnungen. 1612 junius 25-ről.

A Benkner által hozott új zsoldosokkal Brassó nyílt csatatéren alkalmazható haderejének létszáma több mint nyolczszáz főre emelkedett és a harcz, mely a fejedelem által a Barcaságon hátrahagyott hajdúkkal és székelyekkel megszakítás nélkül folyt, most nagyobb méreteket vett fel. Legjobban fájlalták a brassóiak, a dolog természeténél fogva, a töröcsvári szoros elvesztését, mert az összeköttetés Havasalfölddel «a hegyeken át», azaz a kevésbé használt tömösi szoroson, szerfölött nehéz és annyira bizonytalan volt, hogy minden futár mellé 25 fegyveres embert kel-

47. BRASSOI ERMEK.

lett adni.* Töröcsvárat szerették volna tehát első sorban kezőkre keríteni, s még mielőtt az oláhországi zsoldosok megérkeztek volna, megkísértette Weiss e fontos várnak visszafoglalását. April 27-ikén Gyéres Jakab, magyar kapitányt 115 emberrel a hegyeken át Töröcsvár ellen küldötte, «hogy ott valamit próbáljanak», s ha lehet, a várat meglepetéssel kezökbe kerítsék.** A kísérlet nem sikerült, sőt a székelyek és a hajdúk az ostromzárt Brassó körül mind szűkebbre vonták, s ismételt becsapásaikkal a külvárosokba a várost annyira nyugtalanságban tartották, hogy a polgárok az éjjeli őrzásokat a falakon májusban újra a legnagyobb éberséggel kezdték teljesíteni. Alig tehát, hogy a Benk-

* Stadthannenrechnungen. 1612 ápril, május és júniusról.

** Stadthannenrechnungen. 1612 ápril 27-ről.

ner által hozott oláh és rác zsoldosok megérkeztek, Weiss őket azonnal a hajdúk ellen küldötte, hogy portyázásaikat a város közelében megakadályozza. Junius 27-ikén sikerült is a brassói zsoldosoknak a város határán néhány hajdút levágni és egy párt foglyúl ejteni. A fogoly hajdúk közül Weiss egyet felakasztatott, a többieket vasra veretve a nagyutcza kapu őrtornyába záratta.* E siker által felbátorítva, a brassóiak támadólag léptek fel. Julius 14-ikén Weiss embereit Rozsnyó ellen küldötte; de az eredmény nem volt kedvező. Zsákmányt és egynehány foglyot hoztak magokkal; a vár ellen intézett támadásuk azonban visszaveretett.**

Weisst e csatározások és zsákmányoló kirándulások, melyek végezetre is csak a Barcaság községeit, s magát Brassót pusztították, sehogy sem elégtették ki. Szerette volna az eldöntést közelebb hozni; a küzdelem színterét a város határatól eltávolítani. A már egy év óta folyó háború Brassónak roppant veszteségeket okozott. Leszámítva, hogy gazdagságának fő tényezője: ipara és kereskedelme meg volt bénítva, termése már a múlt évben elveszett, ez évben pedig a hajdúk és székelyek folytonos portyázása miatt földmivelésről alig lehetett szó. Az élelmi szerek szállítása Havasalföldről nagy költségekbe és a hegyi ösvényeken iszonyú fáradságba került. A város jövedelmi forrásai ily körülmények között elapadtak. Törcsvár elvesztése maga után vonta a vámjövedelem, továbbá a Zernyest és Tohány birtoka után járó jövedelmek elcsúszását; a barcasági szász községek, egy pár kivételével, a fejedelem kezén voltak; a hét magyar falu lakói pedig annyit szenvedtek a székelyektől és hajdúktól, hogy adót szedni tőlök nem lehetett. Ellenben a város kiadásai rohamosan növekedtek. Nem számítva a követségekre, aján-

* Stadthannenrechnungen. 1612 junius 30-ról.

** NÖSSNER, i. h. 70. l.

48. TÖMÖSI SZOROS

dékokra és az erődítési munkálatokra kiadott összegeket, csupán a katonaság rendes zsoldja 1612 február 1-től július 24-ig 8296 frtra ment.¹ Nem csoda, ha Weiss türelmetlenül várta Giczy és az oláh hadak megérkezését. Julius első napjaiban egymásután küldötte futárjait Giczyhez és a havasalföldi vajdához, hogy a fejedelem-jelölt bejövételét és a Brassóra oly annyira kíváncsossá vált eldöntést siettesse;² de Giczy még mindig Tergovistben késedelmeskedett. Nem akart hadsereg nélkül jönni, Radul pedig a csapatok kiállítását mindegyre halogatta. Csak miután Giczy sürgetésére a portától újabb parancs érkezett, engedett a vajda, és a fejedelem-jelöltet 1500 ember kíséretében útnak indította.³

Julius 17-ikén végre a város egyik futárja, Bonyhai András meghozta az örömdetes hírt Giczy indulásáról; mire a tanács Benkner János senatort július 19-ikén a hegyek közé, a tömösi szorosba előre küldötte a fejedelem-jelölt fogadására és kalauzolására. Julius 21-ikén tartotta Giczy bevonulását néhány törökkel és a vajdától kapott csapatokkal. Weiss és a tanács kitüntetőleg fogadták a leendő fejedelmet, s török kísérőit, kik között a legkiválóbb Ibrahim csausz volt, s a szokott ajándékok sem maradtak el,⁴ habár a hozott hadsereg várakozásukat teljességgel nem elégítette ki. Növelte bosszúságokat, hogy a fegyelmezetlen oláh csapatok, mintha ellenséges földön lettek volna, pusztítani kezdték. E pusztításnak véget vetendő, a tanács elhatározta, hogy zsoldba veszi őket és zsold gyanánt 1380 frtot mindjárt ki is fizetett.⁵ De az

¹ Stadthannenrechnungen. 1612 január—júliusról.

² Stadthannenrechnungen. 1612 júliusról.

³ NÖSSNER (i. h. 70. l.) és a Brevis Consignatio (i. h. 257. l.) kétezer embert mondanak, de a Stadthannenrechnung részletes kimutatása az oláh csapatokról

csak 1500 embert tüntet fel. Ennyit mond különben Bánfi is i. h. 258. l. Giczynek 30 magyar katonája volt, Nagy Jakab hadnagy alatt. Stadthannenrechnungen. 1612 jul. 22-ről.

⁴ Stadthannenrechnungen. 1612 július 23-ról.

⁵ Stadthannenrechnungen. 1612 jul. 20.

oláhok alig, hogy a pénzt kezükhez kapták, július 24-ikén, talán a Radultól kapott utasítás szerint, hátat fordítottak Brassónak és azon az úton, a melyen jöttek, hazájukba távoztak.¹

Giczy bejövetele ily körülmények között nem sokat lendített a brassóiak ügyén. Az oláh csapatok megszökése után a fejedelem-jelöltnek néhány törökön kívül mindössze harmincz katonája maradt, s ezeket is a városnak kellett fizetni, mert Giczynek még annyi pénze sem volt, hogy saját személyes kiadásait fedezze. Szébb jövő reményében a tanács mindezt magára vállalta.² Nagyobb baj volt, hogy a Giczy bejöveteléhez fűzött nagy remények a felkelés kiterjedésére vonatkozólag, nem teljesedtek. Brassón kívül mitsem tudtak a trónjelölről. Hiába küldözte Giczy leveleit a székelyekhez, azok hűsége Báthoryhoz egy perczig sem ingott meg, sőt a szász városok is, mint pl. Segesvár, bár tagadhatatlan, hogy Brassóval rokonszenveztek, nem mertek a fejedelemtől nyiltan elszakadni. Ép oly kevés eredményre vezetett a hajduk megnyerésére vonatkozó kísérlete. E célból még tergovisti időzése alatt összeköttetésbe lépett Nagy Andrással, s miután ígéretekben hihetőleg nem fukarkodott, a hajdúkapitányt a maga részére vonta. Nagy András levélben akarta tudatni Giczyvel, hogy a fejedelmet megöli s azután hozzá csatlakozik, de a levél a fejedelem kezébe került, s a jellemtelen, pénz-sovár hajdúkapitány megöletését vonta maga után.³ Nyilvánvaló volt, hogy török segítség nélkül a város néhány száz zsoldosával Giczy a fejedelmi széket el nem foglalhatja.

Weiss és Giczy tehát egy újabb követség küldését határozták el Konstantinápolyba, hogy a vajda ellen katonái

¹ NÖSSNER, i. h. 71. l. Bánfi i. h. 258. l. Brevis Consignatio, i. h. 257. l. és a Stadthannenrechnungen. 1612 július.

² Stadthannenrechnungen. 1612 július.

³ SZILÁGYI S., Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. k. 65. l.

megszökése miatt panaszt emeljenek és hathatós segítséget sürgetsenek.

A követséget Mehemed bég vezette, kit Weiss, hogy a város és Giczy ügyének jobban lekössön, most sem mulasztott el ajándékkal és pénzzel ellátni.¹ Vele utaztak: Kamner Péter és Jekel Mihály, kik közül az első Szebenből, a második Segesvárról menekült Brassóba s csatlakozott a fölkelőkhöz. A követek ajándékot vittek magokkal Jachya bégnek, Weiss régi jó ismerősének, portai tolmácsnak és Zulfikar agának. Julius 30-ikán indultak útnak, s velök indult el egy másik követség is, mely által Weiss és Giczy a silistriai basa és a tatár khán segítségét sürgették. E követség tagjai voltak Ibrahim csausz, Angyalossy Mihály és Horváth György.² Ez utóbbi erdélyi úr, Báthory tavaszi hadjárata alatt április 10-ikén szökött át a fejedelem táborából három emberével Brassóba. Megkísértették a budai basát is megnyerni, s e célból Giczy két emberét, Pribék Jánost és Siroky Mihályt, Budára küldötték.³

A brassói követség kedvezőtlen pillanatban érkezett Konstantinápolyba. Naszuf nagyvezér a Perzsiával megkötött béke után visszatért Ázsiából a fővárosba, s ezzel a diván főbb tagjai, kik távolléte alatt Giczyt fölemelték volt, befolyásukat elveszítették. Radul vajda, ki a brassóiakban, ezeknek Serbán Radullal fennállott barátsága miatt nem bízott, Báthory érdekében működött, s jelentései fölvilágosították a nagyvezért, hogy Giczy mögött csak egy párt, s nem az egész ország áll. Hasonló jelentés érkezett

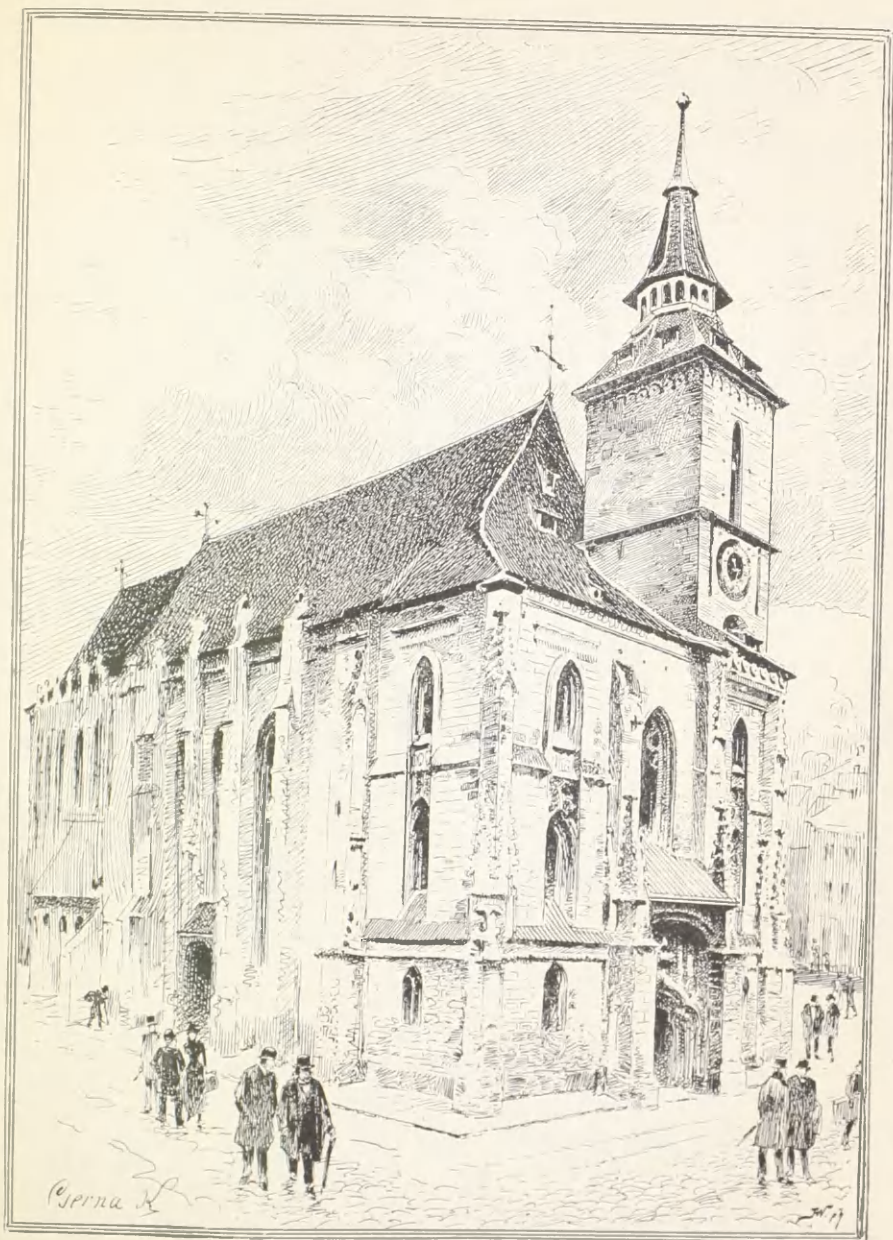
¹ Késpénzben kapott 178 frtot, azonkívül egy órát és egy serleget. Stadthannenrechnungen. 1612 július 28.

² Stadthannenrechnungen. 1612 július 28—30-ról. A Brevis Consignatio szerint Ibrahim csausz és Horváth György is Konstantinápolyba küldettek egy pár nap-

pal az első követség után. Én a Stadthannenrechnungen bővebb és kétségtelenül hitelesebb értesítését követtem.

³ Stadthannenrechnungen. 1612 április 10-ről.

⁴ Stadthannenrechnungen. 1612 aug. 24-ről.

49. A BRASSÓI NAGY TEMPLOM.

a budai basától, kihez a fejedelem még juniushan követe-
ket küldött a három nemzet nevében, s kit előterjesztései,
s még inkább ajándékai által a maga részére vont.¹ Naszuf
nagyvezér ezen jelentések alapján, különösen midőn a
Starzer és Mehemed bég között kötött szerződésről is
értesült, egyelőre várakozó állást foglalt el az erdélyi
eseményekkel szemben és ha Báthory e pillanatban őszin-
tén csatlakozik a portához s követeit Bécs helyett Kon-
stantinápolyba küldi, Giczy és a brassóiak ügyét a portán
minden valószínűség szerint elejtették volna. A brassói
követek azonban még így is eredménytelenül jártak.
A nagyvezér, bár nem érzett vonzalmat Báthory iránt,
kit a portán közönségesen a bolondkirálynak (Delikiral)
neveztek,² a segítséget Giczynek és a brassóiaknak meg-
tagadta, sőt a követség vezére, Mehemed bég ellen a Star-
zerrel kötött egyezés miatt annyira felingerült, hogy ez alig
tudta életét megmenteni, s csak nagy bajjal menekülhetett
Brassóba. A brassóiak szívesen fogadták a kegyvesztett
béget s némi kárpótlásul elvesztett vagyonáért és «a kiállott
aggodalmakért» Weiss őt a város nevében 130 frttal aján-
dékolta meg.³

Weiss és Giczy csak a szeptember 13-ikán visszaérke-
zett Mehemed bégtől értesültek ügyök kedvezőtlen fordu-
latáról. A követség távolléte alatt azon reményben, hogy
a török segítség okvetetlenül megérkezik, mindent el-
követtek, hogy a barcasági erődöket visszavegyék és a
székelyeket a fejedelem ügyétől elvonják. E feladat ter-
mészetesen Giczyre hárult, ki Weiss megbízásából julius
végén a brassói zsoldosok vezérletét átvette.⁴ A harcz
azonban Giczy vezérlete alatt is, a haderő csekélysege

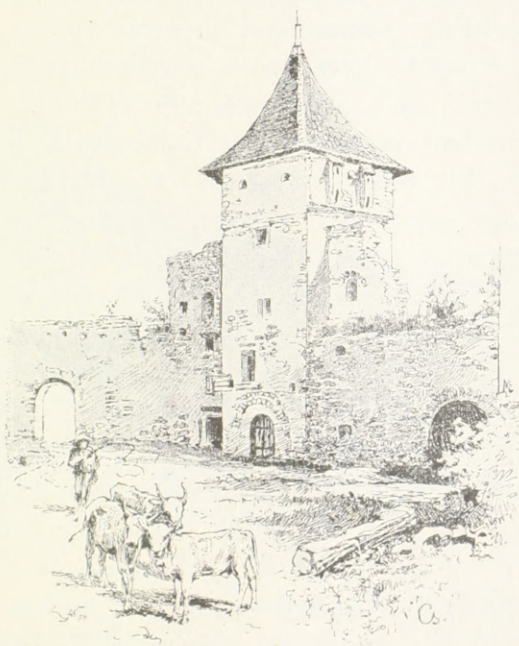
¹ Thurzó nádor levele Mátyáshoz.
SZILÁGYI S., Erdélyi országgyűlési em-
lékek. VI. k. 66. jegyzet.

² HAMMER, I. m. II. k. 749. l.

³ Stadthannenrechnungen. 1612 szept.
13-ról.

⁴ Benkner kézirati krónikája I. h.

miatt, csak portyázásokra és meglepetésekre szorítkozott a székelyekkel szemben, kik Báthory parancsából még Giczy beérkezése előtt Némethy Gergely, udvarhelyszéki kapitány alatt újra a Barcaságra csaptak. A székelyek táborukat közvetlen Brassó mellett ütötték fel, s a brassóiak termését részint learatták és a Székelyföldre vitték, részint fölégették. Egypárszor a brassói külvárosokba is becsapkodtak, de onnan visszaverettek. Augusztus elején a bras-

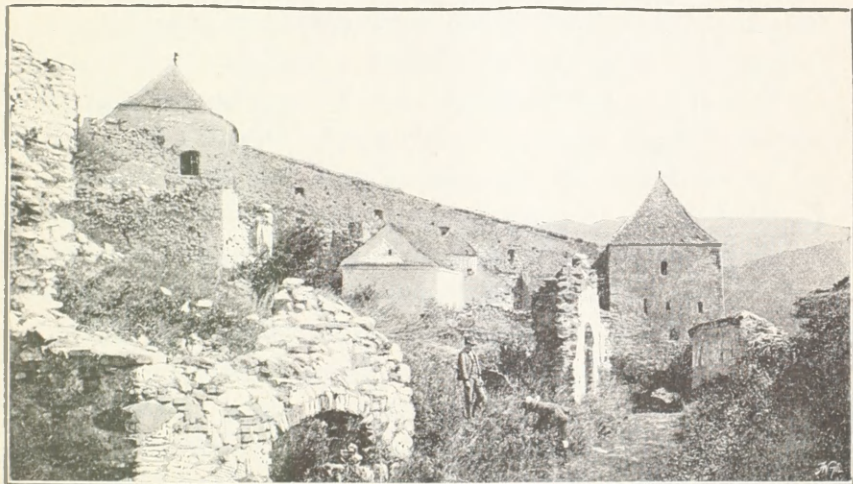
50. A BOTFALVI TEMPLOMKASTÉLY.

sóiak léptek föl, mint támadók, s támadásukat Botfalva meglepésével szerencsésen kezdték meg. Botfalva az Olt mellett, a Székelyföld tőszomszédságában még 1611 őszén meghódolt a fejedelemnek, s azóta kiválóan egy Quinten Mátyás nevű tekintélyes polgárnak befolyása alatt híven a fejedelem mellett maradt. Augusztus 5-ikén a hermányi brassói zsoldosok parancsnoka, a már említett

János cseh festő, mintegy húsz emberével az őrizetlen templomkastélyt meglepte és a következő éjjelen nagyobb őrséget szállítva belé, e fontos pontot a brassóiak számára biztosította. Az elfogott Quinten Mátyást Weiss azonnal lefejeztette.

Botfalva elvesztése nagy csapás volt a székelyekre; a brassói őrség a kölcsönt kamatostúl vissza akarta fizetni s a szomszédos háromszéki községeket kezdette pusztítani. Hogy a Székelyföldet a pusztitástól megmentse, Némethy Botfalvát augusztus 13-ikán éjjel megszállotta, s emberei a falakhoz támasztott létrákon a templomkastélyba behatolni igyekeztek. De a cseh festő, mint előbb Hermányt, úgy most Botfalvát is megvédte. Rákétaival visszaverte az ostromlókat, kik tetemes veszteséget szenvedtek, maga Némethy is egy golyó által találva, nehéz sebet kapott, melyben szeptember 4-ikén Dersen elhalt. Még az ostrom előtt augusztus 12-ikén, a brassói oláh és rác zsoldosok, számszerint kétszázötvenen, megrohanták Háromszéket s gazdag zsákmányt harácsolnak össze; de midőn visszatértek, Prázsmárnál a székelyek és hajdúk útjokat állották, s nemcsak a zsákmányt szedték el tőlök, hanem mintegy hetvennégyet közülök részint levágtak, részint foglyúl ejtettek. A foglyokat a fejedelemhez Szebenbe küldötték. Viszont egy pár nappal később a székelyek és a hajdúk szenvedtek vereséget. Augusztus 22-ikén egyszerre támadták meg Brassó két külvárosát, Ó-Brassót és Bolgárszeget. Ez utóbbi helyen a városból kicsapó őrség által megverettek, mintegy százan közülök elestek, kilenczvenen pedig fogságba kerültek. Weiss, talán Giczey tanácsára, megkíséرتette a fogoly hajdúkat a város zsoldjába fogadni s többeket közülök pénzzel és ruhával ajándékozott meg. A hajdúk el is fogadták ajánlatát, még inkább ajándékait, de azért, mihelyt tehették, visszaszöktek a fejedelem táborába. Egy pár nappal később sikerült a brassóiaknak a

feketehalmi erődöt is visszaszerezni. Feketehalmi menekülőkől értesítve, hogy az őrség a szolgálatot hanyagul teljesíti, Weiss augusztus 28-ikán 120 embert kiküldött, hogy az erődöt meglepjék. Ezek éjjel a faluban elrejtöztek, s midőn másnap az erőd parancsnoka, Szigethy István néhány kísérőjével a szomszéd Vidombákba lovagolt, az őrizetlen kapun át az erődbe rohantak, s az őrségből egy párt levágva, a többit megadásra kényszerítették. Ez erőd visszafoglalása, mint a megindítandó nagyobb

51. RÉSZLET A ROZSNYÓI FELLEGVÁRBÓL.

hadi műveletek szerencsés kezdete, Brassóban rendkívüli örömet keltett fel.

Csakugyan ez időpontban a harctéren a szerencse határozottan a brassóiak részére látszott hajlani, mit főképen az idézett elő, hogy a hajdúk belefáradva a küzdelembe, — mivel zsoldot Báthorytól különben sem kaptak, — szeptember elején a Barcaságról távoztak. Ez által fölbátorodva a brassai zsoldosok, szeptember 12-ikén Giczy vezérlete alatt egyenesen Háromszékre törtek, s Ilyefalva alatt a székely tábornak szétverték. A székely hadak vezérei,

Szilasy és Bély, lovaikat elvesztve, alig tudtak az ilye-falvi templomkastély falai mögé menekülni. A brassóiak a kastélyt ostrom alá akarták venni, de Giczy a fekvésénél fogva könnyen védhető kastély megvételére hadseregét nem tartván elég erősnek, meglegedett a kivívott győzelemmel s zsákmánynyal megrakodott hadait Brassóba visszavezette.¹

Mig e hadi események folytak, Weiss az alkudozások fonalát a szomszéd havasalföldi vajdával és a törökkel egy perczig sem ejtette ki kezéből. Az év kezdetén, mint látuk, a város kibékült ugyan a vajdával, ki ezután ha nem is segítette elő, legalább elnézte a zsoldosok toborzását; de Weisst ez nem elégítette ki. A régi viszonyt szerette volna följújtani Brassó és Havasalföld között, úgy, a mint az Serbán Radul korában fönnállott; bele akarta vonni a vajdát a város és a fejedelem között folyó küzdelembe. A török segítség kimaradása sarkalta a brassói bírót e lépésre, s már augusztusban megkezdette levélben a tárgyalásokat a vajdával a véd- és daczszövetség megkötésére.² Augusztus 24-ikén megérkeztek Giczy követei, Pribék és Siroky, a budai basától, hogy minő válaszszal, nem tudjuk; de hoztak magokkal hatvan zsoldost Havasalföldről, s egy törököt a budai basától, kinek megbízatása volt, a brassói ügyekről személyes tapasztalat után a portánál jelentést tenni. Hogy a jelentés Brassóra kedvező legyen, arról gondoskodott Weiss, a megvendégeltetésen kívül az ajándék sem maradt el.³ Szeptember 13-ikán megérkezett Mehemed bég is és daczára kegyvesztésének, kilátásba helyezte ismét a brassóiaknak a porta támogatását. Ked-

¹ Weiss naplója i. h. 221. l. Benkner kézirati krónikájában 1612 szeptembertől kezdve, mint Weiss annáleseinek folytatása kinyomatva i. h. 235. l., a Brevis Consignatio i. h. 259. l., Bánfi i. h. 259. l., Hegyes i. h. 271. l. és Stadthannenrechnungen. 1612 julius -szeptemberről.

² Stadthannenrechnungen. 1612 aug.

³ Stadthannenrechnungen. 1612 aug. 24-ről.

vesebben fogadta Weiss e kétes értékű ígéretnél azt a tényt, hogy Mehemed bégnek csakugyan sikerült rábeszélni Radul vajdát, hogy a Brassóval kötendő szövetség ügyében a Weiss által tett ajánlatokat elfogadja. A tárgyalások folytatására Mehemed bég a vajdának egyik főemberét, Mihalaki bojárt hozta magával, Weissnak jó ismerősét, ki hasonló küldetésben egyszer már megfordult Brassóban.¹ Miután Weiss a bojárral a szövetség feltételeit megbeszélte, a további tárgyalásokra Heltner György és Forgács Mihály senatorokat, a városban tartózkodó törökök közül pedig Dalli Mustafát szeptember 17-ikén Tergovistba küldötte, kik a város nevében a vajdát egy értékes ezüst serleggel, Merlay Tódor krajovai bánt szintén ezüst edényekkel tisztelték meg.² Hasonlóan megajándékozta Weiss Mihalaki bojárt, ki a brassói senatorokkal szintén vizsautazott Havasalföldre. Egy hét múlva, szeptember 25-ikén vissza-jöttek a követek s velök Mihalaki, azon jó hírrel, hogy a vajda a véd- és dacszövetséget megkötötte, s egyszersmind magokkal hozták a vajda szövetséglevelét.³ E szövetséglevelben a vajda kötelezte magát Brassó várossal szemben jó szomszédságra; megígérte, hogy a város barátjainak barátja, ellenségeinek ellensége lesz, hogy megsegíti a várost minden időben. Megígérte, hogy valamint a brassóiak minden ellene irányuló mozgalomról őt értesítik, úgy ő is mindazt azonnal közli velök, mi a várost érdekli. A brassóiak lemondanak a Serbán Radullal fönnállott szövetségükről, azt e naptól kezdve semmisnek tekintik, viszont ő is megígéri, hogy a császárnál a város érdekében közbenjáró lesz. A szövetség hű megtartására esküt tesz le, maga és bojárjai nevében.⁴ Ily alapon állította ki Weiss is a város

¹ Stadthannenrechnungen. 1612 szeptember 13.

² Stadthannenrechnungen. 1612 szeptember 17.

³ Stadthannenrechnungen. 1612 szeptember 25.

⁴ A pergamenre oláh nyelven cyrill betűkkel írott és a vajda függő pecsétjével ellátott oklevél a Brassó városi levéltárban 772. sz. a.

szövetséglevelét: a brassóiak kötelezték magokat jó szomszédságra, s mint a vajda megígérte, hogy barátjaiknak barátja, ellenségeiknek ellensége lesz, úgy ők is hasonló ígéretet tesznek. Kötelezték magokat, hogy azon esetben, ha a vajdát valami nagy veszély éri, befogadják a belvárosba háromszáz emberével, többi embereit pedig a külvárosokban helyezik el. Segítik őt embereikkel, pénzzel, lőporral és golyóval a visszatérítés minden kötelezettsége nélkül. A pergamenre írott és a városnak selyem zsinóron függő pecsétjével ellátott szövetséglevelet Fronius Mihály és Greissing Kristóf vitték meg a vajdának szeptember 27-ikén, s tették le a város nevében a vajda és bojárjai előtt a szövetséges hűségi esküt.*

VI.

A HAVASALFÖLDI vajdával megkötött véd- és dacszövetség Weiss politikájának fényes diadala volt, habár úgy látszik, hogy a kétszínű Radul a szövetségi szerződés által rá rótt kötelezettségeket komolyan épen nem vette. Mindazáltal a brassói bíró meg volt győződve, hogy egy második Serbán Radult talált benne, s azt hitte, hogy most már megérkezett a kedvező alkalom a döntő hadjárat megkezdésére. Minden körülmény erre ösztönözte őt. Már tudta, hogy Bethlen Gábor is elhagyta a fejedelem ügyét; maga Bethlen értesítette őt erről Basa István nevű szolgája által a városnak küldött levelében.** A székelyek kevés ellentállást fejtettek ki; a hajdúk már eltávoztak; ellenben a város zsoldosainak száma a Havasalföldről toborzott

* A szövetségi oklevél külalakját és tartalmát közli Stadthannenrechnungen 1612 szept. 21. Az oklevél kiállítása, a pergamen és selyemzsinór 2 frt 30 denárba került.

** Stadthannenrechnungen. 1612 szeptember 21-ről.

csapatokkal mindennap gyarapodott. Radul vajdára a kötött szerződés értelmében biztosan számított, s meg volt győződve, hogy végre is a porta saját érdekében föllép Báthory ellen. Számítása e részben a bekövetkezett események által igazoltatott; de Weiss nem akarta bevárni, míg a porta cselekvésre szánja el magát. Bízott Giczy hadvezéri tehetségében, a város haderejében, s reménylte, hogy az első győzelem a szászokat nyílt fölkelésre, a székelyleket a fejedelem ügyének elhagyására fogja bírni. A város nehéz anyagi viszonyai tették őt türelmetlenné. A már második évben folytatott háború kiapasztotta a város jövedelmi forrásait. Követségekre és ajándékokra 1612-ben, csupán a nagyobb tételeket számítva, többet adtak ki 2000 frtnál,* a katonaság zsoldja pedig négy hónap alatt 12,000 frtra emelkedett fel,** oly időben, midőn a város rendes jövedelmeitől elesve, teljesen polgárainak áldozatkészségére szorult. Weissnak tehát nagyon is fontos oka volt a döntő hadjárat megkezdését siettetni, vagy legalább is a harcz színterét a két évi háborúban teljesen kimerült Barcaságról a Székelyföldre tenni át.

Szeptember 25-ikén, ugyanazon napon, melyen a város követei a havasalföldi vajdával megkötött szövetség oklevelét meghozták, Weiss és Giczy 600 zsoldossal és egy pár ágyúval Földvár ostromára siettek. Egész éjjel lövöldöztek a várost, de — mint egyik brassói krónikás mondja — hirtelen valami zajtól megijedve, félbehagyták az ostromot s eredmény nélkül visszatértek. A támadó fellépésnek azonban a brassóiakra annyi haszna mégis volt, hogy Vidombák és Keresztényfalva székely őrségei önkényt távoztak, s így e templomkastélyok a város tözsomszedságában újra a brassóiak kezébe kerültek. Kevéssel utóbb, október 4-ikén, Horváth György is megérkezett, mintegy ötven

* Stadthannenrechnungen. 1612.

** Stadthannenrechnungen. 1612.

törökkel és tatárral, s egy pár nap múlva október 6-ikán egy Muskitz nevű kapitány 600 lovast vezetett Havasalföldről a város segítségére,* miáltal a város hadserege mintegy 1200 főre emelkedett. Most már érkezettnek látta Weiss az időt a székhelyekre ráijeszteni, őket a Báthory ügyétől elvonni, s a felkelést az egész országra kiterjesztve, a fejedelemjelöltet, Giczyt, Gyula-Fehérvárra vinni. Az újonnan érkezett zsoldosokat lobogókkal látta el, a fejedelem-jelölt Giczzy czímerével,** s a föllekesített polgárságot is magával vonta a küzdelembe. Négy szenatoron és számos polgáron kívül negyven tanuló követte «a leendő cancellárt» — mint egy Báthoryval rokonszenvező szász krónikás a hatalmas bírót nevezte — a döntő hadjáratra.

Október 8-ikán vonultak ki Brassóból «nagy pompával, mintha nem is háborúba, hanem menyekzőre mennének». Magát Weisst azonban szomorú sejtelmek kínozták. Elindulása előtt elrendezte családi ügyeit, megcsinálta végrendeletét, s midőn a városból már kivonultak, többször könyezve tekintett vissza azon helyre, melyhez annyi emlék kötötte, hol oly kiváló szerepet játszott egy évtizeden át, s melyről megjósolta, hogy többé látni nem fogja. Hadserge, melylyel a nagy vállalat kiviteléhez fogott, bal-sejtelmeit tökéletesen igazolta. Gyűlevész hadsereg volt ez, oláh, rác, magyar, török és tatár zsoldosokból, kiket a Weiss által képviselt ügyszemmi érdek nem kötött, s kik készek voltak még egy pár nap előtt azon várost, melynek szolgálatában állottak, megrohanni és felprédálni. Igazi elszántság és lelkesedés csak ama pár száz városi polgárban volt található, kiket Weiss a hadjáratra magával vitt; katonai tapasztalat, vitézséggel párosulva, csupán ama pár száz lovásban, kik Nemes Balázs, Horváth György

* Stadthannenrechnungen. 1612 október 4 és 6-ról.

** Stadthannenrechnungen. 1612. okt.

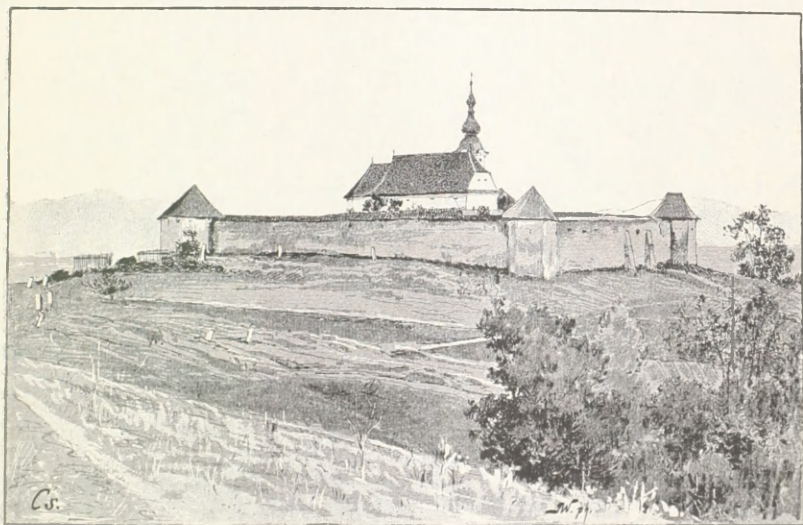
és Kálnoki János székely kapitányok vezérlete alatt Giczy körül csoportosultak. Az egész, a nagy czéllal különben arányban semmiképen nem álló hadsereg létszáma körülbelül 3000 emberből állott hat ágyúval, köztük a híres brassói nagy ágyúval.

Első célul Háromszék meghódítását tűzték ki, s e terv szerint a Barcaság szomszédságában fekvő székely falvakat rohanták meg; mi közben az oláh és török zsoldosok — de még a városi polgárok is, — Giczy nagy bosszúságára, ki a székelyeket szép szerével szerette volna a maga pártjára vonni, iszonyúan raboltak és pusztítottak. Nem sok ellentállással találtak. A nyílt községekből a nép menekült északra Csik felé, csupán az uzoni és ilyefalvi megerősített templomkastélyok daczoltak egy pár napig. Minden jól látszott menni. Földvárt is elhagyta a fejedelmi őrseg; a brassóiak akadály nélkül megszállották; a háromszéki székelyek pedig hódolatot ígértek. De míg Weiss a székelyekkel alkudozott, s hadseregét Ilyefalvánál élelmi szerekkel ellátva, lassú menetben Hidvég felé vonult, az alatt a fejedelmi hadak is összegyűltek. A székelyek által értesítve, Báthory a kék udvari gyalogokat Allia Farkas alatt Földvár felé küldötte, hol ez a Török István alatt kivonult csiki és marosszéki székelyekkel s Mocsonyi és Folti hajdúkapitányok csapataival egyesült. Magyar források az egész hadsereget 1200 lovasra teszik,* úgy látszik azonban, nem számítva a gyalogokat, nevezetesen pedig a székelyeket, kik pedig kétségtelenül részt vettek az ütközetben.

Weiss és Giczy október 14-ikén értesültek a fejedelem hadseregének megérkezéséről, s e hírre azonnal az Olt jobb partján Földvárral szemben Hidvégre vonultak. Giczy megpillantva az Olt bal partján táborozó hajdúkat és szé-

* BOJTHI i. h. 320. l. és MIKÓ folytatója BIRÓ i. h. 230. l.

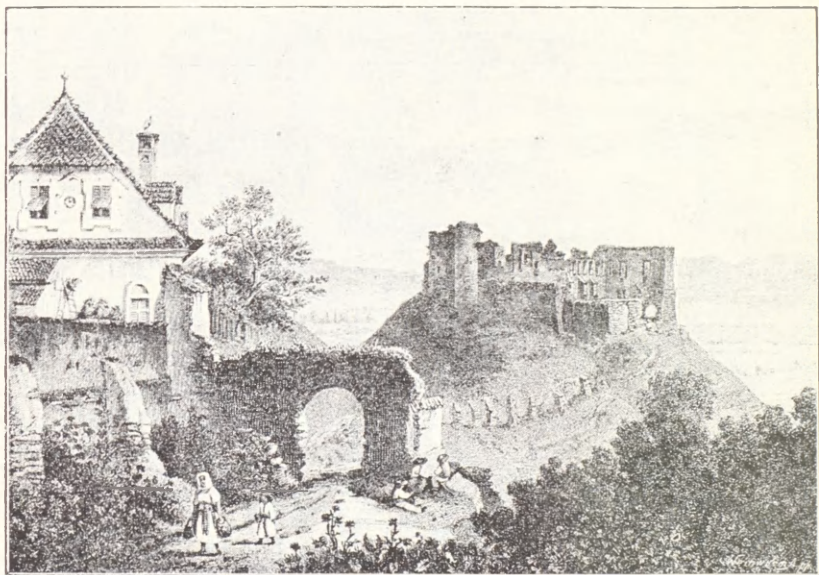
kelyeket, rögtön belátta, hogy nyílt ütközetbe bocsátkozni részben megbízhatlan, részben gyakorlatlan hadsergükkel nem eszélyes, s azt tanácsolta, hogy vonúljanak vissza Brassóba, vagy valamelyik szász község, Hermány vagy Feketehalom templomkastélyába. De Weiss nem engedett. Az eddig kivívott sikerek megszáditették és sértette büszkeségét azon gondolat, hogy ily nagy előkészületek után ütközet nélkül ismét Brassó falai mögé meneküljenek. Talán nem ültél eleget a brassói húsos fazekak mellett»

53. AZ ILLYEFALVI TEMPLOMKASTÉLY.

szólott gúnyosan Giczyhez, s véleménye szerint az ütközet elfogadása határozatba ment. Átszállították az egész hadsereget az Olton s a Földvár alatt Brassó felé elterülő síkon csatarendbe állították. Október 16-ikán délelőtt vívatott az ütközet, mely Giczy előrelátása szerint a brassóiak óriási vereségével végződött. A fejedelmi hadak első rohama néhány pillanat alatt eldöntötte a csata sorsát. Az oláh és rácz zsoldosok — mint a brassóiak hitték, a vajda titkos utasítása szerint — úgyszólva kardcsapás nél-

kül megfutottak, s futások zavarba hozta a többi csapatokat is. Hiában kísértették meg Giczy és Weiss a csatarendet fentartani; páni rémület szállotta meg az egész hadsereget, s mindenki elhányva fegyverét, futott a merre tudott. Most már Giczy és Weiss is kénytelenek voltak menekülésre gondolni. Magyar csapata által környezve és védve, Giczy elérte Brassót, de Weiss magára maradt. Midőn látta, hogy minden veszve van, egyetlen egy

54. FÖLDVÁR.

szolgája kíséretében Brassó felé vágatott. Nem sokáig ment. A Barcza vizénél lova kidőlt; egy Tunyogi Gergely nevű hajdú utólérte s rövid küzdelem után leterítette. Fejét levágták s Szebenbe küldötték a fejedelemhez, ki azt a piacon nyársra vonatta. Három napig állott ott, mígnem október 22-ikén egy rendkívül heves vihar után eltűnt. Testét a brassóiak a csata után pár nappal felkerestették és a szintén elesett Heltner György senatoréval együtt a városba szállítatva eltemették.

WE

Régi olajfestmény után, melynek rész

Y ELESÉSE.

lt században restauráltak, másolta Cserna K

Roppant nagy volt a brassóiak vesztesége. Hadseregüknek fele elesett, vagy fogságba került. Az elesettek között volt a negyven tanuló is, kik a Földvár előtti mély úton, hol felállítva voltak, úgy szólva minden védekezés nélkül vágattak le a székelyek által. Midőn a székelyeket megpillantották, harcias lelkesedésük azonnal elenyészett, s rémületekben felkiáltottak: «*Cantemus, forte non desecabunt*». De éneklésök nem hatotta meg a székelyeket; és a penna-lovagok, mint őket egy későbbi szász író nevezi, egymásután elhullottak. Egyetlen egy menekült meg közülök, ki az általános riadalomban a holttestek közé vetette magát. Mivel semmi életjelt nem adott magáról, a székelyek halottnak hitték és nem bántották. Később ez a tanuló földvári pap lett, s minden évben a csata évfordulóján kiment a csataterre, s ott a tanulók sírdombján, melyet ma is «*Studentenhügel*»-nek neveznek, leborulva siratta meg társait, s adott hálát az Istennek csodálatos megmeneküléseért.*

Nagy volt a gyász Brassóban a szerencsétlen ütközet után, mely egy csapással hirtelen a város minden reményét megsemmisítette. Mindenkinek volt kit siratni, de a magán gyász háttérbe szorult azon nagy veszteség előtt, mely a várost nagy fiának halálával megrendítette. Benne vesztette el a város és a szász nemzet legtehetségesebb politikusát, ki egyedül volt képes e válságos időben, oly ellenféllel szemben, minő Báthory Gábor volt, a város és

* Legterjedelmesebben leírja a csatát Benkner (kiadva mint a Weiss naplójának folytatása i. h. 236. l.). Továbbá a *Brevis Consignatio* i. h. 263. l., Bánfi i. h. 260. l., NÖSSNER i. h. 72. l., KRAUSS i. h. i. k. 33. l., BOJTHI i. h. 320. l. és a MIKÓ folytatója BIRÓ i. h. 229. l. Egy pár adatot találunk a *Stadthannenrechnungen* 1612 október 20 és december 31-ről. A tanulók szerencsétlen sorsa fel van jegyezve a TARTLER-TRAUSCH: Col-

lectanea című kézirati munka i. k. 257. lapján May Mihály földvári pap elbeszélése nyomán, kitől Seulern Lukács hallotta és írta le. A székelyek sokáig emlékezetükben tartották a tanulók lamentatijóát s még azután is sokáig szokták gúnyképen a brassói deákoknak oda mondani: *Cantemus, forte non desecabunt*. TARTLER TRAUSCH: *Collectanea*. i. k. 260. l.

a szász nemzet kiváltságos állását Szebennek, a fővárosnak bukása után is fentartani. Nem volt közönséges lázadó — mint Báthory nevezte —, még kevésbbé nagyravágyó, pártütő, ki polgártársai vérével és a haza pusztulásával saját fölemelkedését tervezte. Egy szász író — még pedig kortársa* — gúnyosan jegyezte föl róla, hogy kancellár akart lenni az általa fölemelendő fejedelem mellett; de ha talán gondolt is ilyesmire a küzdelemnek rá nézve kedvező phásisában a Giczyvel való összeköttetés után, iratai és egész élete megczáfolják azon feltevést, mintha az általa megindított küzdelemben a személyes indoknak, a nagyravágyásnak bárminő része lett volna. Ép oly kevéssé látszik valószínűnek, hogy a bécsi udvar iránt érzett rokonszenv, a németpártiság ragadta volna a fölkelés terére. Igaz ugyan, hogy a felkelést, mint a német párt szövetségese kezdette meg, s még Forgách és Serbán Radul kudarcza után sem szűnt meg a bécsi udvar segítségét sürgetni; de csak addig és annyiban volt németpárti, a meddig és a mennyiben a bécsi udvar törekvései az általa képviselt ügy érdekeivel összhangzatban állottak. Basta korszaka sokkal mélyebb benyomást tett rá, hogysé mint buzgó lutheránus a bécsi udvar uralmát Erdély fölött, mi akkor egyértelmű volt az ellenreformáció diadalával, őszintén kívánta volna. Őszinte ragaszkodása Bocskayhoz, a jó szolgálatok, melyeket Rákóczy Zsigmondnak s magának Báthory Gábornak is uralkodása első éveiben tett, eléggé megczáfolják azon föltevést, mintha egy Huet Alberthez hasonlóan következetes németpárti és az erdélyi nemzeti fejedelemségnek elvi ellensége lett volna. Az általános haza eszméje azonban nála is, mint polgártársainál, másodsorban állott. «Én a városé voltam s vagyok», írta a fejedelemnek. Brassót tekintette ő igazi

* NÖSSNER, i. h. 71. l.

hazájának, melynek szellemi, anyagi és politikai felvirágzását egyformán szíven hordozta, s melynek érdekei politikai, törekvéseinek célját is megszabták. E városnak áldozta szellemi tehetségén és lankadatlan tevékenységén kívül vagyona egy részét is, s azon szép ajándékkal, melyben városa virágzó iskolájának könyvtárát részesítette, tudományszeretetének a legfényesebb, nevének a legszebb emléket állította.*

Államférfiúi működése különböző oldalról, különböző méltánylásban részesült, s mint kortársainak, úgy az utókornak ítélete is eltérően hangzik fölötte. Talán, mint sok más dologban, úgy itt is a kettő között van az igazság. E küzdelemben, melynek tagadhatatlanul ő a fő hőse, fáradhatatlan tevékenysége, szívós kitartása, és az ügyesség, melylyel polgártársait magával ragadta, elismerésünket vívja ki, sőt bizonyos tekintetben bámulatunkat kelti fel; de csak addig, míg politikája városa és nemzete régi szabadságának visszaállítását célozta. A siker, melyet e téren kivívott, hősies halála a csatatéren, igazolja ama nymbust, melylyel nemzetének emlékezete nevét körülvette; de nem jogosít fel arra, hogy a nagy államférfiak közé soroljuk. Hiányzott benne a mérséklet, az erők józan mérlegelése: az igazi államférfiúi tehetség legszükségesebb kelléke. Az első siker által elszédítve, oly térre csapott át, melyen nem bírt megállni. Félreismerzte mindazon tényezőket, melyekkel számolnia kellett: saját tehetségét és erejét, s ellenfelei hatalmát. Brassóból akart fejedelmet adni az országnak, s hozzá még egy közönséges kalandor hajdúkapitány személyében. E végzetteljes tévedésben rejlik, — mint Szilágyi igen találóan megjegyezte,** — a brassói

* 1608 szeptemberben az iskolának 75 kötet könyvet ajándékozott, melyeket 100 frtéért vásárolt Sixtinus András egykori brassói tanító hagyatékából. (Weiss naplója i. h. 202. l.) Az 1689-ki nagy

tűzvész azonban az iskola könyvtárának többi kincseivel együtt a Weiss által ajándékozott könyveket is egy pár kivételével megsemmisítette.

** Báthory G. fejedelem története. 209. l.

bíró bukásának oka; ez állította őt a hadsereg élére is, hol tehetség hiányában az ügynek, melyért küzdött, csak ártalmára vált; s ez vezette őt a földvári csatatérre, hol a győzelem helyett halálát találta.

Mindazáltal tévednénk, ha személye bukását a nevéhez kötött ügy bukásának tekintenők. Politikai törekvése, a mennyiben az Brassó és a szász nemzet kiváltságos állásának visszaállítását, illetőleg föntartását czélozta, végre is

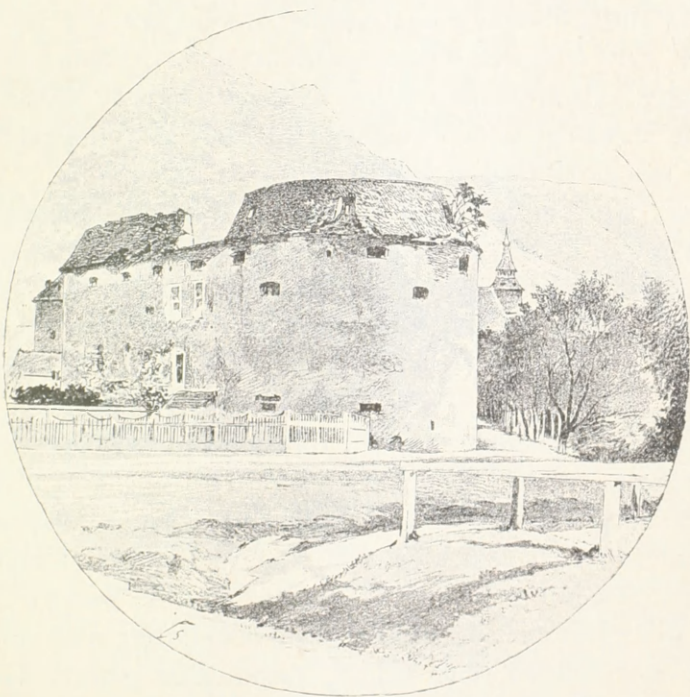

55. EMLÉKÉREM WEISS HALÁLÁRA.

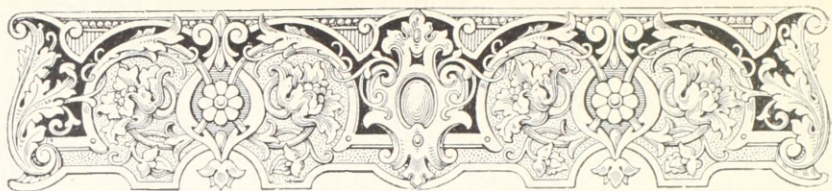
— ha nem is azon tényezőkkel, melyekkel ő számolt — diadalt aratott. Polgártársai még a földvári vereség lestíjtó hatása alatt sem tántorodtak el az általa kitűzött zászlótól, melyet halála után az ő iskolájában képzett új erők ragadtak kezökbe. Neve kortársai és az utókor előtt elválaszthatlanul összeforrt Brassó és a szász nemzet szabadságának ügyével, s polgártársai halála után büszkén és saját specialis álláspontjukból méltán verették pénzükre nevét e fölirattal: «Præstitit, quæ debuit patriæ».

A hatalmas bíró alakjának letünésével a Weiss család történelmi szereplése is véget ért. Sem testvérei, kik részben szintén Brassóba tették át lakásukat, sem ezek utódai nem tüntették ki magukat, sem a város sem az ország szolgálatában; a családnak azon ága pedig, melyet ő fölemelt, nagyon gyorsan kihalt. Kemmel Ágnessel kötött

házasságából két fia, János és Mihály és egy leánya, Ágnes született. Nejét a rá nézve végzetteljes 1612-dik év tavaszán vesztette el, s gyermekei közül is csak egyik fia, Mihály és leánya Ágnes, élték túl. Fia, Mihály utód nélkül halt el, leánya, Ágnes háromszor ment férjhez; de gyermekeit mind túl élte, s midőn 1658-ban Brassóban elhalt, a Weiss Mihály-féle vagyon részben a bíró testvéreinek utódaira, részben a Weiss Ágnes harmadik férjének családjára, a Gotzmeister családra szállott át.

56. BRASSÓ: SZIJGYÁRTÓ-BÁSTYA.

FÜGGELÉK.

WEISS politikai és kereskedelmi elfoglaltsága mellett kiváló előszeretettel foglalkozott az irodalommal, s bár korán elhagyta az iskolát, megszerezte azt a képzettséget, mit kora egy művelt embertől követelt. Három nyelven : latin, német és magyar nyelven beszélt és írt, s mint főnmaradt latin költeményei és magyar beszédei mutatják, a költészet és a szónoklat terén nem közönséges ügyességre tett szert. Ránk nézve érdekesebbek, mert Erdély történelmére rendkívül becsesek, azon töredékes följegyzések, melyeket Weiss kora eseményeiről ránk hagyott, s melyek *Liber Annalium* cím alatt a «*Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens*» új folyamában 1860-ban láttak napvilágot.

Külső tekintetében ez évkönyv vagy napló a legszerényebb igényeket sem elégíti ki. Három nyelven, fölváltva latinul, németül és magyarul íratott; levelek, beszédek és okiratok egész terjedelemben közölve szakítják meg az elbeszélést; minden rend nélkül, össze-vissza papírra vetve találjuk az író családi eseményeit, magán ügyeit, élményeit, a város és az ország nevezetes eseményeit, mely utóbbiakban is többnyire csekély része volt. Látszik, hogy e könyv csak anyaggyűjtemény akart lenni; alapvető munka kora történelmének rendszeres megírásához, miben őt az 1611. és 1612-dik viharos évek eseményei és kora halála meggátol-

ták. De, bár mint irodalmi mű forma tekintetében számba nem jöhet, tartalma e munkát a szerző kiváló szerepénél fogva Erdély történelmére elsőrangú forrássá emeli. Az 1593-tól 1611-ig terjedő időszakot foglalja magában chronologiai rendben, évek, hónapok és napok szerint, de nem egyforma terjedelemben, s nem is egyenlő értékkel. Oly arányban, a mint az író politikai állása emelkedik, bővülnek a följegyzések, növekedik a hozzá csatolt okmányok és levelek száma, s növekedik ezekkel együtt természetesen a napló történelmi értéke is. Hogy minő szellem lengi át följegyzéseit, az elbeszélt események után fölösleges volna fejtegetni; politikai nézetei és törekvései hiven visszatükröződnek bennök; de bár egy pár esetben őszinteség hiánvával vádolhatjuk, általában elbeszélésének hitelessége ellen a legszigorúbb kritika is alig tehet kifogást.

A Liber Annaliumon kívül e kor történelmének még egy másik általánosan ismert és méltányolt forrása is, mint a Weiss munkája említettik. Ez Brevis Consignatio tumultuum bellicorum in Transsilvania motorum, ab Anno Christi 1610. usque ad annum 1613. completum, ambitione et inquietudine Gabrielis Bathorei, Principis Transsilvaniae czímet visel.¹ Az első, ki e munkát Weissnak tulajdonította, Seivert volt,² s utánna elfogadták e föltevést Trausch,³ és mindazon szász és magyar írók, kik e kor történelmét tárgyalták. Hogy minő alapon tulajdonította Seivert a Brevis Consignatiót Weissnak, nem tudtam rájönni. Két munkájában⁴ állítja Weisst e munka szerzőjének; de egyikben sem indokolja állítását, mely nézetem szerint nem is egyéb pusztá föltevésnél. Nincs semmi ez elbeszélésben, mi a Weiss szerzőségére vallana; ellenben

¹ Kiadta TRAUSCH: Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum. Pars 1. 239—263. l.

² Nachrichten von siebenbürgischen Gelehrten und ihren Schriften. 491. l.

³ Schriftsteller-Lexicon. III. k. 489. l.

⁴ A már említett munkán kívül a Siebenb. Quart Schrift. III. kötetében a 241. lapon.

több körülmény határozottan a Seivert állítása ellen bizonyít.

A Brevis Consignatio egy teljesen befejezett és nagy gonddal készített leírása Brassó fölkelésének, tehát oly munka, minőnek elkészítésére Weissnak ideje nem lehetett. Hiszen a Báthory ellen megindított actio főszúlya az ő vállaira nehezedett, s hogy mennyire elfoglalták ezen években a város, s általában a fölkelés ügyei, mutatja az, hogy naplója is 1611 közepén a papirosmalomnál vívott ütközettel hirtelen megszakad, s a későbbi időből egy pár jegyzeten kívül csak néhány levelet találunk. Még arra sem volt ideje, hogy naplójában töredékesen papírra vesse a legkiválóbb eseményeket, hogyan ért volna tehát arra, hogy a fölkelésnek történetét úgy kidolgozza, mint azt a Brevis Consignatióban találjuk.

E külső ok mellett belső okok is szólanak a mellett, hogy a Brevis Consignationak szerzője Weiss nem lehetett. Az 1610 végén történt eseményeket: Szeben bevételét és a havasalföldi hadjáratot mind a Weiss naplója, mind a Brevis Consignatio elbeszéli; de oly módon, hogy a napló a Brevis Consignatio írójának alapúl nem szolgálhatott, mint azt természetesen föl kellene tennünk, ha a Brevis Consignatiót is Weissnak tulajdonítjuk. A fölsorolt részletek nem egyeznek a két munkában; a Brevis Consignatióban nem találunk oly adatokat, miket Weiss naplójában megemlít, és mikre éppen ebből kifolyólag, úgy látszik súlyt fektetett. Szeben bevételének részleteiről a napló egész pozitív adatokat beszél el nekünk, míg a Brevis Consignatio írója csak általánosságokban mozog. A napló szerint a fejedelem 52,000 frtot vett föl a szebeniektől; de a Brevis Consignatio szerzője az összeg nagyságát nem tudja,* a napló írója azt is tudja, hogy Báthory 500 főből

* *Ingentem pecuniarum vim imperat*, mondja a Brevis Consignatio egész határozatlanul.

álló őrséget helyezett el Szebenben; de a Brevis Consignatio írója itt is megelégszik egy általános és határozatlan kifejezéssel.*

Feltűnő, hogy a Weiss naplója és a Brevis Consignatio nem egyeznek oly pontban, melyben netalán feledékenységből eredett tévedésről is alig lehet szó. Midőn Szeben bevétele után Báthory Radul ellen Havasalföldre indult, Weiss — mint naplójában elbeszéli — városát Szeben sorától féltve, a fejedelemnek a város nevében 4500 arannyal kedveskedett, s ugyanakkor Imrefinek a fejedelem tudta nélkül 2500 aranyat adott. A Brevis Consignatio írója mitsem tud a fejedelemnek adott ajándékról; szerinte az egész összeget 14,000 frtot (= 7000 arany) Imrefi egyedül kapta. Ily eltérés ugyanazon szerzőtől nem eredhetett.

Tévedések is fordulnak elő a Brevis Consignatióban, még pedig oly természetűek, melyek azon föltevést, hogy Weiss követhette volna el, egyenesen kizárják. Pl. a Brevis Consignatio azt beszéli, hogy Giczey azért kimélte a székelyeket, mert ő maga is székely eredetű volt. Ily állítás Weisstől, ki a fejedelem-jelöltet elég közről és elég jól ismerte, érthetetlen volna. Ép oly kevéssé volnának érthetők a város ügyeinek mindenható intézőjétől a Brevis Consignatio és a városgazdai számadások között észrevehető eltérések, melyek a Brevis Consignatio írójának hiányos információjáról tanúskodnak. Ilyen pl. midőn 1612 júliusban Mehemed bégnek Konstantinápolyba történt küldetése után egy pár nappal Horváth Györgyöt és Ibrahim csauzt is, elég indokolatlanul, egy újabb követésben szintén Konstantinápolyba utaztatja, ellentétben a városgazdai számadással, mely szerint Horváth György és Ibrahim csauz a szilisztriai basához és a tatár kánhoz küldettek. Hogy a városgazdai számadások e pontban is,

* Relicto inibi praesidio satis firmo.

mint általában, több hitelt érdemelnek, mint a *Brevis Consignatio*, nem szorul bizonyításra, annyival inkább, mert Horváth György e küldetésből csakugyan tatár kísérettel tért vissza; de épen ebből természetszerűen következik az is, hogy a *Brevis Consignatio* szerzője, a város ügyeinek legfőbb vezetője, Weiss Mihály nem lehetett.

A bibliai reminiscenciák és a bibliából vett hasonlatok, mik a *Brevis Consignatio* írójának irányát jellemzik; a kenetteljes hang, mely az elbeszélést átlengi, a szerző föltünő érdekeltsége az egyházi vagyon ügye iránt, pap szerzőre vallanak. A *Brevis Consignatio* szerzője tehát minden valószínűség szerint az akkori első brassói pap, Fuchs Márkus volt, kinek évkönyveiben foglaltatik e kisebb tévedései mellett is értékes — s talán épen csakis ezért Weissnak tulajdonított — elbeszélése Brassó viszonytagságos történelmének 1611—1613-ig.

A MAGYAR-TÖRÖK ZÁSZLÓK.

A drezdai kir. könyvtárban négy codexet őriznek, melyek a tizenhetedik század legelső éveiből származnak s erdélyi és török zászlók rajzait tartalmazzák. Az első G. 81. I/B. szám alatt őriztetik s a goroszlói csatában elfoglalt zászlók közül 110-nek színrajzát adja. A másik három F. 59 B -59/D jelzet alatt őriztetik s ebben vegyesen török, erdélyi s magyar zászlók vannak, melyek közül egyik az első kötetnek másolata. A G. 81. sz. a. őrzött kötetben minden zászló meg van jelelve, hogy miféle — a többi kötetekben nincs a zászlók alatt semmi aláírás, vagy tartalom-jegyzék. Mindezeket a zászlókat Puchner György szertármester festette, az eredetiekről a szász választófejedelem számára. Minden zászló vagy hadijel festése egy ívrét oldalt tölt be. A G. 81. DL. kötetből négy táblán közöljük a legérdekesebb zászlókat, az alább következő leírást szószerint adván a codexből. A többiekből vegyesen adunk néhány kiváló zászlót, leginkább török zászlókat Ali kettős kardjával, nap és hold jelvényekkel, sólyommal, a védő kézzel. Egy lengyel zászló is van S. R. felírással, a többi magyar, (Báthory, Székely Mózes stb.). Megjegyzendő, hogy ezen utóbbi codexekben a zászlóknak nincs semmi aláírásuk. De kétségtelen, hogy ezek a codexek is az előbbivel egykorúak.

A goroszlói zászlókat tartalmazó codexbe vannak bekötve Bastának és Mihály vajdának arczképei, s ennek a kettőnek hasonmásait ezen példányok után közöljük. Ezeket követi az alább következő szöveg, melyből azonban a nem közlött s kevésbé érdekes zászlók szöveg-aláírásait elhagytuk, megjegyezvén, hogy a zászlók felé írt szám az eredeti codexben levő számokat jelenti, s csakis ezeknek szöveg-aláírásai vannak közölve.

Az első oldalon, melyen az aláírás eredeti, következő feljegyzés áll:

CONTRAFACTUR

der reutter vndt landts knecht fahnenn, welche in der Siebenburgischen schlacht, so an der Vngerischen vnd Siebenburgischen Gränze geschähen anno 1601, den 3 Augustj auch durch gottes gnädige hülfte vnnndt rittermässiger handt seindt eröbert worden, und der Rom. Kay. Mayt. durch eigner pottschaftt auf der post, vom herrn Michæl Weyda und George Basta seindt zugeschickt undt zum triumph Dinstagk nach

Laurentii vfs keyserliche Schloss gebracht, ihre kays. Mayt. vfen platz, durch Verordnete persohnen offentlich presentirt und vorgetragen würdten vber solcher Victoria Ihr. Kay. Mayt. vndt menniglich erfreuet und gott vor solche glückliche Victoria gedancket haben. Wie ich dan solche triumph fahnen selbstn gesehen, vnnndt meinem gnedigsten Churfürsten und Herrn Herrn Herzogk Christian zu Sachssenn will underthenigst vber antwortt haben.

Mich in derselben gnaden beuhelende

E. Churf. G.

Underthenigster
gehorsamer

Georg Puchner,
Zeugkwärt.

Anno 1601 in Dresden den 21. Augustj.

A KÖVETKEZŐ OLDALON :

Item

Vor diesenn triumph fahnen ist erstlichen vorher geritten, vf einem schönen Spanischen braunen ross, ein junger starcker herr, ein graff, soll den Michael Weyda vnd Georg Basta befreundter sein, hindter ihm ein vngerischer Herr, welche alle beyde mit und in der schlacht gewesen sein, hindter diesem seindt nun die triumph fahnen gefolgt, wie hierinnen zu befindten.

A ZÁSLÓK ALÁÍRÁSA :

1. Das Kehn Zeichen des feldt obristenn.
2. Muldauische landts knechts fehnlein.
3. Reutter fahnen.
5. Siebenburgische reutterfahnen.
9. Siebenburgische reutterfahnen.
11. Siebenburgisch landts knecht fehnlein. Ist sehr zerhauen und bluttig gewest.
15. Siebenburgisch landts knecht fehnlein. Ist sehr zerhauen, durchschossen, vndt sehr mit blutt besprengt gewest.
17. Landts knechts fehnlein.
20. Reutter fahne. Ist durchschossen, undt sehr mit blutt beschweist gewest.

21. Siebenburgische reutter fahne. Ist sehr durchschossen vnd mit blutt besprenget gewest.
22. Ein landts knechts fehnlein, ist sehr zerschossen, und mit blutt beschweist gewesen.
28. Reutter fahne.
35. Landts knechts fehnlein.
36. Siebenburgische Reutter fahne.
38. Reutter fahnn.
39. Reutter fahnn.
40. Siebenburgische reutter fahnn.
44. Reutter fahn.
45. Reutter fahnn.
50. Reutter fahnn.
51. Siebenburgische reutter fahnn.
54. Landts knechts fenlein.
55. Reutter fahnn.
56. Reutter fahnn.
59. Siebenburgische reutter fahnn.
61. Ein reutter fahn, mit den namen Jhesus.
63. Landts knecht fehnlein, mit der Lincken handt.
66. Landts knechts fehnlein mit einem stadt zeüchen.
67. Landts knechts fehnlein mit einem stadt zeichen.
70. Landts knecht fehnlein.
71. Landts knecht fehnlein.
73. Siebenbürgische reutter fahnn.
75. Reutter fahnn.
77. Landts knecht fehnlein. Ist sehr mit blutt besprenget gewesen. Ist vnwissent, wohine solche zustendigk, aber die Kay. Mayt. solche alssbaltt zu sich fordern vnd vor sich bringen lassen.
80. Landts knecht fehnlein, mit einem stadt zeüchen. Ist sehr zerhauen, zerschossen vnd mit blutt besprenget gewest.
82. Siebenburgische reutter fahnn.
85. Reutter fahn, welche sehr verbrandt, zerschossen vndt mit blutt besprenget gewest.
88. Reutter fehnlein auss Siebenburgen.
92. Siebenburgische reutter fahnn.
93. Siebenburgische reutter fahnen.
95. Siebenburgische reutter fahnn.
98. Siebenburgische reutter fahn, mit der rechten handt.
106. Siebenburgische reutter fahnn.
107. Landts knecht fehnlein mit dem lincken halben Arm.
108. Landts knecht fehnlein, mit einem rotten creuzlein, ist sehr mit blutt beschweist gewest.

109. Landts knecht fehnlein, ist sehr zehrhaun, geschossen vnd mit dem blutte sehr geschweist gewesen.
 110. Ist einn klein kenzeichen gewessenn.

A KÖTET VÉGÉN KÖVETKEZŐ ÖSSZEGEZÉS OLVASHATÓ :

Summarischer ausszugk dieser fahnen.

110. reutter vndt landts knecht fahnen, gross undt klein, allerley sortenn alss nemblichen,
 1 fahne zum kehn zeichen von allerley farben undt pferdte herren,
 72 reutter fahnen, allerley gattungk, darunter etzliche, mit den Siebenburgischen zeichen, die elephanden zehn.
 36 Landts knecht fahnlein, allerley gattung mit derselben seltsam zeichen.
 1 Klein rott khen fenlein.

Summa ut supra.

—

TARTALOM.

BEVEZETÉS.

Magyarország, Erdély és a szász nemzet politikai viszonyainak jellemzése a XVI. század végén. 3—7. lap.

ELSŐ KÖNYV.

I. Brassó földrajzi fekvésének fontossága. Viszonya a fejedelemséghez. Bel-szervezete a XVI. század végén és a XVII. század elején. 11—25. lap.

II. Brassó viszonya a barczasági községekhez. Ipara, kereskedelme, jövedelmei és kiadásai. 26—45. lap.

III. Weiss Mihály származása. Gyermekkora és ifjúsága. Kancelláriai szolgálata. Letelepedése Brassóban 1590-ben. 45—50. lap.

IV. Weiss első politikai szereplése Báthory Zsigmond alatt. Brassó pártállása és politikája s Weiss részvétele az 1599—1605-ben folyt erdélyi politikai küzdelmekben. 50—70. lap.

V. Weiss politikai tevékenysége Bocskay István és Rákóczy Zsigmond fejedelemsége alatt. 1605—1608.

VI. Báthory Gábor jellemzése. Weiss viszonya Báthory Gáborhoz. 1608—1610. 92—109. lap.

MÁSODIK KÖNYV.

I. Báthory Gábor törekvése a szászok kiváltságos állásának megsemmisítésére. Szeben elfoglalása. Weiss és a brassóiak csatlakozása Báthory elleneihez. A brassói ütközet 1611. július 9. 113—135. lap.

II. Brassó nyílt felkelése. Weiss politikai törekvése. Serbán Radul és Forgách Zsigmond hadjárata 1611-ben. 136—148. lap.

III. Weiss megválasztatása városbíróvá 1611 végén. Tevékenysége a porta támogatásának megnyerésére. Báthory barczasági hadjárata 1612 tavaszán. 148—166. lap.

IV. Weiss és a brassóiak összeköttetése Giczy Andrással. Giczy kinevezetése erdélyi fejedelemmé. Sikertelen békealkudozások Báthory és a brassóiak között. 167—178. lap.

V. Giczy megérkezése Brassóban. Véd- és dacszövetség kötése Mychne Radul és a brassóiak között, 1612 szeptember végén. 178—194. lap.

VI. Készület a döntő hadjáratra. A földvári csata és Weiss Mihály halála, 1612 október 14. 194—205. lap.

FÜGGELÉK.

Weiss naplójának és a Brevis Consignationak kritikai méltatása. 206—210. lap.
A magyar-török zászlók. 211—214. lap.

KÉPEK.

ÖNÁLLÓ KÉPEK:

	Lap		Lap
Weiss Mihály. Régi aquarell fest- mény után másolta Cserna K.	1	A Graft Brassóban. Cserna K. fel- vétele után	125
Brassó látképe. Cserna K. eredeti fel- vétele után	50	Töröcsvár. Cserna K. felvétele után	164
Rákóczy Zsigmond arczképe	88	Weiss Mihály elesése. Régi olajfest- mény után	200
Báthory Gábor arczképe	93	Magyar és török zászlók 1601-ből	211

A SZÖVEGBE NYOMOTT KÉPEK :

Czimkép Cserna Károlytól.		Rákóczy Zsigmond aláírása	89
Brassó czimere a Szt.-Lélek kapun .	3	Báthory Gábor aláírása	94
A fehér torony Brassóban .	6	Kendi István aláírása	97
Brassó .	11	Imrefi János aláírása	99
A régi fekete kapu Brassóban .	15	Weiss Mihály írása .	105
Az ötvös-bástya Brassóban...	19	A brassói városbírói kard .	109
A régi Szt.-Lélek kapu Brassóban .	21	Weiss Margit himzése .	114
Takács-bástya Brassóban .	23	Szeben látképe .	115
Rozsnyó fellegvára .	26	Brassó fellegvára .	121
Töröcsvár .	29	Bertalan-templom Brassóban .	129
Tanácsház Brassóban .	33	Ó-Brassó s a csatatér .	131
Timár-bástya Brassóban .	39	Forgách Zsigmond aláírása .	139
A fekete torony Brassóban .	43	Brassói érem .	152
A régi Brassó .	44	A keresztényfalvi templomkastély .	160
Weiss Mihály czimere .	47	Rozsnyó fellegvára .	161
Mihály vajda arczképe .	53	A hermányi templomkastély .	166
A miriszlói csata terve .	55	Achmed szultán arczképe .	171
Basta György arczképe .	59	Thurzó György aláírása .	174
Rudolf király aláírása .	61	A brassói nagy templom belseje .	175
Serbán Radul vajda aláírása .	67	Brassói érmek .	181
Bocskay István arczképe .	71	A tömösi szoros .	183
Az erdélyi rendek aláírása az 1607 márcz. 27. országgyűlésen .	76—77	Brassói nagy templom .	187
Segesvár látképe .	79	A bothfalvi templomkastély .	189
Krizte Wornik aláírása .	81	Rozsnyó (részlet) .	191
Mogila Simon aláírása .	83	Radul vajda frigylevele .	195
Jeremiás moldvai vajda aláírása .	85	Az ilyefalvi templomkastély .	199
Medgyes látképe .	86	Földvár .	200
Bocskay István aláírása .	87	Emlékérem Weiss halálára .	204
		A szijgyártó-bástya Brassóban .	205

MEGJEGYZÉSEK A KÉPEKRŐL.

ÖNÁLLÓ KÉPEK :

Weiss Mihály arczképét a brassói ág. evang. gymnasium könyvtárában őrzött codexből vettük, mely a brassói városbírák képeinek gyűjteményét tartalmazza.

Brassó látképe, Cserna K. eredeti felvétele.

A Graft-bástya, Cserna K. felvétele.

Rákóczy Zsigmond és Báthory Gábor Khevenhüller «Conterfet Kupferstich» című művéből vettett. Rákóczyra nézve megjegyzendő, hogy ez (I. k. 330. l.) világosan mint R. Zs. arczképe van közölve: habár a nyakában függő aranygyapjas rend hihetővé teszi, hogy ez tulajdonkép a Báthory Zsigmond arczképe. De ugyan-e kötetben (325. l.) van Báthory Zsigmondnak egy másik arczképe «Sigismundus Bátori» aláírással.

Weiss Mihály elesése. Régi olajfestmény után, melynek részleteit a múlt században restaurálták.

Töröcsvár. Cserna K. eredeti felvétele.

A SZÖVEGBE NYOMOTT KÉPEK :

Czímlap, Cserna K. tervezete.

Fejdisz, Brassó czimere a régi Szt.-Lélek kapun. A fölírat a következő: 1559 TVRRIS FORTISSIMA | NOMEN DOMINI AD IPSAM | CVRRET IVST ET EXALTA | BITVR. Alatta: | CONDITVR HAEC PORTA | ANNIS CVM BIS QVIN | QVE IOANNES BENK | NERVVS GERERET | IVDICIS OFFICIVM.

Fehér torony Brassóban, Cserna eredeti rajza.

Fejdisz: Brassó képe a takács-bástyáról, Cserna rajza.

Régi fekete kapu Brassóban, a városi levéltárban őrzött fénykép után rajzolta Cserna K.

Az ötvös-bástya Brassóban, Ruby M. tanár aquarellje után Cserna.

A régi Szt.-Lélek kapu Brassóban, Rombauer igazgató fényképe után készítette Cserna.

A takács-bástya, fénykép után rajzolta Cserna.

Töröcsvár, Cserna eredeti felvétele.

Tanácsház, fénykép után.

Timár-bástya, fénykép után, Cserna rajza.

Fekete torony Brassóban, Cserna felvétele.

A régi Brassó, Glos Péter Geistreiches Kronstädtisches Gesangbuch. (Kronstadt 1751) című munkából van véve.

Weiss Mihály címerét, a brassói ág. ev. gymnasium könyvtárában őrzött eredeti nemesi oklevélről rajzolta Cserna.

A brassói városbírói kard a brassói városi levéltárban őrzött eredetiről készült fénykép után.

Weiss Mihály írása Erasmus Rotterdamus Apophlegmatum libri octo (Antverpiæ 1540) című könyvének a brassói ág. ev. gymnasium könyvtárában őrzött példányából van véve.

Weiss Margit himzése a brassói főtemplomban őrzött oltárterítőről, rajzolta Cserna.

A brassói fellegvár, Cserna rajza.

- A Bertalan-templom Brassóban. Rombauer igazgató felvétele után.
 A brassói csatátér. Rombauer igazgató felvétele után.
 Brassói érem. Resch gyűjteményéből. Rombauer felvétele Felirata: Gross. civita. Brasso. 1612.
 Keresztenyfalvi templomkastély. Muschalek fénykép-felvétele után.
 Rozsnyó fellegvára délről. Adler fényképe után Cserna Károly.
 Hermányi templomkastély. Fénykép utáa.
 Brassói nagy templom belseje. Cserna K. felvétele
 Brassói érmek. Resch gyűjteményéből, Rombauer igazgató fényképe után. Felirata: a) DEUS PROTECTOR NOSTER b) NOS IN NOM. DOM. CONFIDIMVS. 1612. c) PATRONA HVNGARIAE. 1610.
 Tömösi szcros, Rombauer igazgató felvétele. Cserna K. rajza.
 Brassói nagy templom. Cserna K. rajza.
 Bothfalvi templomkastély. Hunfalvy «Magyarország és Erdély eredeti képekben» című munkájából. Cserna K. rajza.
 Részlet a rozsnyói fellegváról. Muschalek fényképe után.
 Radul Mychne oklevele. A Brassó városi levéltárban 771. sz. a. őrzött eredetiről Rombauer igazgató felvétele.
 Ilyefalvi templomkastély. Rombauer felvétele után.
 Földvár Hunfalvy «Magyarország és Erdély eredeti képekben» című munkájából.
 Emlékérem Weiss halálára. Feliratok, előlap: MICHAEL ALBINVS A. P. B. 1612.; hátsó lap: PRÆSTITIT QVÆ DEBVIT PATRIÆ köirát: AD VTRVNQVÆ IMPER. PRO PATRIA LEGAT.
 Brassó: Szigyártó-bástya, fénykép után Cserna K. rajza.
 Mihály vajda arcképe; metszette Sadeler, Egidius II. Rudolf udvari metszője.
 Básta György arcképe, metszette Joann ab Achen (szül. Köln 1552). II. Rudolf császár festője. (Meghalt Prágában. 1615.)
 Bocskay István s Achmet szultán arcképe a «Conterfet Kupferstich» után készült.
 Segesvár, Medgyes, Nagy-Szeben, Tröster: «Das alte und neue Teutsche Dacia. Nürnberg 1666» című művéből másoltattak.

AZ ALÁÍRÁSOK :

Rudolf aláírásának (61. lap) kelte 1596. decz. 20. (Orsz. Lvtár. Tört. Emlékek.)
 Radul vajdáé (67. lap) 1605. aug. 15. Tergovistván az erd. rendekhez (Nemz. Muz. Torma gyűjt.) az erdélyi rendeké (76. és 77. lap) *vagyis*: Sennyey Pongráczé, Bornemisza Boldizsáré, Haller Gáboré, Pesthy Jánosé, Kornis Boldizsáré, Szilvási Boldizsáré, Trautner Lukácsé, Veres Dávid fehérnemegei főispáné, Allya Farkasé azután a bihari követeké, Erdélyi István tordai főispáné, Mindszenty Benedeké Latna Menyhért és a többi krasznai követeké, Ennetter Gerius szebeni tanácsnoké Grill Mihály segesvári királybíróé, Draut János brassói bíróé, Schimert Ákos megyeyesi bíróé, Szüts (Pellio) Gergely beszterczei bíróé, Craft János sebesi bíróé, Ramb Mátyásé, ki a kolozsvári bíró helyett írta alá, Rad István kolozsvári esküdt polgáré (1607. márcz. 22. O. L. Tört. Eml.) Krizte Vorniké (81. lap) G. Dnis Vrae amicus et vicinus Vornik Krizte exercizitus ac consiliarius Ill. principis Moldaviae. Tatros 1606. jul. 9.) Bedő Istvánhoz írva (M. N. Múz. Torma gyűjt.) Simeon Mogila, moldvai vajdáé (83. lap) Jassiban 1607. márcz. 18. Rákóczy Zsigmondhoz (N. M. Torma gyűjt.) Jeremiás Mogila moldvai vajdáé, (85.) Szucsavában 1605. aug. 15. Petki Jánoshoz (M. N. M. Torma gyűjt.) Bocskay Istváné (87. l.) 1605. jul. 23. (O. L. Tört. Eml.) Rákóczy Zsigmondé 1607. nov. 15. (Orsz. Lvtár. Vegyes lev.)

Báthory Gáboré (94. l.) 1608 máj. 17. (u. o.) Kendi Istváné (97. l.) Gyulafehérvár 1609 jan. 2. a brassai bíróhoz (M. N. Múz. Torma gyűjt.) Imreffy Jánosé (99 l.) 1599. aug. 12. (Orsz. levltár vegyes lev.) Forgách Zsigmondé (139. l.) (1607 márcz. 22. Orsz. ltár Történelmi Eml.). Thurzó Györgyé (174. l.) (ugyanonnan keltezett s ugyan ott).

A miriszlói csata terve. Tarducci Achilles «Successo delle fattioni occorse nell' Ongaria stb. In Venetia 1601» (mely delle Machine Ordinanze című művének függelékét képezi), vétetett. A képen látható betűk magyarázata (az eredeti olaszból fordítva):

- A. Nagy vízi árok, mely mögött erősen elsánczolva várták az oláhokat.
- B. Erdő, melyet az oláh nagy számmal szállt meg.
- C. Miriszló, nagy falu 2 mélyföldnyire Gyula-Fehérvártól
- D. Basta tábora szeptember 17-én.
- E. Magyar őrség, fedezve a templom és magaslat által.
- F. Erdélyi őrség
- G. Német őrség az összes jól elsánczolt tüzérséggel.
- H. Itt 500 lépésnyire a falutól állottak meg szept. 18-án az oláhok egy vonalba felállított csatarendben.
- I. Itt állott meg Basta, látva azokat 500 lépésnyire megállni és arccal fordulva felállította csatarendjét.
- K. Országút, mely a falun és a patak hídján keresztül Gyulafehérvárra vezet.
- L. Maros, hajózható folyam, mely a Székelyföldön Erdélyen keresztül folyik, Lippa alatt halad el s a Tiszába ömlik.
- M. Hegy- és domblánczolat, mely a folyam mentén kisebb nagyobb távolban húzódva, egyenetlenül határolja a legnagyobb szélességében 500 lépésnyi síkot, ahol Basta megütközött

A ZÁSZLÓK.

- 2. Jeremias moldvai vajda zászlója
- 5., 9., 11., 15. stb. a hol a farkas-fogak vannak, Báthory Zsigmond zászlói.
- 35. Kolosvár zászlója a város címerével.
- 60. és 80. Brassó város zászlója a város címerével.
- 67. Segesvár város címere.
- 77. Marosvásárhely zászlója a város címerével.
- A számozatlan zászlók túlnyomó nagy része török zászló, Ali kettős kardjával, a nap és holddal, sólyommal. Mohammed (vagy Ali?) védő kezével a rossz szem befolyása ellen (l. GOLDZIEHER kitűnő értekezését Ethnographia III. 342. l.). Ezen zászlók közt van Csíkszék pompás zászlója a feszülettel s Máriával és Magdolnával, egy lengyel zászló a sassal s S. R. (Sigismundus Rex) betűkkel s egy pár Báthory-zászló.

WEISS MIHÁLY.

Régi aquarell-festmény után, mely az evang. gymn. tulajdona, másolta Cserna K.

